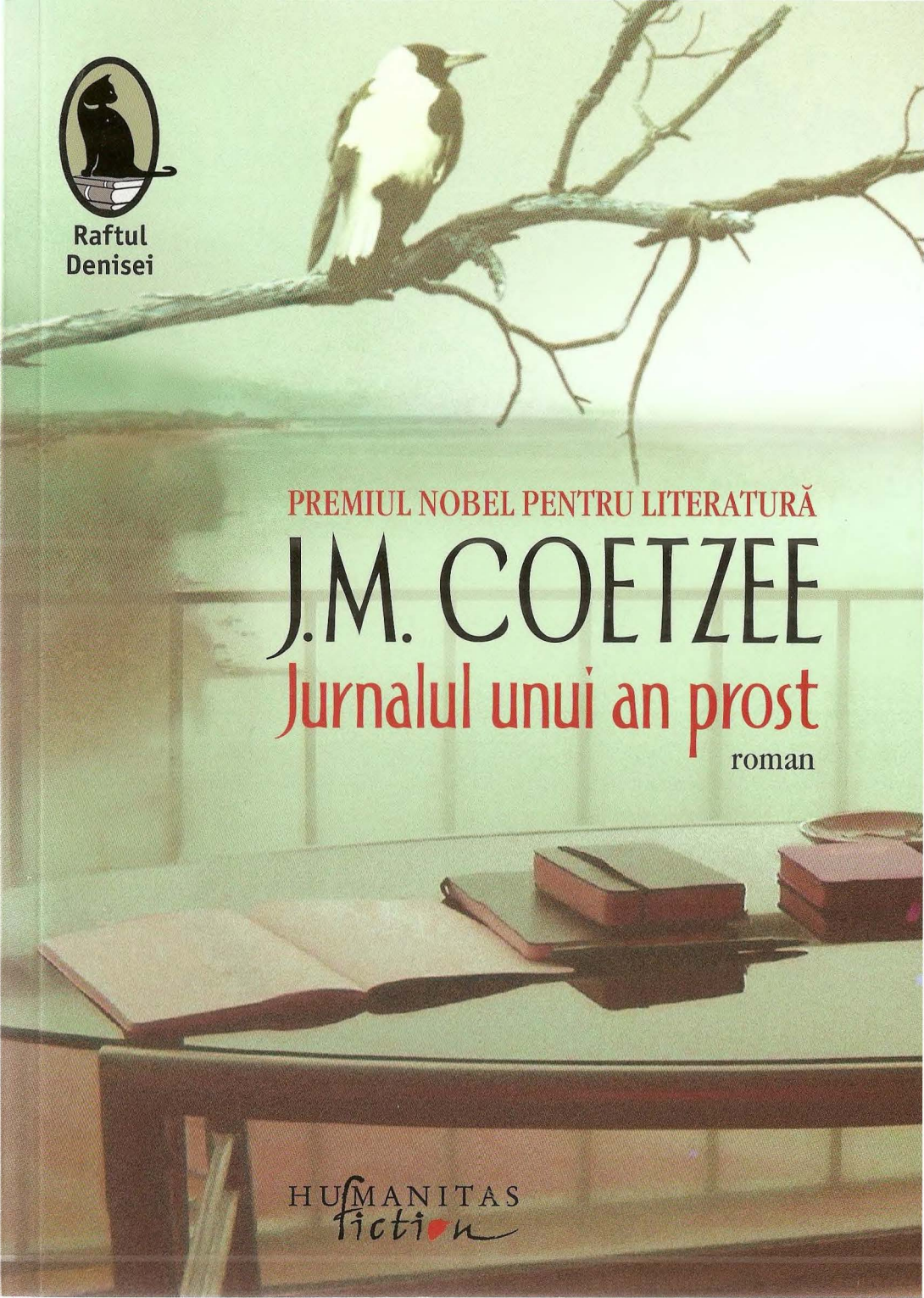
Raftul
Denisei
PREMIUL NOBEL PENTRU LITERATURĂ
J.M. COETZEE
Jurnalul unui an prost
roman
HUMANITAS
fiction

Un eminent scriitor australian, aflat la vârsta senectuții, este invitat de un editor german să contribuie la realizarea unei cărți intitulate *Opinii tranșante*. Are astfel șansa să-și exprime gândurile asupra unor subiecte la propria sa alegere. Scrie eseuri scurte despre democrație, Machiavelli, anarhism, pedofilie, Al Qaida, Guantánamo, erotism, sport, muzica lui Bach și literatura lui Dostoievski. Care este originea statului, întreabă el. Dar natura relației dintre cetățean și stat? Cum ar trebui să reacționeze cetățeanul unei democrații moderne în fața disponibilității statului de a ignora considerațiile morale și libertățile civile în războiul declarat terorii, un război care include folosirea torturii? Este tulburat de complicitatea Australiei cu America și Marea Britanie în războaiele lor din Orientul Mijlociu: un sentiment obscur de dezonoare stăruie asupra lui.

În spălătoria blocului în care locuiește, scriitorul întâlnește o tânără atrăgătoare. Când descoperă că este „între slujbe", îi oferă el una: să-i dactilografieze manuscrisul. Anya nu e interesată de politică, dar slujba aceasta o amuză, ca și atracția evidentă și câtuși de puțin dezagreabilă pe care o resimte scriitorul pentru ea.

Prietenul ei, Alan, consultant în domeniul investițiilor, care înțelege lumea în termeni economici neoliberali stricți, are rezerve față de faptul că superba lui iubită își pierde vremea cu o muncă ce amintește de anii '60. Interesat de banii bătrânului, Alan pune la cale un plan.

John Maxwell Coetzee s-a născut pe 9 februarie 1940 la Cape Town, în Africa de Sud. Își încheie strălucit studiile de literatură engleză și matematică la University of Cape Town în 1961, apoi se mută în Anglia, unde lucrează ca programator. Își ia doctoratul cu o analiză stilistică pe calculator a operelor lui Samuel Beckett la University of Texas, Austin (1965-1969), ține cursuri de literatură la State University of New York, Buffalo, până în 1971, apoi la University of Cape Town până în 2002. Debutează cu romanul *Dusklands* (1974), urmat de *In the Heart of the Country* (1977) și *Așteptându-i pe barbari* (*Waiting for the Barbarians*, 1980; Humanitas Fiction, 2014), care îi aduce James Tait Black Memorial Prize. Publică apoi *Viața și vremurile lui Michael K* (*Life & Times of Michael K*, 1983; Humanitas Fiction, 2009), distins cu Booker Prize și Prix Femina Etranger, *Foe* (1986 – Jerusalem Prize, 1987), *Epoca de fier* (*The Age of Iron*, 1990 – *Sunday Express* Book of the Year; Humanitas Fiction, 2010) și *Maestrul din Petersburg* (*The Master of Petersburg*, 1994 – *Irish Times* International Fiction Prize, 1995; Humanitas Fiction, 2008, 2015). *Copilărie* (*Boyhood*, 1997; Humanitas Fiction, 2010) și *Tinerețe* (*Youth*, 2002; Humanitas Fiction, 2011) fac parte din ciclul autobiografic *Scene de viață provincială* (*Scenes from Provincial Life*). Militant pentru drepturile animalelor, Coetzee publică în 1999 volumul *The Lives of Animals*. Romanul *Dezonoare* (*Disgrace*, 1999; Humanitas Fiction, 2011) îi aduce un nou Booker Prize, iar *Elizabeth Costello* (2003) și *Slow Man* (2005) se bucură de o foarte bună receptare. În 2007 apare ***Jurnalul unui an prost*** (*Diary of a Bad Year*; Humanitas Fiction, 2009), în 2009 – *Miezul verii* (*Summertime*; Humanitas Fiction, 2012), ultimul volum din ciclul său autobiografic, iar în 2013 vede lumina tiparului *Copilăria lui Isus* (*The Childhood of Jesus*; Humanitas Fiction, 2014). J.M. Coetzee este autorul unor volume de eseuri filozofice și literare. Din 2002 trăiește în Australia, fiind profesor emerit la University of Adelaide.
În 2003 i se atribuie Premiul Nobel pentru literatură.

John Max
rie 1940 l
încheie st
și matema
1961, apoi
programa
stilistică
Beckett la
1969), ține
sity of Ne
la Univer
Debuteaz
mat de *In*
Așteptând
rtans, 198
aduce Ja
Publică ap
(*Life & T*
Fiction, 2
Femina E
1987), *Epo*
Sunday E
nitas Ficti
(*The Maș*
Internatio
Fiction, 2
1997; Hu
(*Youth*,
fac parte
viață pro
Life). Mil
Coetzee p
Animals.
1999; Hu
nou Boo
(2003) și
foarte bu
nalul unu
Humanit
verii (*Su*
2012), ul
biografic.
Copilăria
Humanit
autorul u
literare. D
profesor
În 2003 i
literatură.

„J.M. Coetzee, laureat al Premiului Nobel pentru literatură și distins (de două ori) cu Booker Prize, poate cel mai mare scriitor de limbă engleză în viață, susține în acest roman spectaculos că adevărații creatori nu cred în competiții."

Sunday Times

Plăcerea pe care o oferă citirea romanului de față ține în parte de inventivitatea lui formală. Paginile se compun din trei paliere, fiecare având propria lui autonomie, deși sunt legate printr-o plasă fină de corespondențe. Palierul de sus conține scurte eseuri provocatoare, multe atacând subiecte grave ale lumii actuale, semnate de celebrul scriitor de șaptezeci și doi de ani C, cel din mijloc redă gândurile lui C, obsedat de tânăra secretară Anya, iar palierul de jos este dedicat opiniilor și vieții Anyei, care va trebui să facă o opțiune majoră. Poveștile personale din roman sunt puse în lumină, prin contrapunct, de eseuri, ca în muzica lui Bach atât de dragă lui „Señor C", alter egoul lui J.M. Coetzee.

„Miracolul ***Jurnalului unui an prost*** constă în faptul că te implică profund, te distrează într-o bună măsură și nu este dificil de citit."

The New York Review of Books

„Romanul lui J.M. Coetzee poate părea o proiecție a propriei ceremonii funerare, însă una de o mare generozitate: caustică, amuzantă și înțeleaptă... «De ce n-ar putea fi și bătrânii nebuni?» scria Yeats. În romanul său plin de spirit și compasiune, Coetzee ne demonstrează de ce nu este posibil."

The New York Times

ISBN 978-973-689-984-3

Raftul
Denisei

Colecție coordonată de
DENISA COMĂNESCU

J.M. COETZEE
Jurnalul unui an prost

Traducere din engleză de
IRINA HOREA

HUMANITAS
fiction

Redactor: Denisa Comănescu
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Iuliana Pop
DTP: Denisa Becheru, Carmen Petrescu

Tipărit la Artprint

J.M. Coetzee
Diary of a Bad Year
Copyright © J.M. Coetzee, 2007
All rights reserved.
By arrangement with Peter Lampack Agency, Inc. 551 Fifth Avenue,
Suite 1613, New York,
N.Y. 10118 U.S.A.

© HUMANITAS, 2009, 2015, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Coetzee, John Maxwell
Jurnalul unui an prost / J.M. Coetzee; trad.: Irina Horea. –
București: Humanitas Fiction, 2015
ISBN 978-973-689-984-3
I. Horea, Irina (trad.)
821.111(680)-31=135.1

EDITURA HUMANITAS FICTION
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372 743 382; 0723 684 194

Unu

OPINII TRANȘANTE

12 septembrie 2005-31 mai 2006

01. Despre originile statului

Toate explicațiile legate de originile statului pornesc de la premisa că „noi" – nu noi, cititorii, ci un noi generic, atât de cuprinzător, încât nu exclude pe nimeni – luăm parte la nașterea sa. Dar fapt e că singurii „noi" pe care-i știm – noi înșine și cei apropiați nouă – s-au născut înăuntrul statului; iar înaintașii noștri, până la primul pe care-l putem identifica, s-au născut și ei înăuntrul statului. Existența statului o precedă mereu pe a noastră.

(Până unde putem să ne întoarcem în trecut? În gândirea africană există consensul că, mai departe de a șaptea generație, nu se mai poate distinge între istorie și mit.)

Dacă, în ciuda a ceea ce bunul-simț impune ca evidență, acceptăm premisa că statul a fost creat de noi sau de înaintașii noștri, atunci trebuie să acceptăm și ceea ce implică aceasta: anume că, dacă am fi vrut, noi sau înaintașii noștri am fi putut crea statul într-o altă formă; și că am putea să-l schimbăm, dacă am lua o hotărâre colectivă în acest sens. Dar fapt e că, și în colectiv, cei care se află „sub" autoritatea statului, care „aparțin" statului, vor descoperi că este foarte greu să-i schimbe forma; ei – adică noi – nu au putere să-l abolească.

Nu prea stă în puterea noastră să schimbăm forma statului și ne este imposibil să-l abolim, deoarece, în raport cu statul, noi pur și simplu suntem lipsiți de putere. În mitul întemeierii statului, așa cum a fost formulat de Thomas Hobbes, regresul nostru către privarea de putere a fost un act voluntar: pentru a scăpa de violența războaielor distructive fără sfârșit (represalii după represalii, răzbunări după răzbunări, vendetă), am cedat, individual și în grup, statului dreptul să folosească forța fizică (dreptul înseamnă forță, forța înseamnă drept), astfel intrând pe tărâmul (sub protecția) legii. Cei care au ales și aleg să rămână în afara masei compacte devin proscriși.

Prima oară am văzut-o la spălătorie. Era pe la mijlocul dimineții, într-o zi liniștită de primăvară, și de unde ședeam urmăream cum se învârtește cuva mașinii de spălat, când a intrat în încăpere această tânără de-a dreptul izbitoare. Izbitoare din pricină că ultimul lucru la care mă așteptam era o asemenea apariție; de asemenea, din pricină că purta o rochie de culoarea pătlăgelei roșii, izbitor de scurtă.

Legea îl protejează pe cetățeanul care se supune legii. Într-o anumită măsură, îl protejează și pe cetățeanul care, fără a nega forța legii, folosește totuși forța împotriva concetățenilor săi: pedeapsa hotărâtă împotriva delincventului trebuie să fie pe măsura faptei comise. Chiar și soldatul vrăjmaș, în măsura în care e reprezentantul unui stat rival, nu poate fi condamnat la moarte dacă e prins. Dar nu există nici o lege să-l protejeze pe proscris, omul care ridică arma împotriva propriului stat, adică a statului care-l revendică drept al său.

În afara statului (a republicii, *statum civitatis*), spune Hobbes, individul poate avea impresia că se bucură de libertate totală, dar libertatea asta nu-l ajută la nimic. În cadrul statului, pe de altă parte, „fiecare cetățean își rezervă atâta libertate câtă îi trebuie ca să trăiască bine și în pace, [câtă vreme] celorlalți li se ia atâta libertate cât să alunge frica de ei... În concluzie: în afara statului există imperiul patimilor, al războiului, sărăciei, ticăloșiei, singurătății, barbariei, ignoranței, sălbăticiei; în cadrul statului există imperiul rațiunii, păcii, siguranței, bogăției, splendorii, societății, bunului-gust, științelor, bunăvoinței"[1].

Ceea ce nu menționează mitul hobbesian al originilor este că predarea puterii către stat este ireversibilă. Nu ni se oferă opțiunea de a ne răzgândi, de a decide că, la urma urmei, nu ne-am dorit monopolul asupra exercitării forței deținut de stat și codificat în lege, că am prefera să ne întoarcem la o stare naturală.

Ne naștem supuși. Din momentul nașterii suntem supuși. Un însemn al acestei supuneri este certificatul de naștere. Statul perfecționat deține și își apără monopolul asupra certificării nașterilor. Fie ți se dă (și porți asupra ta) certificatul statului, astfel dobândind o *identitate* care, în cursul vieții tale, îi permite statului să te identifice și să te urmărească (să-ți ia urma); fie te descurci fără identitate și te autocondamni să trăiești în afara statului, ca un animal (animalele nu au acte de identitate).

Spectacolul pe care-l ofeream eu trebuie s-o fi făcut și pe ea să tresară: un bătrân gârbovit într-un ungher, care, la o primă privire, putea fi luat drept boschetar. Bună ziua, a zis ea cu răceală, apoi și-a văzut de treaba ei, adică a golit doi saci de pânză albă în cuva superioară, saci în care părea să predomine lenjeria bărbătească.

Nu numai că nu-ți este îngăduit să pătrunzi în societatea civilă fără certificat de naștere, dar, în ochii statului, nu ești mort până nu ești adeverit ca atare; și poți fi adeverit mort doar de un funcționar care, la rândul său, este certificat de către stat. Statul îndeplinește acțiunea de certificare a morții cu extraordinară meticulozitate – sprijină deplasarea unei hoarde de medici legiști și birocrați care să cerceteze și să fotografieze, să răscolească și să scormonească muntele de leșuri lăsate în urmă de uriașul tsunami din decembrie 2004, pentru a le stabili identitățile individuale. Cheltuiește oricât pentru a se asigura că recensământul supușilor este complet și scrupulos.

Nu intră în preocupările statului dacă cetățeanul trăiește sau moare. Ceea ce contează pentru stat și catastifele sale este dacă cetățeanul este viu sau mort.

Cei șapte samurai este un film care stăpânește perfect arta cinematografică, dar e destul de naiv ca să trateze simplu și direct aspecte elementare. Concret, filmul tratează problema nașterii statului, făcând acest lucru cu claritatea și puterea de cuprindere shakespeariană. De fapt, ceea ce oferă *Cei șapte samurai* nu este altceva decât teoria lui Kurosawa despre originea statului.

Frumoasă zi, am spus eu. Da, a zis ea, cu spatele la mine. Ești nouă? am întrebat, înțelegând prin asta că e nou-venită în Sydenham Towers, cu toate că erau posibile și alte sensuri, *Ești nouă pe pământ?* de exemplu. Nu, a zis ea. Cum scârțâie o conversație până se urnește. Eu locuiesc la parter, am zis. Mie mi se permite să fac asemenea gambituri, se pune pe seama limbuției. Ce bătrân limbut, îi va spune ea proprietarului cămășii roșietice cu guler alb, abia am reușit să scap de el, n-am vrut să fiu grosolană. Locuiesc la parter încă din 1995, și tot n-am ajuns să-mi cunosc toți vecinii, am continuat eu. Mda, a zis ea și nimic mai mult, dând de înțeles că *Da, aud ce-mi spui și sunt de acord, e tragic să nu știi cine ți-s vecinii, dar așa se-ntâmplă în orașele mari și acum am alte lucruri care mă preocupă, așa că ce-ar fi să lăsăm schimbul ăsta de politeți să moară de moarte naturală?*

În film se povestește despre un sat într-o vreme de tulburări politice – o vreme în care statul, prin urmare, a încetat să existe – și despre relațiile dintre săteni și o ceată de bandiți înarmați. După ani în care se năpustiseră asupra satului asemenea unei furtuni, violând femeile, omorându-i pe acei bărbați care li se opuneau și ducând cu ei rezervele de hrană, bandiților le vine ideea să-și sistematizeze vizitele, coborând în sat o singură dată pe an pentru a încasa ori a extorca tributul (impozitul). Ceea ce înseamnă că bandiții încetează de a fi prădători ai satului, devenind în schimb paraziți.

Se presupune că bandiții au și alte asemenea sate „pacificate" sub papucul lor, că le vizitează prin rotație, că, în totalitatea lor, asemenea sate constituie baza de impozitare a bandiților. Mai mult ca sigur că trebuie să se lupte cu bande rivale pentru a controla anumite sate, cu toate că nu vedem așa ceva în film.

Bandiții încă n-au început să trăiască printre supușii lor, care ar urma să se îngrijească zilnic de nevoile lor – cu alte cuvinte, încă nu au transformat sătenii într-o populație de sclavi. Kurosawa ne oferă astfel spre considerare o etapă foarte timpurie în dezvoltarea statului.

Acțiunea principală a filmului începe când sătenii pun la punct un plan de a-și angaja propria bandă de bărbați duri, cei șapte samurai șomeri din titlu, care să-i protejeze de bandiți. Planul are efect, bandiții sunt înfrânți (grosul filmului se consumă în încăierări și bătălii), samuraii sunt victorioși. Văzând cum funcționează sistemul de protecție și extorsiune, banda de samurai, noii paraziți, le face următoarea propunere sătenilor: contra unei plăți, vor lua satul sub aripa lor protectoare, altfel spus: iau locul bandiților. Dar în finalul filmului, un final mai degrabă utopic, sătenii refuză: le cer samurailor să plece, iar aceștia se supun.

Are părul negru, negru, oasele feței bine proporționate. O anumită strălucire aurie a pielii, *pâlpâitoare* poate că e cuvântul. Cât despre cămașa aia de un roșu-aprins, poate că n-ar fi ales o asemenea piesă vestimentară dacă s-ar fi așteptat la o companie masculină străină în spălătorie, la unsprezece dimineața, într-o zi lucrătoare. Cămașă roșie și șlapi. Șlapi din aceia care se strâng pe picior.

Povestea lui Kurosawa despre originile statului se petrece și azi în Africa, unde bande de oameni înarmați pun mâna pe putere – ceea ce înseamnă că anexează vistieria națională și mecanismele de impozitare a populației –, își lichidează rivalii și proclamă Anul Unu. Deși aceste bande militare africane nu sunt de obicei mai mari sau mai puternice decât bandele crimei organizate din Asia ori Europa Răsăriteană, activitățile lor sunt prezentate respectuos în media – chiar și în media occidentală – la rubrica politică (din lumea întreagă) mai curând decât la cea consacrată crimelor.

Exemple de naștere și renaștere a statului există și în Europa. În vacuumul de putere rămas după înfrângerea armatelor celui de-al Treilea Reich în 1944-1945, bande armate rivale au și dat buzna să preia controlul în nou-eliberatele națiuni; cine a apucat puterea, și unde anume, a depins de capacitatea de a cere sprijinul unei armate străine și de identitatea armatei cu pricina.

S-a adresat oare cineva în 1944 poporului francez cu următoarele cuvinte: *Gândiți-vă: retragerea stăpânitorilor noștri germani înseamnă că, pentru o scurtă perioadă de timp, nu suntem conduși de nimeni. Vrem să punem capăt acestei perioade, sau vrem s-o perpetuăm, să devenim primul popor al epocii moderne care face statul să dispară? Haideți să ne folosim noi, poporul francez, de noua și neașteptata libertate și să dezbatem problema asta fără nici o rezervă.* O fi fost poate un poet care a rostit aceste vorbe; dar, dacă a făcut-o, vocea lui trebuie să fi fost de îndată amuțită de bandele înarmate care, în acest caz ca și în toate celelalte, au mult mai multe în comun unele cu altele decât cu poporul.

În timp ce o priveam, o durere, o durere metafizică, a început să pună stăpânire pe mine, iar eu n-am făcut nimic s-o împiedic. Și, la un nivel intuitiv, ea și-a dat seama de această durere, și-a dat seama că în bătrânul de pe scaunul de plastic din colț se petrece ceva personal, ceva ce are legătură cu vârsta și regretul și cu uzări ale lucrurilor, ceea ce nu i-a plăcut în mod deosebit și nu dorise să stârnească, deși era un omagiu la adresa ei, a frumuseții și prospețimii ei, ca și la adresa scurtimii îmbrăcămintei ei. Dacă ar fi venit din partea altcuiva, dacă ar fi avut un înțeles mai simplu și mai direct, ea ar fi fost poate mai dispusă să-i ureze bun venit; dar de la un bătrân, înțelesul era prea difuz și melancolic pentru o zi frumoasă, când te grăbești să isprăvești treburile gospodărești.

Pe vremea regilor, supusului i se spunea: *Ai fost supusul Regelui A, acum Regele A a murit și, iată, ești supusul Regelui B.* Apoi s-a ivit democrația și, pentru prima oară, i s-a dat supusului posibilitatea de a opta: *Vreți (voi toți) să fiți conduși de cetățeanul A, sau de cetățeanul B?*

Subiectului i se prezintă întotdeauna faptul împlinit: în primul caz, faptul că are calitatea de supus, în al doilea caz, faptul că poate opta. Forma opțiunii nu este negociabilă. Buletinul de vot nu te întreabă: *Îl vrei pe A, pe B, sau pe nici unul din ei?* Și cu siguranță nu te întreabă vreodată: *Îl vrei pe A, pe B, sau absolut pe nimeni?* Cetățeanul care își exprimă insatisfacția față de forma opțiunii ce i se oferă prin singurul mijloc pe care-l are la dispoziție – să nu voteze ori să zmângălească buletinul de vot – nu se pune la socoteală, cu alte cuvinte, e nesocotit, ignorat.

Confruntat cu o opțiune între A și B, unde A și B sunt, fiecare, acel gen care de obicei ajunge pe buletinul de vot, majoritatea oamenilor, a oamenilor *obișnuiți*, sunt în sufletul lor înclinați să nu-l aleagă pe nici unul. Dar asta e doar o înclinație, iar statul nu face negoț cu înclinații. Înclinațiile nu fac parte din moneda de schimb a politicii. Statul face negoț doar cu opțiuni. Persoana obișnuită ar dori să spună: *În unele zile înclin spre A, în alte zile înclin spre B, dar în majoritatea zilelor pur și simplu simt că amândoi ar trebui să dispară;* sau *Ceva din A și ceva din B, uneori, iar alteori nici A, nici B, ci altceva cu totul diferit.* Statul clatină din cap. *Trebuie să alegi*, zice statul: *A sau B.*

A trecut o săptămână înainte s-o văd din nou – într-un bloc de apartamente bine proiectat, nu e ușor să-ți depistezi vecinii –, și atunci doar în fugă, când a trecut prin ușa de la intrare, într-o scăpărare de pantaloni albi care-i evidențiau un fund atât de aproape de perfecțiune, încât era angelic. Doamne, împlinește-mi o dorință înainte să mor, am șoptit eu; dar apoi m-a podidit rușinea din pricina naturii dorinței, astfel că mi-am retras-o.

„Să răspândești democrația", ceea ce fac astăzi Statele Unite în Orientul Mijlociu, înseamnă să răspândești legile democrației. Înseamnă să le spui oamenilor că, în vreme ce înainte nu aveau de ales, acum pot alege. Înainte aveau A și numai A; acum pot alege între A și B. „Să răspândești libertatea" înseamnă să creezi condiții pentru oameni să aleagă liber între A și B. Răspândirea libertății și răspândirea democrației merg mână-n mână. Cei angajați în răspândirea libertății și democrației nu văd nici o ironie în descrierea procesului menționat mai sus.

În timpul Războiului Rece, explicația oferită de statele democratice occidentale pentru interzicerea partidelor comuniste în țările respective era aceea că unui partid al cărui scop declarat este distrugerea procesului democratic nu trebuie să i se permită să participe la procesul democratic definit ca alegere între A și B.

*

De ce este atât de greu să spui ceva despre politică atunci când ești situat în afara politicii? De ce nu poate exista un discurs despre politică, fără a fi el însuși politic? Pentru Aristotel, răspunsul constă în faptul că politica este inerentă naturii umane, cu alte cuvinte, face parte din destinul nostru, așa cum monarhia reprezintă destinul albinelor. Este inutil să aspiri la un discurs sistematic, supra-politic despre politică.

De la Vinnie, care administrează North Tower, am aflat că ea – pe care sunt destul de prudent să o descriu nu ca pe *femeia tânără într-o cămașă scurtă ispititoare; iar acum în pantalonii albi eleganți*, ci ca pe *tânăra cu păr negru* – este soția sau cel puțin iubita tipului palid, mereu grăbit, grăsuliu și etern transpirat, al cărui drum îl intersectează din când în când pe-al meu în holul blocului și căruia i-am dat eu însumi un nume, Domnul Aberdeen; mai mult, că ea nu este nouă în sensul obișnuit al cuvântului, deoarece ocupă (împreună cu Dl. A), încă din ianuarie, un apartament excelent la ultimul etaj al aceluiași North Tower.

02. Despre anarhism

În Australia, când se folosește cuvântul „bastarzii", trimiterile sunt multiple. Termenul de „bastarzi" era odată folosit de condamnat pentru cei care se considerau superiori lui și-l biciuiau dacă nu se supunea. Acum „bastarzii" sunt politicienii, bărbații și femeile care conduc statul. Problema: cum să susții legitimitatea vechii perspective, perspectiva de jos, perspectiva condamnatului, când tocmai prin natura ei acea perspectivă este ilegitimă, *împotriva* legii, *împotriva* bastarzilor.

Opoziția față de bastarzi, opoziția față de guvern în general, sub stindardul liberului-arbitru, și-a câștigat un prost renume din pricină că prea adesea rădăcinile sale se află în refuzul de a plăti impozitele. Indiferent ce părere ai despre plata tributului către bastarzi, un prim pas trebuie să fie acela de a te distanța de acest impuls libertar. Și cum să faci asta? „Ia jumătate din ce posed, ia jumătate din ce câștig, ți le cedez, iar în schimbul lor lasă-mă în pace." Ar fi de ajuns pentru a-ți dovedi buna-credință?

Tânărul prieten al lui Michel de Montaigne, Etienne de La Boétie, era de părere, într-o scrisoare din 1549, că pasivitatea populației față de cârmuitorii ei e un viciu întâi dobândit și apoi moștenit, o încăpățânată „voință de a fi condus", care devine atât de înrădăcinată, „încât până și dragostea de libertate ajunge să fie socotită nu tocmai firească".

Mulțumesc, i-am spus lui Vinnie. Într-o lume ideală, m-aș fi putut gândi la un mod de a-l iscodi mai mult (Care apartament? Sub ce nume?) fără a părea necuviincios.

Dar aceasta nu e o lume ideală.

Legătura ei cu Dl. Aberdeen, cel care fără îndoială are puzderie de pistrui pe spate, e o mare dezamăgire. Mă doare să mă gândesc la ei doi unul lângă altul, adică unul lângă altul în pat, pentru că până la urmă asta contează. Nu numai din pricina insultei – insulta la adresa dreptății firești – că un asemenea bărbat șters posedă o asemenea metresă celestă, ci și din pricina felului în care ar putea arăta fructul uniunii lor, strălucirea ei minunată decolorată de paloarea lui celtică.

„Este de necrezut cum un popor, odată îngenunchеat, cade atât de brusc într-o uitare completă a libertății, încât îi este imposibil să se trezească pentru a o recuceri, supunându-se atât de deschis și de doritor, încât am spune, văzându-l, că nu și-a pierdut libertatea, ci că și-a câștigat servitutea. Este adevărat că, la început, oamenii se supun prin constrângere, învinși prin forță: dar cei ce vin după ei se supun fără regret și fac bucuroși ceea ce cei dinainte au făcut din constrângere. De aceea oamenii născuți în jug și apoi hrăniți și crescuți în servitute... se mulțumesc să trăiască așa cum s-au născut și... privesc ca normală condiția în care s-au născut."[2]

Bine zis. Cu toate acestea, La Boétie greșește într-o privință importantă. Alternativele nu sunt servitutea placidă, pe de o parte, și revolta împotriva servituții, pe de alta. Există și o a treia cale, aleasă de mii și milioane de oameni în fiecare zi. Este calea apatiei, a complacerii în obscuritate, a emigrării lăuntrice.

Zilele ar putea fi petrecute în punerea la cale a unor coincidențe fericite care să permită ca grăbitul schimb de cuvinte din spălătorie să aibă loc în altă parte. Dar viața e prea scurtă pentru urzeli. Așa că o să spun pur și simplu că a doua intersectare a drumurilor noastre s-a petrecut într-un parc public, cel de pe partea cealaltă a străzii, unde am zărit-o odihnindu-se la umbra unei pălării de soare cu boruri extravagant de largi, răsfoind o revistă. De data asta s-a dovedit a fi într-o dispoziție mult mai amabilă, cu vorbă mai puțin tăioasă; am reușit s-o fac să-mi confirme, cu propria ei gură, că pe moment nu avea nici o ocupație, sau că era, ca s-o citez, *între slujbe*; ceea ce explica pălăria de soare, revista, lâncezeala zilelor ei. Ultima oară, mi-a spus ea, lucrase în industria ospitalității; la momentul potrivit (dar nu era nici o grabă) va căuta să se angajeze în aceeași ramură de activitate.

03. Despre democrație

Problema principală în viața unui stat este problema succesiunii: cum să garantezi că puterea va trece dintr-un grup de mâini în următorul, fără să aibă loc o înfruntare armată.

În epoci de trai tihnit, uităm cât de cumplit este războiul civil, cât de iute degenerează în masacre barbare. Fabula lui René Girard, despre cei doi gemeni care se războiesc, este pertinentă: cu cât sunt mai puține deosebirile semnificative între două tabere, cu atât e mai crâncenă ura reciprocă. Să ne amintim de opinia lui Daniel Defoe despre conflictul religios din Anglia: anume că adepții bisericii naționale ar jura oricând că-i detestă pe papistași și papistășia, fără să știe dacă papa este om sau cal.

În trecut, soluțiile la problema succesiunii aveau un caracter profund arbitrar: de pildă, la moartea cârmuitorului, primul lui născut de sex masculin îi va succeda la putere. Avantajul soluției întâiului născut este aceea că primul născut de sex masculin este unic; dezavantajul constă în aceea că primul născut în discuție s-ar putea să nu aibă aptitudini de cârmuitor. Hronicele regatelor abundă în povești despre prinți incompetenți, ca să nu mai vorbim de regi care nu pot să zămislească fii.

Din punct de vedere practic, nu contează ce soluție se găsește în cazul succesiunii, atâta vreme cât nu împinge țara în război civil. O schemă în care mulți (deși de obicei numai doi) candidați la cârmuire se prezintă în fața populației și se supun unui vot este doar una dintr-o serie pe care ar putea-o concepe o minte inventivă. Nu schema în sine contează, ci consensul de a adopta schema și de a se conforma rezultatelor.

Tot timpul cât ea mi-a furnizat această informație oarecum fără șir, aerul din jurul nostru a pocnit literalmente, străbătut de un curent care n-ar fi putut veni de la mine, eu nu mai emit curenți, înseamnă prin urmare că venea de la ea, fără a avea vreo țintă anume, ci fiind doar eliberat în atmosferă. A ospitalității, a repetat ea, sau poate în resurse umane, vasăzică avea ceva experiență în resurse umane (ce-or fi și alea); și din nou a trecut peste mine umbra durerii, durerea la care m-am referit mai devreme, de tip metafizic sau cel puțin post-fizic.

Astfel, succesiunea pe principiul întâiului născut nu este în sine nici mai bună, nici mai rea decât succesiunea pe principiul alegerilor democratice. Dar a trăi într-o epocă democratică înseamnă a trăi într-o epocă în care doar schema democratică beneficiază de monedă și prestigiu.

Așa cum în vremea regilor ar fi fost naiv să crezi că fiul născut primul va fi cel mai potrivit să conducă, la fel de naiv este în timpul nostru să credem că un conducător ales democratic va fi cel mai potrivit. Legea succesiunii nu este o formulă de a identifica pe cel mai bun conducător, ci este o formulă pentru a conferi legitimitate unei persoane sau alteia, astfel fiind prevenit conflictul civil. Electoratul – *demosul* – crede că sarcina sa este să-l aleagă pe cel mai bun om, dar în realitate sarcina sa este mult mai simplă: să ungă o persoană (*vox populi, vox dei*), indiferent care ar fi aceasta. Numărarea voturilor poate părea un mijloc de a afla care este adevărata *vox populi* (adică, cea mai sonoră); dar puterea formulei de numărare a voturilor, la fel ca puterea formulei întâiului născut, constă în faptul că este obiectivă, neambiguă, dincolo de domeniul contestației politice. Aruncarea unei monede ar fi la fel de obiectivă, la fel de neambiguă, la fel de incontestabilă, și ar putea prin urmare să fie declarată în egală măsură (așa cum a și fost) ca reprezentând *vox dei*. Nu ne alegem conducătorii aruncând o monedă – aruncarea monedelor este asociată cu activitatea înjositoare a jocurilor de noroc –, dar cine ar îndrăzni să susțină că lumea s-ar afla într-o stare mai proastă decât aceea în care se află acum, dacă, de la începutul începuturilor, cârmuitorii ar fi fost aleși prin aruncarea monedei?

Între timp, a continuat ea, îl ajut pe Alan cu rapoartele și așa mai departe, așa că mă poate adăuga ca secretară pe statul lui de plată.

Alan, am spus eu.

În timp ce scriu aceste cuvinte, îmi imaginez că prezint această situație antidemocratică în fața unui cititor sceptic care va compara fără încetare argumentele mele cu faptele din teren: ceea ce spun eu despre democrație se potrivește oare cu ceea ce se întâmplă în Australia democratică, Statele Unite democratice și așa mai departe? Cititorul ar trebui să țină cont că pentru fiecare Australie democratică există două Bielorusii, sau Ciaduri, sau Fijiuri, sau Columbii, care, și ele, subscriu la formula de alegere prin numărarea voturilor.

După majoritatea standardelor, Australia este o democrație avansată. Este, de asemenea, și o țară unde abundă cinismul în privința politicii și disprețul față de politicieni. Dar un atare cinism și un atare dispreț și-au găsit un loc destul de confortabil în cadrul sistemului. Dacă aveți rezerve în privința sistemului și doriți să-l schimbați – sună argumentația democratică –, faceți acest lucru în cadrul sistemului: depuneți-vă candidatura pentru un post politic, supuneți-vă privirii scrutătoare și votului concetățenilor. Democrația nu permite ca politica să se desfășoare în afara sistemului democratic. În acest sens, democrația este totalitară.

Dacă pui în discuție democrația într-o epocă în care toată lumea susține că e democrată până în măduva oaselor, riști să pierzi contactul cu realitatea. Pentru a relua acest contact, trebuie să-ți amintești clipă de clipă ce înseamnă să te confrunți cu statul – cel democratic sau oricare altul – în persoana reprezentantului său oficial. Și apoi să te întrebi: Cine servește pe cine? Cine e sluga, cine e stăpânul?

Alan, a spus ea, partenerul meu. Și mi-a aruncat o privire. Privirea nu spunea *Da, sunt o femeie măritată din toate punctele de vedere, astfel că, dacă vrei să pui în practică ceea ce-ți umblă prin cap, va fi o chestiune de adulter clandestin, cu toate riscurile și adrenalina care decurg de-aici,* nu, nicidecum, dimpotrivă, spunea: *Pari să crezi că sunt un soi de copil, e nevoie să-ți atrag atenția că nu sunt câtuși de puțin un copil?*

Și eu am nevoie de o secretară, am spus eu, intrând în joc.

Serios? a făcut ea.

04. Despre Machiavelli

În timpul unei dezbateri la radio, câțiva ascultători au telefonat să spună că, deși sunt de acord că tortura este în general un lucru rău, uneori ar putea fi necesară. Unii chiar sugerează că s-ar putea să trebuiască să facem ceva rău de dragul unui bine mai mare. În general, manifestă dispreț față de oponenții absolutiști ai torturii: asemenea oameni, spun ei, umblă cu capul în nori, nu trăiesc în lumea reală.

Machiavelli spune că, dacă, în calitate de cârmuitor, accepți că fiecare acțiune a ta trebuie să fie judecată dintr-o perspectivă morală, vei fi fără excepții învins de un rival care nu se supune unui asemenea test moral. Pentru a te menține la putere, nu trebuie doar să stăpânești arta minciunii și a trădării, ci și să fii pregătit să o folosești acolo unde este necesar.

Necesitatea, *necessità*, este principiul călăuzitor al lui Machiavelli. Poziția veche, pre-machiavelliană, era aceea a supremației legii morale. Dacă se întâmplă ca legea morală să fie uneori încălcată, ceasul rău, cârmuitorii nu sunt, la urma urmei, decât niște ființe umane. Noua poziție, cea machiavelliană, stipulează că violarea legii morale este justificată de câte ori e necesar acest lucru.

Astfel a fost inaugurat dualismul culturii politice moderne, care susține simultan standarde ale valorii absolute și ale valorii relative. Statul modern apelează la moralitate, la religie și la dreptul natural ca fundamente ideologice ale existenței sale. În același timp, pentru a se apăra, este pregătit să încalce oricare dintre aceste legi.

Da, am spus eu, întâmplarea face să fiu scriitor de profesie și trebuie să respect un termen-limită important, prin urmare am nevoie de cineva care să-mi dactilografieze un manuscris și poate chiar să facă puțină muncă de redactare și în general să încheie textul la toți nasturii.

Nici o expresie pe chipul ei.

Adică dactilografiat pe curat, corectat și aranjat într-o formă ce poate fi citită, am zis eu.

Angajați pe cineva de la o firmă specializată, a zis ea. E una pe King Street, la care apelează compania lui Alan când au lucrări urgente.

Machiavelli nu neagă faptul că cerințele pe care moralitatea le impune asupra noastră sunt absolute. *În același timp,* el afirmă că, în interesul statului, cârmuitorul adeseori „este nevoit (*necessitato*) să acționeze împotriva cuvântului dat, împotriva milei, a omeniei, a religiei"[3].

Genul de persoană care intervine în dezbaterea radiofonică pentru a justifica folosirea torturii asupra prizonierilor la interogatorii gândește conform aceleiași duble măsuri: fără a nega câtuși de puțin cerințele absolute ale eticii creștine (iubește pe aproapele tău ca pe tine însuți), o asemenea persoană este de acord ca autoritățile – armata, poliția secretă – să aibă mână liberă să facă orice este necesar pentru a proteja publicul de dușmanii statului.

Reacția tipică a intelectualilor liberali este să observe contradicția: cum poate ceva să fie și rău, și bine, sau cel puțin și rău, și acceptabil în același timp? Ceea ce le scapă din vedere intelectualilor liberali este că această așa-numită contradicție exprimă chintesența machiavelismului, deci a epocii moderne, o chintesență care a fost total absorbită de omul de pe stradă. Lumea este condusă de necesitate, spune omul de pe stradă, și nu de cine știe ce cod moral abstract. Trebuie să facem ceea ce trebuie să facem.

Dacă vrei să-l contrazici pe omul de pe stradă, nu poți s-o faci apelând la principii morale, cu atât mai puțin cerând ca oamenii să-și conducă viața într-un asemenea mod încât să nu existe nici o contradicție între ceea ce spun și ceea ce fac. Viața obișnuită este plină de contradicții; oamenii obișnuiți s-au deprins să li se adapteze. Mai curând trebuie să ataci statutul metafizic, supra-empiric al *necessità* și să demonstrezi că acesta este fraudulos.

Nu am nevoie de cineva de la o firmă, am replicat eu. Am nevoie de cineva care ia tranșele și mi le aduce cât mai iute. Persoana respectivă trebuie să simtă intuitiv ceea ce încerc eu să fac. E posibil să-ți trezesc interesul pentru această muncă, dat fiind că suntem aproape vecini și momentan ești, așa cum zici, între slujbe? Plătesc, am spus și am menționat o sumă pe oră, care, chiar dacă ea ar fi fost odată țarina ospitalității, tot ar fi făcut-o să cadă pe gânduri. Pentru că e atât de presant, am spus. Din pricina termenului-limită care mă amenință.

05. Despre terorism

Parlamentul australian este pe punctul de a promulga o legislație antiteroristă al cărei efect va fi interzicerea pe termen nedeterminat a o serie de libertăți civile. Pentru a descrie reacția la atacurile teroriste a guvernelor Statelor Unite, Marii Britanii și, acum, al Australiei s-a folosit cuvântul *isterică*. Epitetul își are meritele sale, chiar o anume forță descriptivă, dar nici o valoare explicativă. De ce trebuie liderii noștri, în mod normal oameni flegmatici, să reacționeze brusc isteric la incitările mărunte ale terorismului, când zeci de ani și-au văzut netulburați de treburile lor zilnice, știind foarte bine că într-un buncăr adânc din Urali un dușman veghea și aștepta cu un deget pe un buton, gata, dacă era provocat, să-i șteargă pe ei și orașele lor de pe fața pământului?

O explicație la îndemână este că noul dușman este irațional. Vechii dușmani sovietici or fi fost ei vicleni și chiar diabolici, dar nu erau iraționali. Jucau jocul diplomației nucleare ca și când ar fi jucat șah: poate că așa-numita opțiune nucleară face parte din repertoriul mișcărilor lor, dar decizia de a o alege ține în ultimă instanță de rațiune (procesul de luare a deciziei, bazat pe teoria probabilității, fiind considerat aici ca exclusiv rațional, deși prin chiar natura lui implică și speculații hazardate, și riscuri), așa cum este și cazul deciziilor luate în Occident. Prin urmare, partida ar fi jucată de ambele tabere conform acelorași reguli.

Să simtă intuitiv: așa am spus. Vorbe aruncate, încercarea moarte n-are, dar au avut efect. Ce femeie cu respect de sine ar vrea să nege că are un simț intuitiv? Așa s-a făcut că opiniile mele, cu toate ciornele și reviziile lor, urmează să treacă pe sub ochiul și prin mâinile Anyei (astfel se numește ea), ale lui Alan și Anya, A & A, apartamentul 2514, cu toate că Anya în chestiune n-a redactat în viața ei nici măcar o virgulă și cu toate că Bruno Geisler de la Mittwoch Verlag GmbH are persoane în echipa sa absolut capabile să transpună benzi de dictafon în engleză într-un manuscris în germană, în perfectă formă.

Dar această nouă confruntare (astfel continuă explicația) nu se joacă după regulile rațiunii. Rușii au făcut din supraviețuire (supraviețuirea națională, care în politică înseamnă supraviețuirea statului și, în jocul de șah internațional, abilitatea de a continua partida) cea mai puțin negociabilă cerință. Teroriștilor islamiști, pe de altă parte, nu le pasă de supraviețuire, nici la nivel individual (viața asta nu e nimic în comparație cu viața de după moarte), nici la nivel național (Islamul este mai mare decât națiunea; Dumnezeu nu va îngădui ca Islamul să fie învins). Atari teroriști nu urmează nici calculul raționalist al costurilor și beneficiilor: e destul să dea o lovitură dușmanilor lui Dumnezeu, costul acelei lovituri, material sau uman, este neimportant.

Astfel sună o explicație a faptului că „războiul împotriva terorii" este un război neobișnuit. Dar mai există o explicație, una care nu este atât de larg răspândită, anume că, deoarece teroriștii sunt echivalentul nu al unei armate potrivnice, ci al unei bande criminale înarmate, care nu reprezintă nici un stat și nu-și revendică nici o patrie, conflictul în care ne angajează este în mod categoric diferit de conflictul între state și trebuie jucat după un cu totul alt set de reguli. „Nu negociem cu teroriștii, așa cum nu negociem cu criminalii."

Statul a fost întotdeauna foarte sensibil la subiectul legat de partenerul de negociere. Pentru stat, singurele contracte considerate valide sunt contractele cu alte state. E de importanță secundară cum au ajuns la putere conducătorii acelor state. Odată „recunoscut", orice conducător rival se va califica drept co-jucător, un membru al ligii.

M-am ridicat în picioare. Te las acum, am spus eu, ca să-ți continui lectura. Dacă aș fi avut o pălărie, mi-aș fi scos-o în fața ei, ar fi fost gestul de modă veche cel mai potrivit în acea situație.

Mai stați, a zis ea. Spuneți-mi mai întâi ce fel de carte va fi aceasta?

Ceea ce tocmai alcătuiesc nu este o carte în sensul strict al cuvântului, am răspuns eu, ci o colaborare la o carte.

Concepute de guvernele naționale pentru a servi propriului lor interes, regulile de bază pentru cel care are voie să joace jocul războiului și cel care nu are voie nu sunt prezentate cetățenilor spre aprobare – cel puțin eu nu cunosc vreun asemenea caz. Prin urmare, diplomația – inclusiv folosirea forței militare ca măsură diplomatică extremă – este definită de către acestea ca o chestiune ce privește strict relațiile interguvernamentale. Violările acestui meta-regulament sunt penalizate extrem de sever. Vezi Guantánamo Bay, care e mai degrabă un spectacol decât un lagăr pentru prizonieri de război; o demonstrație îngrozitoare de ceea ce se poate întâmpla oamenilor care aleg să joace în afara regulilor jocului.

În noua legislație australiană, există o lege care interzice opiniile favorabile la adresa terorismului. Este un frâu pus libertății de exprimare și nu pretinde să fie altceva.

Care persoană inteligentă ar dori să vorbească de bine despre teroriștii islamiști – despre tineri rigizi, îngâmfați, convinși de dreptatea lor, care se autodetonează în locuri publice pentru a ucide oameni pe care-i definesc drept dușmani ai credinței? Desigur că nici una. Atunci de ce să ne facem griji din pricina interdicției, decât în sens abstract, ca o îngrădire abstractă a exprimării libere? Din două motive. Unu, deoarece, deși aruncarea bombelor din văzduh asupra unui sat care doarme nu înseamnă un act mai puțin terorist decât să te autodetonezi în mijlocul unei mulțimi, este perfect legal să vorbești despre bombardamentul aerian („Traumatizează și răspândește spaima"). Doi, deoarece situația atentatorului sinucigaș nu este lipsită de un potențial tragic. A cui inimă este atât de împietrită încât să nu simtă nici un pic de milă pentru omul care – după ce familia i-a fost ucisă într-un atac israelian – își leagă la brâu centura explozivă, știind foarte bine că nu există nici un paradis al huriilor care să-l aștepte, și, copleșit de durere și furie, se duce să nimicească cât mai mulți ucigași cu putință? *Nici o altă cale decât moartea* – iată un semn distinctiv și poate chiar o definiție a tragicului.

Cartea în sine este ideea unui editor din Germania. Titlul va fi *Opinii tranșante*. Planul e ca șase colaboratori din țări diferite să-și spună părerea despre orice subiect își aleg, cu cât mai vehementă părerea, cu atât mai bine. Șase scriitori de notorietate își exprimă opiniile despre ceea ce e rău în lumea de azi. Urmează să apară în limba germană la mijlocul anului viitor. De aici și termenul-limită foarte strâns. Drepturile de traducere în franceză au și fost vândute, dar nu și de traducere în engleză, din câte știu eu.

Îmi aduc aminte că în anii 1990 am publicat un volum de eseuri despre cenzură. N-a făcut cine știe ce impresie. Un recenzent l-a respins ca irelevant pentru noua eră care se profila la orizont, cea inaugurată de căderea Zidului Berlinului și dezmembrarea URSS-ului. Democrația liberală mondială așteaptă după colț, spunea el, iar statul nu va mai avea nici un motiv să se amestece în libertatea noastră de a scrie și a vorbi cum dorim; și, oricum, noua media electronică va face supravegherea și controlul asupra comunicațiilor imposibil de realizat.

Ei bine, ce vedem azi, în 2005? Nu numai reapariția unor restricții de modă veche și de cea mai fățișă formă asupra libertății de exprimare – vedeți legislația din Statele Unite, din Regatul Unit și acum și din Australia –, ci și supravegherea (de către agenții obscure) a comunicațiilor telefonice și electronice din întreaga lume. Totul e un *déjà vu.*

Nu trebuie să mai existe secrete, spun noii teoreticieni ai supravegherii, ceea ce înseamnă ceva foarte interesant: anume că epoca în care secretele contau, în care secretele puteau să-și exercite puterea asupra vieții oamenilor (gândiți-vă la rolul secretelor în scrierile lui Dickens, Henry James) s-a încheiat; ce merită să fie cunoscut poate fi descoperit în numai câteva secunde și fără mult efort; viața privată a ajuns istorie, din toate punctele de vedere.

Și ce e rău în lumea de azi? a întrebat ea.

Încă nu pot spune ce va ajunge în capul listei – adică al listei pe care o vom alcătui noi, cei șase –, dar, dacă ții cu tot dinadinsul să știi, cred că vom spune că lumea e nedreaptă. O împărțire inechitabilă a bogățiilor, o stare de fapt nedreaptă, asta vom spune. Uită-te la noi, șase *éminences grises,* care ne-am croit cu dinții și ghearele drum până pe cea mai înaltă culme, și acum, când am ajuns sus, ce găsim? Ne pomenim că suntem prea bătrâni și nevolnici să ne bucurăm de adevăratele roade ale triumfului nostru. *Asta e tot?* ne întrebăm, trecând în revistă lumea de plăceri de care nu ne putem bucura. *A meritat toată sudoarea noastră?*

Surprinzător la această afirmație nu este atât aroganța ei, cât ceea ce dezvăluie involuntar cu privire la concepția despre secret, precumpănitoare în mediile oficiale: anume că secretul este o informație, prin urmare intră sub aripa științei informațiilor, printre ale cărei ramuri se numără și *mineritul*, extracția unei fărâme de informație (de secret) din tone de date.

Maeștrii informațiilor au uitat de poezie, în care cuvintele au un înțeles cu totul diferit de ceea ce spune lexiconul, unde scânteia metaforică este mereu cu un pas înainte față de funcția de decodare, unde un alt înțeles, neprevăzut, este întotdeauna posibil.

Atât i-am spus Anyei în acea împrejurare. Ceea ce nu am menționat, pentru că nu-mi făcea onoare, era că, atunci când Bruno mi-a făcut propunerea, m-am repezit să accept. Da, o voi face, am spus; da, voi respecta termenul-limită. O ocazie să boscorodesc în public, o ocazie să mă răzbun ca prin minune pe lume, pentru că n-a vrut să se conformeze închipuirilor mele: cum aș fi putut să refuz?

06. Despre sistemele de ghidare

Au fost perioade în timpul Războiului Rece când rușii au rămas atât de mult în urma americanilor în domeniul tehnologiei armamentului, încât, dacă s-ar fi ajuns la un conflict nuclear total, ar fi fost anihilați fără să poată riposta cu prea multă eficiență. În timpul acestor perioade, *reciprocitatea* din Distrugerea Reciprocă Garantată era prin urmare o ficțiune.

Aceste ruperi ale echilibrului s-au produs din pricină că americanii făceau din când în când salturi înainte în telemetrie, navigație și sistemele de ghidare. Or fi posedând rușii rachete puternice și focoase nenumărate, dar capacitatea lor de a le lansa cu precizie asupra țintelor a fost întotdeauna mult inferioară celei americane.

Ca simplă dactilografă, Anya de la etaj este oarecum o dezamăgire. Își execută norma zilnică, nu-i vorbă, dar empatia în care sperasem, vibrația față de ceea ce scriu, nu există. Sunt momente când mă uit disperat la textul pe care mi-l aduce. După cum spune Daniel Defoe, citesc eu, un englez get-beget urăște „papetarii și papetăria". Generalii lui Brejnev se întrunesc „undeva în urinale".

Când trec pe lângă el, ducând un coș cu rufe, am grijă să-mi fâțâi fundul, fundul meu delicios, strâns în jeanși. Dacă aș fi bărbat, n-aș putea să-mi iau ochii de la mine. Alan spune că sunt tot atât de multe cururi felurite în lume câte chipuri sunt. Oglindă, oglinjoară, îi zic lui Alan, care-i cel mai frumos din țară? Al tău, prințeso, regina mea, al tău, fără nici o îndoială.

În ciuda acestei situații, rușii n-au amenințat niciodată că vor folosi piloți voluntari care să-și sacrifice viețile prăbușindu-se cu avioane purtătoare de bombe nucleare asupra unor ținte din America. Poate că au existat asemenea voluntari; dar rușii n-au declarat că i-ar avea puși la păstrare sau că-și bazează planurile de război pe tactici suicidare.

În aventurile lor spațiale din ultima vreme, ambele tabere au făcut tot ce le-a stat în putință să-i aducă înapoi pe pământ pe astronauții sau cosmonauții pe care i-au lansat în spațiu, cu toate că s-ar fi găsit voluntari gata să-și dăruiască viața întru sporirea gloriei nației lor (nici una din părți n-a avut scrupule să trimită șoareci, câini sau maimuțe în misiuni suicidare). Rușii ar fi putut să aibă cosmonauți pe Lună înainte de 1969, dacă ar fi fost pregătiți să-i lase să moară de o moarte lentă după ce ar fi înfipt steagul acolo.

Bat ce aud, apoi accesez programul de corectură ortografică, îmi spune ea drept lămurire. Poate că mai greșește și programul ăsta uneori, dar mai bine cu el, decât să merg pe ghicitelea.

Ăsta nu scrie decât despre politică – el, El Señor, nu Alan. Mare dezamăgire. Mă face să casc. Încerc să-i spun să renunțe, oamenii s-au săturat până peste cap de politică. Sunt o grămadă de alte chestii despre care se poate scrie. Ar putea să scrie despre crichet, de exemplu – să-și spună părerea personală despre asta. Știu că se uită la crichet. Când ne întoarcem acasă seara târziu, Alan și cu mine, iacătă-l, răstignit în fața televizorului, îl vedem din stradă, nu lasă niciodată storurile.

Curioasă această atitudine față de sacrificarea vieții umane. Comandanții militari nu stau pe gânduri când e să ordone trupelor să pornească la luptă, știind foarte sigur că mulți dintre soldați vor pieri. Aceia care nu se supun ordinelor și refuză să plece la luptă sunt pedepsiți, chiar executați. Pe de altă parte, etosul ofițerilor dictează că este inacceptabil să fie aleși soldați anume și să li se ordone să-și dea viața ducând, bunăoară, asupra lor explozibili până în mijlocul dușmanilor, unde să se arunce în aer. Totuși – încă și mai paradoxal – soldații care comit asemenea acte din proprie inițiativă sunt tratați drept eroi.

Față de piloții *kamikaze* japonezi din cel de-al Doilea Război Mondial, Occidentul a manifestat o atitudine întru câtva ambivalentă. Acești tineri au fost cu siguranță viteji, conform curentului ortodox; cu toate acestea, ei nu se pot califica drept eroi autentici din cauză că, deși și-au sacrificat viețile, erau psihologic înțepeniți într-un etos militar și național care considera că viața individului nu face doi bani. Prin urmare, faptul că se ofereau voluntar pentru misiuni sinucigașe era mai degrabă un reflex cultural decât o decizie propriu-zisă, autonomă, liber consimțită. Piloții *kamikaze* nu erau cu adevărat eroici mai mult decât sunt albinele care-și dau instinctiv viața pentru a apăra stupul.

Programul de corectură ortografică nu are judecată proprie, îi spun eu. Dacă ești pregătită să-ți lași viața condusă de programul de corectură ortografică, atunci poți la fel de bine să dai cu zarul.

Nu-mi displace crichetul, în porții mici. E frumos să vezi pantaloni albi strânși pe fundul unui mascul tânăr. Ce pereche am fi Andrew Flintoff și cu mine, plimbându-ne pe stradă, fâțâindu-ne fundurile. El e mai tânăr decât mine, de Andrew Flintoff vorbesc, dar deja are nevastă și plozi. Nevestica o fi având vise tulburi când pleacă ăsta în turnee, vise că bărbățelul ei cade în plasa farmecelor uneia ca mine, rasată, excitantă, exotică.

La fel, în Vietnam, disponibilitatea insurgenților vietnamezi de a accepta pierderi uriașe în atacuri frontale asupra dușmanilor lor americani a fost atribuită nu eroismului individual, ci fatalismului oriental. Cât despre comandanții lor, zelul cu care ordonau asemenea atacuri dovedea o desconsiderare cinică a valorii pe care o are viața umană.

Când au avut loc primele atacuri sinucigașe cu bombă în Israel, poate că Occidentul a manifestat o ambivalență morală. Să te arunci în aer este, la urma urmei, un act mult mai curajos („se cere mai multă bărbăție") decât să lași o bombă cu ceas într-un loc aglomerat și să-ți iei tălpășița. Dar ambivalența aceasta s-a evaporat iute. Deoarece atentatorii sinucigași își sacrifică viața în scopuri ticăloase, suna acum argumentația, nu pot fi considerați eroi adevărați. Mai mult, deoarece nu și-au prețuit cu adevărat viața (au crezut că vor fi înălțați în paradis cât ai clipi), stăruia sentimentul că aceștia nu sacrificau de fapt nimic.

Nu vorbim despre viață, spune ea. Vorbim despre bătutul la mașină. Vorbim despre ortografiere. De ce trebuie să scriu corect englezește, dacă tot se va traduce în germană?

El Señor are vederea slabă, zice el. Cu toate acestea, când fac mișcările mele mătăsoase, îi simt ochii pironiți asupra mea. Ăsta-i jocul între el și mine. Nu mă deranjează. Ce alt rost are fundul? Folosește-l sau rămâi fără el.

Când nu duc coșul cu rufe, sunt segretaria lui cu juma' de normă. Și, din când în când, îl ajut la menaj. La început așa ne înțeleseserăm, trebuia să-i fiu segretaria, secreta-aria lui, frumoasa lui nemaipomenită, de fapt nici măcar asta, dactilografa lui, dactilografista lui, țacapacața lui.

În războaiele de demult (Războiul Troian, bunăoară, sau, mai recent, Războiul Anglo-Bur), faptele de vitejie ale dușmanilor erau recunoscute ca atare, consfințite și păstrate în amintire. Acel capitol din istorie pare să se fi închis. În războaiele din ziua de azi, nu se acceptă, nici măcar din principiu, că dușmanul poate avea eroi. Atentatorii sinucigași din conflictul israeliano-palestinian sau din Irakul ocupat sunt considerați în Occident mai prejos decât simplii luptători de gherilă: în timp ce despre luptătorul de gherilă se poate spune că măcar se angajează într-o confruntare marțială, atentatorul sinucigaș luptă murdar – dacă ceea ce face el se poate numi luptă.

Prefer să tac. Critica o enervează, e limpede. Nu contează, îi spun eu, o să-ți fie din ce în ce mai ușor.

Dictează gânduri mărețe în mașinăria aia a lui, apoi îmi dă casetele plus un teanc de hârtii mâzgălite cu scrisul lui de orbeț, cuvintele dificile sunt însemnate cu litere mari, îngrijite. Eu iau casetele, le ascult la căști și le dactilografiez solemn. Mai dreg textul ici și colo, unde lipsește acel ceva, acel zvâc, cu toate că el e marele scriitor, așa se zice, iar eu doar mica filipineză.

Ar fi de dorit să manifestăm o oarecare doză de respect pentru orice persoană care alege moartea în fața dezonoarei, dar, în cazul atentatorilor sinucigași islamiști, ne e greu să simțim respect când vedem cât de mulți sunt și prin urmare (printr-o judecată logică ce ar putea fi profund viciată și care poate că exprimă pur și simplu vechea prejudecată occidentală împotriva mentalității de masă a Celuilalt) cât de puțin preț pun pe viață. Aflați într-un asemenea impas, poate că ne e de ajutor să ne gândim la atacurile sinucigașe ca la o reacție de natură, să zicem, disperată împotriva succeselor americane (și israeliene) în tehnologia de ghidare, care depășesc cu mult capacitățile adversarilor lor. În Statele Unite, contractorii din domeniul militar lucrează în acest moment la conceperea unui câmp de bătălie al viitorului imperial, în care personalul american nu mai trebuie să fie prezent fizic, în care moartea și distrugerea vor fi cauzate dușmanului (uman) de către soldații-roboți, ghidați electronic de tehnicieni care se află într-un vas de luptă aflat la o sută de mile distanță sau chiar într-o cameră de operațiuni din Pentagon. În fața unui asemenea adversar, cum îți mai poți apăra onoarea altfel decât dându-ți viața printr-un gest disperat și extravagant?

Se bosumflă. Mă așteptam ca fiecare poveste să fie mai lungă, zice ea. E greu să intri în ritm când subiectul se tot schimbă.

Segretaria. Sună ca un cocteil din Haiti: rom, suc de ananas și sânge de taur, amestecate cu așchii de gheață și încoronate cu două testicule de cocoș.

Adevărul e că n-are nevoie de o segretaria, nici măcar de o dactilografistă, ar putea să-și bată singur gândurile, sunt de vânzare tastaturi cu clape supermari pentru ăștia ca el. Dar lui nu-i place să scrie la computer (are o „oroare de neînvins", cum zice el), preferă să stoarcă stiloul și să simtă cuvintele ieșind la celălalt capăt. Nimic nu se compară cu sentimentul ce te cuprinde când cuvintele se ivesc pe lume, zice el, îți dă fiori, pur și simplu. Mă încordez, îmi fac gura pungă. N-ar trebui să spuneți asemenea vorbe unei fete cuminți, Señor, zic eu. Îi întorc spatele și o iau din loc, fâțâindu-mi fundul, iar el mă mănâncă din ochi.

07. Despre Al Qaida

Seara trecută la televizor, un documentar BBC care susține că, din motive numai de ea știute, administrația Statelor Unite insistă să țină în viață mitul Al Qaida ca organizație teroristă secretă cu celule peste tot în lume, când adevărul e că Al Qaida a fost mai mult sau mai puțin distrusă și ceea ce vedem astăzi sunt atacuri teroriste comise de grupuri autonome de radicali musulmani.

N-am nici o îndoială că ideile principale ale documentarului sunt adevărate: anume că „terorismul islamic" nu este o conspirație controlată și direcționată de la un centru; și că administrația americană exagerează, poate deliberat, pericolele la care este supusă populația. Dacă ar exista cu adevărat o organizație diavolească împânzind lumea cu agenți și țintind să demoralizeze popoarele occidentale și să distrugă civilizația occidentală, până acum ar fi otrăvit rezervele de apă de peste tot din lume, sau ar fi doborât la pământ avioanele comerciale, sau ar fi răspândit peste tot germeni nocivi – acte de terorism care pot fi cu ușurință duse la împlinire.

Pentru că ar fi să aștept prea mult din partea ei să-mi citească scrisul de mână, înregistrez produsul fiecărei zile pe o casetă de dictafon și ei îi dau și banda, și manuscrisul, ca să lucreze după amândouă. E o metodă pe care am mai folosit-o, nu văd de ce n-ar funcționa și acum, cu toate că nu pot nega că scrisul meu de mână se deteriorează. Pierd controlul asupra mușchilor. E o parte a condiției mele. E o parte a ceea ce mi se întâmplă. Sunt zile în care îmi mijesc ochii la ce tocmai am scris, aproape că nici eu nu mai pot descifra.

M-oi fi molipsit de la rațe: o scuturare a cozii atât de rapidă, că pare un tremur. Pac-pac. De ce trebuie noi să fim atât de sus și de grozavi încât să nu învățăm de la rațe?

De unde ești? m-a întrebat el în acea primă zi în spălătorie, unde a început totul. Păi, de la etaj, preabunule domn, am zis eu. Nu la asta mă referam, a zis el. Unde te-ai născut? De ce vreți să știți? i-am întors-o eu. N-am ochi destul de blonzi și păr destul de albastru pentru gusturile dumneavoastră?

În programul de la televizor era inclusă povestea a patru tineri musulmani americani judecați pentru că au plănuit un atac la Disneyland. În timpul procesului, acuzarea a introdus ca probă un film video găsit în apartamentul lor. Înregistrarea video era teribil de amatoristică. Conținea cadre lungi cu un tomberon și picioarele în mers ale individului care filma. Acuzarea susținea că amatorismul era trucat, că ceea ce vedeam era un instrument de recunoaștere: tomberonul era o posibilă ascunzătoare pentru o bombă, iar picioarele umblătoare măsurau distanța între A și B.

Acuzarea susținea această interpretare paranoică prin următorul raționament: amatorismul ca atare al înregistrării video putea trezi suspiciuni, deoarece, atunci când ne referim la Al Qaida, nimic nu este așa cum pare.

Și așa am continuat, în acest mod presărat cu erori. „Dobândind o identitate italică." Cine mă crede că sunt – Enea? „Sub uși." Iar cetățenii statului trăiesc pe sub uși. Imagini suprarealiste. Poate că asta crede ea că înseamnă să fii scriitor: bați câmpii în microfon, debitând primul lucru care-ți vine în minte; apoi dai aiureala asta unei fete sau unui dispozitiv aleatoriu și aștepți să vezi rezultatul.

Când am zis de la etaj, n-am vrut să zic mai mult decât că avem un apartament cu douăzeci și cinci de etaje mai sus, douăzeci și cinci de etaje deasupra lui, cu o terasă însorită și privelişte asupra portului, dacă-ți mijești ochii. Prin urmare, suntem vecini, el și eu, ca să zic așa, vecini îndepărtați, El Señor și La Segretaria.

N-ar trebui să lăsați storurile ridicate după lăsarea întunericului, îi atrag eu atenția, străinii pot să vadă ce puneți la cale. Ce-aș putea eu să pun la cale care să-i intereseze pe străini? zice el. Nu știu, zic, oamenii pun la cale tot felul de chestii surprinzătoare. Ei bine, zice, o să se plictisească repede să mă urmărească, sunt o ființă umană prin nimic deosebită de ei. Prostii, zic, toți suntem deosebiți, în feluri subtile, nu suntem furnici, nu suntem oi. D-aia tragem o ocheadă prin geam, când storurile sunt ridicate: să vedem felurile subtile. E foarte firesc.

Unde au învățat procurorii să gândească astfel? Răspunsul: în orele de literatură, în Statele Unite din anii '80 și '90, unde au învățat că, în critică, suspiciunea este virtutea principală, iar criticul nu trebuie să ia absolut nimic de bun. Prin contactul cu teoria literară, acești absolvenți nu-foarte-inteligenți ai academiei de umanioare în faza ei postmodernă au luat cu ei un set de instrumente analitice care – au simțit ei confuz – ar putea să le fie de folos în afara clasei și intuiția faptului că abilitatea de a argumenta că nimic nu este cum pare a fi poate să-ți câștige o situație. Plasarea acelor instrumente în mâinile lor a fost *trahison des clercs* a zilelor noastre. „M-ai învățat limba, iar câștigul meu din aceasta este că știu să înjur."

Mă interesez așa, într-o doară, cu ce s-a mai ocupat, ce înseamnă de fapt „ospitalitate" și „resurse umane". Adică vreți de fapt să mă întrebați dacă am o diplomă de dactilografă? mi-o întoarce ea. Puțin îmi pasă de diplome, spun eu, vreau doar să-mi formez o imagine. Am făcut tot felul, răspunde ea, una, alta, mai știu eu ce, n-am o listă. Dar ce înseamnă una, alta, mai știu eu ce? insist. OK, zice ea, vă dau un exemplu: în iunie și iulie am lucrat ca recepționeră. Temporar. Într-o casă pisicească. Mă holbez la ea. O casă pisicească, repetă foarte serioasă: știți, un cămin pentru pisici.

Kurosawa. *Cei șapte samurai.* Cum John Howard și liberalii sunt doar cei șapte samurai reîncarnați. Cine o să creadă una ca asta? Îmi amintesc că am văzut *Cei șapte samurai* în Taiwan, vorbit în japoneză și subtitrat în chineză. În cea mai mare parte a filmului, n-am priceput ce se întâmplă. Singura imagine care mi-a rămas în minte este aceea a coapselor lungi și goale ale nebunului ăluia cu moț. Țurloaie învelite în armură, coapse goale, funduri goale: ce modă aveau în zilele alea! Cât să scoată din minți o fătucă.

08. Despre universități

Întotdeauna a fost la mijloc un strop de minciună când s-a susținut că universitățile sunt instituții care se autoguvernează. Și totuși, ceea ce au avut de îndurat universitățile în anii '80 și '90 a fost o rușine, când, sub amenințarea că li se vor tăia finanțările, s-au transformat în întreprinderi comerciale, în care profesorii care înainte își desfășuraseră cercetările într-o libertate suverană au devenit niște angajați hărțuiți cărora li se cerea să îndeplinească norme sub stricta supraveghere a unor manageri de profesie. Rămâne un mare semn de întrebare dacă profesoratul își va recâștiga vreodată vechea autoritate.

Casă pisicească. O și văd la biroul de la recepția unei case pisicești. Luați loc, faceți-vă comod. Ursula va ieși într-o clipă, sau poate doriți s-o vedeți pe Tiffany?

Și înainte de căminul pentru pisici? nu mă dau eu bătut.

Scrieți despre crichet, îi sugerez eu. Scrieți-vă memoriile. Orice numai despre politică nu, felul dumneavoastră de a scrie nu merge cu politica. Politica înseamnă să le tai altora microfonul și să-ți impui punctul de vedere, nu înseamnă logică. Scrieți despre lumea din jurul dumneavoastră. Scrieți despre păsări. În parc e tot timpul un cârd de coțofene care umblă țanțoșe, parcă ar fi parcul lor, ar putea să scrie despre ele. Huși, monștrilor! le ușesc eu, dar bineînțeles că nu mă bagă în seamă. N-au frunte, țeasta se unește direct cu ciocul, nu-i loc de creier acolo.

Ce spune el despre politică mă face să ațipesc. Politica e peste tot în jurul nostru, e ca aerul, ca poluarea. Nu poți să te lupți cu poluarea. Cel mai bine e s-o ignori sau să te obișnuiești cu ea, să te adaptezi.

În perioada în care Polonia s-a aflat sub regimul comunist, existau disidenți care țineau cursuri serale la ei acasă, seminarii despre scriitori și filozofi excluși din canonul oficial (de exemplu, Platon). Nu încasau bani, deși poate că existau alte forme de recompensare. Dacă vrem ca spiritul universitar să supraviețuiască, ceva de acest fel ar trebui să se ivească în țările în care învățământul superior a fost complet subordonat principiilor din mediul de afaceri. Cu alte cuvinte, s-ar putea ca universitatea reală să trebuiască să se mute în casele oamenilor și să acorde diplome pentru care singura certificare să o reprezinte numele savanților care le semnează.

Dacă voiați un CV, ar fi trebuit să mi-l cereți de la bun început, spune ea. În loc să mă angajați pentru că am ochi frumoși. Vreți să încheiem socotelile chiar acum? N-am nimic împotrivă. Și v-ați putea găsi pe cineva care să corespundă standardelor dumneavoastră înalte. Sau v-ați putea duce la un birou specializat, așa cum v-am sugerat la început.

Alan intră în cameră în timp ce eu bat la tastatură. Ce faci acolo? întreabă el. Bat pentru bătrân, zic eu. Despre ce? Samurai, zic eu. Vine și citește peste umărul meu. Certificate de naștere pentru animale, zice – e nebun? Vrea să le boteze pe toate? Clifford John Șobolan. Susan Annabel Șobolană. Ce-ar fi să facă și certificate de deces, dacă tot s-a apucat? Când vii în pat?

09. Despre Guantánamo Bay

Cineva ar trebui să conceapă un balet cu titlul *Guantánamo, Guantánamo!.* O trupă de prizonieri, cu gleznele legate în cătușe, mâinile în mănuși de fetru gros, urechile acoperite cu manșoane, glugi negre trase peste cap, execută dansurile persecutaților și disperaților. În jurul lor, gardieni în uniforme verde-oliv execută sărituri cu o energie și o veselie demonice, având pregătite la îndemână țepușe pentru vite și bastoane de cauciuc. Îi îmboldesc pe prizonieri cu țepușele, și prizonierii sar; îi trântesc pe prizonieri la pământ și le vâră bastoanele în anus, iar pe prizonieri îi apucă spasmele. Într-un colț, un bărbat pe picioroange, purtând o mască Donald Rumsfeld, ba scrie la masă, ba dansează gigă în secvențe scurte și extatice.

Într-o bună zi se va face un asemenea balet, dar nu de către mine. Ar putea chiar ajunge un hit la Londra și Berlin, și New York. Nu va avea absolut nici un efect asupra oamenilor spre care țintește, cărora puțin le pasă ce crede publicul de balet despre ei.

Te rog, spun eu, te rog nu înțelege greșit.

Ce să înțeleg greșit? Că mi se spune că nu știu să bat la computer?

Bineînțeles că știi să bați. Știu că slujba asta e sub nivelul tău, îmi pare rău pentru asta, dar hai să perseverăm, hai să continuăm.

De trei ani împreună, și lui Alan încă i se scoală la mine, și i se scoală atât de tare, că parcă stă să explodeze. Îi place să-i povestesc despre foștii mei în timp ce mă regulează. Și apoi? zice. Și apoi? Și apoi? Apoi m-a pus s-o iau în gură, zic. Gura asta? zice. Buzele astea? Și mă sărută înnebunit, furios. Da, buzele astea, zic, eliberându-mă de săruturile lui atât cât să-i pot răspunde, și el explodează.

Minciuni toate, desigur. Inventez ca să-l ațâț. Chestia aia pe care mi-ai spus-o, zice după aceea, e doar o minciună, nu-i așa? Numai minciuni, zic, și-i zâmbesc misterios. Bărbatului trebuie să-i strecori tot timpul îndoiala în suflet.

10. Despre rușinea națională

Un articol dintr-un număr recent din *New Yorker* afirmă clar ca lumina zilei că administrația americană, a cărei conducere se află în mâinile lui Richard Cheney, nu numai că acceptă torturarea prizonierilor din așa-numitul război împotriva terorii, dar face orice ca să submineze legile și convențiile care interzic tortura. Putem astfel în mod legitim să vorbim despre o administrație care, deși legală în sensul în care este aleasă în mod legal, este ilegală sau anti-legală în sensul în care operează dincolo de limitele legii, ocolind legea și opunându-se statului de drept.

Nerușinarea lor depășește orice închipuire. Dezmințirile lor nu conving pe nimeni. Distincția pe care o fac avocații lor între tortură și coerciție este de o nesinceritate patentată, pur formală. În noua ordine pe care au creat-o, spun ei implicit, puterea pe care o avea odată sentimentul de rușine a fost abolită. N-are nici o importanță dacă vă simțiți dezgustați. Nu ne impresionați. Suntem mult prea puternici.

Demostene: În vreme ce sclavul se teme doar de durere, omul liber se teme cel mai mult de rușine. Dacă admitem că e adevărat ceea ce susține *New Yorker*, atunci pentru americani ca indivizi problema e una morală: cum mă comport în fața acestei rușini căreia îi sunt supus? Cum îmi salvez onoarea?

Astfel că fac tot ce pot s-o îmbunez. *Slavă Domnului că nu sunt domnul Aberdeen*, îmi spun în sinea mea, *că nu sunt însurat cu această tânără cu țâfne.* Ceea ce e o prostie, desigur. Mi-aș da mâna dreaptă să fiu domnul Aberdeen.

Cum stă treaba cu bătrânul – zice el –, nu s-a dat la tine, nu-i așa? Adică dacă mi-a tras-o, asta vrei să zici? întreb eu. Nu, nu mi-a tras-o. N-a încercat. Și dacă ar fi făcut-o? Ce-ai face? Te-ai duce jos și l-ai cotonogi? O să ajungi la ziar. Te faci de tot râsul. Scriitor bine-cunoscut, snopit în bătaie de iubitul gelos.

Sinuciderea poate salva onoarea cuiva și probabil că au existat sinucideri de onoare printre americani, despre care nu s-a auzit nimic. Dar ce se poate spune despre acțiunea politică? Oare va fi suficientă acțiunea politică – nu rezistența armată, ci acțiunea conform regulilor de bază ale sistemului democratic (trimiterea de petiții, organizarea de întruniri, scrierea unor scrisori)?

Dezonoarea nu ține cont de deosebirile fine. Dezonoarea coboară pe umerii omului și, odată ce a coborât, nici o pledoarie inteligentă n-o va mai ridica. În prezentul climat de frică exacerbată și în absența oricărei manifestări vizibile de reacție populară împotriva torturii, acțiunile politice întreprinse individual de cetățeni nu prea pot să aibă vreun efect practic. Și totuși, urmărite cu obstinație și hrănite de indignare, asemenea acțiuni vor îngădui cel puțin oamenilor să-și țină capul sus. Simplele acțiuni simbolice, pe de altă parte – arderea drapelului, declamații răspicate de genul „Îi detest pe conducătorii țării mele și mă disociez de ei" –, cu siguranță nu vor fi de ajuns.

Imposibil de crezut că tot acest spectacol în care onoarea țării lor este târâtă în noroi să nu fi trezit în inimile unor americani porniri ucigașe. Imposibil de crezut că nimeni nu s-a gândit să-i asasineze pe criminalii aceștia aflați în funcții înalte.

Credeți că aș putea deveni model? mă-ntreabă ea hodoronc-tronc.

E la mine în apartament, tocmai mi-a adus transa dactilografiată în acea zi. Se îndrepta spre ușă când, din cine știe ce motiv, se hotărăște să mai zăbovească. Își pune mâinile în șolduri, își dă părul pe spate. Mă privește provocator.

Când sunt acolo cu el, nu se dă la mine, dar ce face după ce ies, asta e altă poveste. Numai Dumnezeu vede ce face atunci, Dumnezeu și Fecioara binecuvântată, și corul îngerilor. Sunt sigură că a șterpelit din uscător niște chiloței de-ai mei. Bănuiesc că se desface la prohab după ce plec eu și și-o învelește în budigăii mei și închide ochii și-și plimbă prin minte tot felul de închipuiri cu fundul meu divin, până ce vine. Apoi se închide la prohab și se întoarce la John Howard și George Bush, la cât de ticăloși sunt ăștia.

Să nu fi existat deja o conjurație ale cărei documente vor ieși cândva, în viitor, la lumina zilei?

În orice caz, în lipsa unei perspective de schimbare a politicii, scopul nu numai al americanilor cu conștiință, dar și al occidentalilor în general trebuie să fie acela de a găsi căi pentru a-și salva onoarea, ceea ce, într-o oarecare măsură, este totuna cu a-și păstra respectul de sine, dar înseamnă și a nu trebui să apară cu mâinile mânjite în fața judecății istoriei.

Judecata istoriei este în mod limpede o chestiune care pune la lucru și mințile celor din administrația americană. Istoria ne va judeca pe baza mărturiilor pe care le lăsăm în urmă, spun ei în public; și asupra acestor mărturii, își aduc ei aminte în particular, deținem controlul într-o măsură fără precedent. Despre cele mai rele dintre crimele noastre nici o urmă să nu rămână, nici scrisă, nici materială. Dosarele să fie tocate, hard diskurile să fie zdrobite, cadavrele să fie arse, cenușa să fie împrăștiată.

Față de Richard Nixon sunt disprețuitori. Nixon era un amator, spun ei. Lui Nixon nu-i păsa de securitate. Pe lista lor de priorități, securitatea – prin care ei înțeleg tăinuirea – se plasează pe primul loc, pe al doilea loc și pe al treilea loc.

Model, zic eu; pentru modelling se caută fete mai înalte. Mai înalte și mai tinere. Ai fi pusă în situația să concurezi cu niște slăbănoage de șaisprezece ani.

Asta am vrut să spun cu lăsarea storurilor ridicate și șocarea trecătorilor.

Alan votează cu Howard. Eu una mă gândisem să nu votez la alegerile din 2004, dar în ultima clipă m-am răzgândit. Mai bine cu dracul pe care-l știi, decât cu ăla pe care nu-l știi, mi-am zis eu. Ți se spune că ai trei ani la dispoziție să te decizi, de la o campanie la alta, dar nu e adevărat. Întotdeauna aștepți până în ultima secundă ca să te hotărăști. Ca atunci cu Alan, când mi-a pus întrebarea. O facem? m-a întrebat el. Nu eram obligată să zic da, aș fi putut să zic nu. Dar n-am zis. Și uite-ne acum, trăind împreună, domnul Sacul și doamna Petecul, strâns uniți ca gemenii.

Nu vom afla niciodată despre cea mai ticăloasă dintre faptele lor: e un lucru pe care trebuie să fim pregătiți să-l acceptăm. Pentru a ști care e cea mai ticăloasă, va trebui să extrapolăm și să ne folosim imaginația. Cea mai ticăloasă poate fi orice faptă de care îi credem în stare (în stare să ordone, în stare să ignore); și e cum nu se poate mai limpede că ei sunt în stare de orice.

Deocamdată nu există nici o dovadă că australienii au luat parte efectiv la atrocități. Fie americanii n-au exercitat presiuni asupra lor să li se alăture, fie s-au exercitat presiuni, dar ei au rezistat. Un ofițer de informații australian, un tip pe nume Rod Barton, expert științific, care s-a pomenit în situația de a participa la anchetarea oamenilor de știință irakieni, a ieșit din front, și-a făcut publică povestea și apoi, spre cinstea lui, și-a dat demisia.

Pe de altă parte, guvernul australian a fost cel mai abject din așa-numita Coaliție a Voinței și chiar a fost dispus să sufere cu un zâmbet crispat, numai atât, umilința de a nu primi nimic în schimb. În negocierile cu Statele Unite privind comerțul bilateral, apelurile sale la concesii, dată fiind colaborarea leală în Irak și în alte părți, aproape că au fost ignorate. Guvernul a păstrat o tăcere docilă în cazul David Hicks, tânărul musulman australian întemnițat de americani la Guantánamo Bay. Mai mult chiar, situația lui a trezit la anumiți membri ai cabinetului ministerial un spirit de răzbunare, o josnicie morală demnă de Donald Rumsfeld sau de tânărul Bush însuși.

Nu la manechine mă gândeam, zice ea. Atunci la ce fel de model? întreb eu. Model foto, zice ea.

S-o facem, sau să n-o facem? a întrebat Alan în acea seară, la Ronaldo's. S-o fac, sau să n-o fac? m-am întrebat eu. An-tan-te-dize-mane-pe. Așa a fost ales Howard. Mă iubește. Un pic. Puțin. Deloc. Mă iubește. Tu pici, drăguță.

După cum am spus, are vederea paradită El Señor. „Vederea mi se duce, ca tot restul, dar mai cu seamă vederea." D-aia zice că stoarce viermi din stiloul lui. Paginile scrise pe care mi le dă n-am ce să fac cu ele, nu-mi folosesc practic. Scrie destul de limpede literele, inclusiv m-urile, și n-urile, și u-urile, și w-urile, dar, când e să scrie un paragraf întreg, nu poate ține linia dreaptă,

Și cu toate acestea, deși a fost complice în crimele Americii, a spune că Australia a intrat în aceeași anti-legalitate sau extra-legalitate ca și America ar fi să întindem coarda. Această stare de fapt ar putea să se schimbe curând. În noile prerogative pe care guvernul australian e în curs de a și le aroga, se depistează un dispreț comparabil față de statul de drept. Trăim vremuri extraordinare, spune mantra, și vremurile extraordinare cer măsuri extraordinare. S-ar zice că e suficient un brânci ca Australia să alunece pe aceeași pantă ca America, unde, pe baza denunțurilor de la informatori („surse"), oamenii dispar pur și simplu sau sunt făcuți să dispară din societate, iar reclamarea publică a dispariției lor este socotită un delict în sine.

Este dezonoarea o condiție a existenței, care cunoaște umbre și grade? Dacă există o stare de dezonoare profundă, există și o stare de dezonoare moderată, dezonoare *light*? Ești tentat să spui nu: dacă ești dezonorat, ești dezonorat și gata. Dar dacă astăzi aș auzi că vreun american s-a sinucis, nevrând să trăiască în dezonoare, aș înțelege pe deplin; câtă vreme un australian care se sinucide ca reacție la acțiunile guvernului Howard riscă să stârnească râsul.

Face o mutriță, își bâțâie șoldurile. Știți cum, zice. Nu v-ar plăcea o poză de-a mea? V-ați putea-o pune pe birou.

---

coboară ca un avion care cade drept în mare, sau ca un bariton care nu mai are suflu. N-o ia niciodată în sus, numai în jos.

Ochii stricați, dinții încă și mai răi. Dacă aș fi în locul lui, mi i-aș scoate pe toți și mi-aș pune o proteză frumoasă. Nici o nevastă n-ar suporta dinți ca ăia, l-ar trimite la dentist una-două, fuga-marș. Repară-ți dinții sau te părăsesc. A fost însurat odată. Știu pentru că l-am întrebat. Așa, domnule C, am zis eu, ați fost însurat? Da, am fost însurat, mi-a răspuns el. Am așteptat să continue: câți copii, când i-a murit nevasta, dacă i-a murit, din ce cauză a murit, chestii d-astea.

Administrația americană a ridicat gradul de răzbunare la un nivel infernal, câtă vreme josnicia australienilor este încă meschină.

Generația sud-africanilor albi căreia îi aparțin eu, și generația următoare, și poate încă o generație după asta, va merge îndoită de spate sub rușinea crimelor care au fost comise în numele ei. Aceia care se încumetă să-și salveze mândria personală refuzând în mod explicit să se încline în fața judecății lumii suferă de un resentiment pârjolitor, de o mânie înverșunată pentru că sunt condamnați fără o audiere adecvată, care în termeni psihici s-ar putea dovedi o povară la fel de grea. Asemenea oameni ar putea învăța câte ceva de la britanici despre cum se poate administra vina colectivă. Britanicii și-au declarat pur și simplu independența față de înaintașii lor imperiali. Imperiul era de multă vreme abolit, spun ei, prin urmare, pentru ce anume să ne simțim responsabili? Și, oricum, cei care au condus Imperiul erau victorienii, indivizi aspri, rigizi, îmbrăcați în haine întunecate, n-avem nimic în comun cu ei.

A fost dată uitării cearta de ieri – a fost iertată și uitată? Poate. Sau poate că nu și-o amintește ca pe o ceartă. Poate că a trecut peste conștiința ei asemenea unei palide adieri de vânt deasupra apei.

Dar asta a fost tot: *Am fost însurat*, ca și când eu trebuia să înțeleg *Da, am fost însurat și nu mi-a plăcut, și nu vreau să vorbesc despre asta.*

Alan a fost însurat, am zis eu de la mine. V-am spus asta? Și-a părăsit nevasta ca să fie cu mine. L-a costat un purcoi de bani.

A trebuit s-o zic de la mine, pentru că el nu întreabă nimic, nu mă mai întreabă de când cu chestia aia cu pregătirea mea profesională.

De unde ești? m-a întrebat el în acea primă zi, iar eu am răspuns, Păi, de la etaj, preabunule domn. Nu i-a plăcut asta. Prea obraznic.

În urmă cu câteva zile am ascultat *Simfonia a cincea* a lui Sibelius. Când mai era puțin până la ultimele măsuri, am resimțit exact acea emoție nesfârșită, copleșitoare, pe care muzica respectivă era menită s-o stârnească. Și m-am întrebat cum trebuie să fi fost să fii finlandez și să te afli în sală la prima reprezentare a simfoniei, la Helsinki, în urmă cu aproape un secol, și să te simți astfel copleșit. Răspunsul: trebuie să te fi simțit mândru, mândru că *unul dintre noi* putea să alăture asemenea sunete, mândru că noi, ființele umane, putem realiza așa ceva din nimic. Și să comparăm mândria aceasta cu sentimentul de rușine că *noi, poporul nostru*, am făcut posibilă existența Guantánamo-ului. Pe de o parte, creația muzicală, pe de alta, o mașinărie pentru a provoca durere și umilire: ce-i mai bun și ce-i mai rău din ceea ce sunt în stare ființele umane.

Deoarece fiecare cuvânt pe care-l rostește e fermecător, își permite să spună tot ce-i trece prin cap. Și pentru că tot ce face nu poate fi decât drăguț, își permite să facă tot ce are chef. Așa gândește un copil răzgâiat. Problema e că ea nu mai e copil. Ceea ce lasă un gust tulburător.

Grămadă de sticle goale în bucătăria lui, pe care nu trebuie să le observ. Și gândaci. Semn că nevasta i-a murit sau a fugit de mult. Fuga-fuguța de-a lungul plintelor, când își închipuie ei că nu te uiți. Firimituri peste tot, chiar și pe birou. Paradis pentru gândaci. Nu-i de mirare că dinții îi sunt atât de stricați. Cronț-cronț-scârța-scârța-bla-bla. Jos cu liberalii. Hobbes a zis cutare. Machiavelli a zis cutare. Plicticos ca naiba!

11. Despre blestem

Într-o carte despre religia greacă antică, un eseu scris de un autor pe nume Versnel din Leiden, despre anumite tăbliţe de plumb inscripţionate, recuperate din templele lumii antice. Deoarece aceste tăbliţe invocă de regulă ajutorul unui zeu pentru a îndrepta o nedreptate făcută petiţionarului, Versnel le numeşte „tăbliţe de blestem".

Din Memfis, secolul IV î.H., o tăbliţă de blestem (în greacă) lăsată la templul lui Oserapis: „O, Zeu Oserapis şi voi zei care şedeţi întronaţi dimpreună cu Oserapis, către voi îmi îndrept o rugăciune, eu, Artemisia... împotriva tatălui fiicei mele, care a jefuit-o de darurile (?) morţii şi de coşciug... Întocmai cum el ne-a nedreptăţit pe mine şi pe copiii mei, în acelaşi fel Oserapis şi zeii s-ar cuveni să facă astfel ca el să nu fie îngropat de către copiii lui şi ca el însuşi să nu poată să-şi îngroape părinţii. Atâta vreme cât pricina împotrivă-i se află aici, fie ca el să aibă parte de o moarte cumplită, pe uscat sau pe mare..."[4]

O întreb despre Alan, ce face. Alan este consultant în investiţii, zice ea. E independent? o întreb. În parteneriat, zice, dar e relativ independent, toţi partenerii sunt relativ independenţi, cam aşa-i în parteneriatul lor. Ar fi Alan dispus să-mi ofere nişte sfaturi privind nişte investiţii? mă interesez eu.

De obicei în dormitor se ţine o fotografie cu soţul/soţia, făcută în floarea tinereţii lui/ei. Sau o fotografie de nuntă, cuplul fericit. Apoi copiii, unul lângă altul în şir. Dar în dormitorul lui, nimic. Pe perete, un pergament înrămat, într-o limbă străină (latină?), cu numele lui scris cu litere fistichii, cu multe îmbârligături, şi un sigiliu mare de ceară roşie, pus în colţ. Scrisoare de recomandare? Diploma? Permisul care-i dă voie să-şi practice profesia? Nu ştiam că ai nevoie de permis ca să practici meseria de scriitor. Credeam că e ceva ce faci dacă te pricepi s-o faci.

Doamna Saunders zice că e din Columbia, dar uite că se-nşală, el nu-i defel din America de Sud.

Cu siguranță sunt (o mulțime de) oameni peste tot în lume în ziua de azi care, refuzând să accepte că nu există dreptate în univers, invocă ajutorul dumnezeilor lor împotriva Americii, o Americă ce s-a autoproclamat ca fiind dincolo de orice lege a națiunilor. Chiar dacă dumnezeii nu răspund astăzi sau mâine, își spun petiționarii, tot ar putea fi stârniți să acționeze peste o generație sau două. Rugămintea acestor oameni capătă astfel efect de blestem: fie ca amintirea răului ce mi s-a făcut să nu se stingă, fie ca pedeapsa să pogoare asupra nelegiuitului în generațiile viitoare.

Aceasta este în mare măsură tema profundă a lui William Faulkner: luarea cu forța a pământului de la indieni sau violarea femeilor sclave revine în forme nebănuite, generații mai târziu, pentru a-l bântui pe asupritor. Privind în urmă, moștenitorul blestemului clatină din cap a jale.

Ezită. O să-l întreb, zice; dar de regulă nu-i place să lucreze cu prieteni. Eu nu-s prieten, zic eu, doar cineva care din întâmplare locuiește la parter; dar nu contează, eram doar curios. De când e Alan în parteneriatul ăsta?

De șapte ani. A fost unul dintre partenerii fondatori.

Când am acceptat slujba asta, nu m-am obligat și să duc sticlele, să spăl baia și să dau cu spray contra țânțarilor. Dar nu poți lăsa un om să trăiască în asemenea mizerie. E o insultă. O insultă față de cine? Față de musafiri. Față de părinții care l-au adus pe lume. Față de buna-cuviință.

Alan vrea să știe câți bani are. De un' să știu, zic eu, nu-mi spune ce bani are. Uită-te în sertarele lui, zice Alan. Uită-te în dulapurile lui din bucătărie. Caută o cutie de pantofi. Legată cu sfoară? întreb eu. Cu sfoară sau cu elastic, zice Alan. Alan nu-și dă niciodată seama când îl iau peste picior. Ce pămpălău. Și când găsesc cutia de pantofi, ce fac? întreb. Iei banii, pui cutia la loc unde ai găsit-o, zice. Și-apoi? zic – și-apoi, când cheamă poliția? OK, așteaptă până-l cară la morgă, apoi iei banii, zice Alan, cutia și banii, înainte să ajungă vulturii. Care vulturi?

Credeam că nu au putere, spune el, *de aceea am făcut ce-am făcut; acum vedem că nu erau câtuși de puțin lipsite de putere.*

„Vina tragică", scrie Jean-Pierre Vernant, „ia formă în permanenta ciocnire dintre concepția religioasă antică asupra fărădelegii ca o pângărire aplicată unei întregi rase și transmisă inexorabil de la o generație la alta..., și noul concept adoptat în legislație, conform căruia vinovatul este definit ca o persoană privată care, acționând fără a fi constrânsă, a ales în mod deliberat să comită o crimă"[5].

Drama care se desfășoară în fața ochilor noștri este aceea a unui conducător, George W. Bush (faptul că Bush se dovedește a fi fost un pion în mâinile altora nu este relevant aici), al cărui hybris constă în negarea puterii blestemului ce planează asupra lui și a blestemelor în general; și merge chiar și mai departe, afirmând că nu poate comite o crimă, deoarece el este cel care face legile ce definesc crimele.

Și voi de când sunteți căsătoriți?

Nu suntem căsătoriți. Credeam că v-am spus. Nu facem caz din asta. Adică ce gândesc oamenii – că suntem căsătoriți, că nu suntem căsătoriți – nu ne interesează.

Rudele, zice Alan.

Alan a înțeles totul aiurea, dar caut în dulapuri oricum, ca să mă asigur – în dulapurile din baie, în dulapurile din bucătărie, în toate sertarele din dormitor. Într-o cutie de pantofi solitară, o trusă de curățat pantofii: perii cu smocuri de păr căzute, cremă de pantofi, de mult uscată.

Nu se poate să nu aibă un seif, zice Alan. Uită-te în spatele tablourilor de pe pereți. Sau sunt puși la bancă, zic eu, acolo unde-și țin banii oamenii normali. Ăsta nu-i normal, zice Alan. Bineînțeles că nu-i normal, nu-i supranatural de normal, zic, dar cât de normal trebuie să fii ca să-ți ții banii la bancă? Și, oricum, ce ne dă dreptul să-i furăm banii? Dacă-i mort, nu-i vorba de furt, zice Alan. Iar dacă nu-i luăm noi, îi va lua altcineva. Dacă-i mort, nu-i furt? întreb. Aud ceva nou. Nu mă enerva, știi ce vreau să spun, zice Alan.

Prin nelegiuirile pe care le comit el și slugile lui, în special nelegiuirea torturii, și având pretenția – care e hybrisul lui – că e mai presus de lege, Bush junior îi provoacă pe zei și, prin însăși nerușinarea acestei provocări, se asigură că zeii vor pogorî pedeapsa asupra copiilor și nepoților casei lui.

Cazul nu e unic, nici măcar în zilele noastre. Tinerii germani protestează. *Mâinile noastre nu-s mânjite de sânge, așa că de ce suntem priviți ca niște rasiști și ucigași?* Răspunsul: *Pentru că aveți ghinionul să fiți nepoții bunicilor voștri; pentru că purtați un blestem.*

Deci voi n-aveți de gând să faceți copii.

Dimpotrivă, n-am nici cea mai vagă idee ce vrea Alan să spună. De unde obsesia asta a lui față de bătrân și de banii lui? Nu e că nu se scaldă în propriii lui bani. Dar ceva din tot tabloul ăsta îl irită, ca și când bătrânul ar fi un galion spaniol scufundat de marea furtunoasă, plin cu aur adus din Indii și care s-ar pierde pentru totdeauna dacă el, Alan, nu s-ar arunca în valuri să-l salveze.

Alan l-a căutat pe Internet. Așa am descoperit că nu e din Columbia, nu-i câtuși de puțin un Señor. Zice acolo că e născut în Africa de Sud, în 1934. Romancier și critic. O listă lungă de titluri și date. Nimic despre vreo soție. Bella Saunders jură că-i din America de Sud, zic. Ești sigură că-i știi corect numele? Alan a accesat o fotografie pe ecran. Nu-i ăsta?

Blestemul se iveşte atunci când omul aflat la putere se opreşte şi-şi zice: *Oamenii spun că, în cazul în care comit acest act, eu şi casa mea vom fi blestemaţi – să merg mai departe?* Şi apoi tot el îşi răspunde: *Ei aş! nu există zei, ce-i aia blestem, nu există aşa ceva!*

Nepiosul atrage un blestem asupra descendenţilor săi; drept răsplată, descendenţii îi blestemă numele.

Nu, Alan nu vrea copii.

Ba da, chiar el era, cu toate că fotografia trebuie să fi fost făcută cu ani în urmă, când nu arăta deloc rău, era chiar chipeş, nu doar tigvă şi oase.

Pot să aduc o critică? l-am întrebat ieri, când i-am dat dactilograma. Engleza dumneavoastră e foarte bună, în condiţiile date, dar noi nu spunem emisiune, asta nu zice nimic, noi spunem dezbatere.

În condiţiile date, a zis el. Care condiţii date?

În condiţiile în care nu este limba dumneavoastră maternă.

Limba maternă, a zis el. Ce-nseamnă asta, limbă maternă?

Înseamnă limba pe care ai învăţat-o pe genunchii mamei, am răspuns eu.

Asta ştiu, a spus el. Mă nedumereşte însă metafora pe care ai folosit-o. Adică trebuie să fi învăţat limba în poala unei femei? S-o fi supt de la sânul unei femei?

12. Despre pedofilie

Isteria pe care o stârnesc în ziua de azi relațiile sexuale în care sunt implicați copii – nu numai actul în sine, ci și reprezentări fictive ale acestuia, sub forma așa-numitei „pornografii cu copii" – este însoțită de câteva aspecte straniu de lipsite de logică. Când Stanley Kubrick a realizat filmul *Lolita* cu treizeci de ani în urmă, a ocolit tabuul – relativ blând în acele zile –, alegând o actriță despre care toată lumea știa prea bine că nu e un copil, încât deghizarea ei pentru a juca rolul fetiței a pus mari probleme. Dar în climatul din ziua de azi, această stratagemă n-ar mai funcționa: faptul (ficto-faptul, ideea) că personajul ficțional este un copil ar prevala asupra faptului că imaginea de pe ecran nu este aceea a unui copil. Când chestiunea în discuție este aceea a relațiilor sexuale cu minori, legea, sprijinită de opinia publică, pur și simplu nu e dispusă să țină cont de diferențe subtile.

Există un mod inocent, pur și simplu prietenos, o rutină firească în care se poate pune întrebarea despre copii. În clipa în care pronunț primul cuvânt, cuvântul *Deci*, curiozitatea mea n-ar fi putut fi mai inocentă. Dar între *Deci* și al doilea cuvânt, *voi*, diavolul îmi întinde o cursă, îmi trimite o imagine a acestei Anya într-o noapte nădușită de vară, convulsionată în brațele lui Alan, roșcovanul cu umeri pistruiați, Anya deschizându-și pântecul cu bucurie în fața jetului sevelor sale bărbătești.

Mă simt pusă la punct, am spus. Vă rog să acceptați scuzele umile ale unei persoane nevrednice.

S-a uitat stăruitor la mine. Unde spun emisiune? a întrebat el.

I-am arătat locul. Și-a mijit ochii, i-a mai mijit o dată, a tăiat cuvântul emisiune și, pe margine, cu creionul, a scris cu greutate dezbatere. Așa, a spus el, e mai bine?

Mult mai bine, am zis. Vederea nu vă e chiar atât de rea.

Mai tot timpul poartă o jachetă de tweed, de culoarea mustarului, care ai zice că vine dintr-un film britanic din anii '50 și răspândește un miros rău, ca o coajă de lămâie veche. Când mă roagă să-i citesc peste umăr, găsesc un pretext să n-o fac. Ar trebui să mă furișez în apartamentul lui în timpul nopții, să fur jacheta aia și s-o dau la curățat. Sau s-o ard.

Cum de s-a ajuns la climatul actual? Până să intre feministele în luptă către sfârșitul secolului XX, cenzorii preocupați de aspectul moral suferiseră înfrângere după înfrângere și pretutindeni intraseră în defensivă. Dar în chestiunea pornografiei, feminismul, o mișcare altfel progresistă, a ales să se vâre în patul conservatorilor religioși și din acel moment confuzia a fost totală. Încât în ziua de azi, în vreme ce, pe de o parte, media publică oferă reprezentări din ce în ce mai obscene ale actelor sexuale și totuși scapă nepedepsită, pe de altă parte argumentul esteticist conform căruia arta bate tabuul (arta „transformă" materialul ei, curățindu-l de orice urâțenie), și prin urmare artistul ar trebui să fie mai presus de lege, a fost demolat cu totul. În câteva domenii bine definite, tabuul a ieșit triumfător: nu numai că anumite reprezentări, notabil cele înfățișând acte sexuale cu minori, sunt proscrise și pedepsite fără milă, dar chiar și discuțiile pe marginea tabuului provoacă priviri încruntate, dacă nu sunt interzise de-a binelea.

Când monosilaba *voi* a fost deplin pronunțată, ea vede, printr-un fel de transfer magic sau poate doar din imaginea de pe retina mea, ceea ce văd eu. Dacă îmbujorarea ar exista în repertoriul ei, s-ar îmbujora. Dar nu există. Vreți să știți, zice ea nepăsătoare, dacă folosim metode contraceptive? Și-și așterne pe buze un zâmbet dintre cele mai subțiri cu putință, ca pentru a mă ispiti. Da, spune ea, răspunzând propriei întrebări, folosim contraceptive. Un anumit fel.

Chestiile astea pe care le dactilografiez – câte o să fie? am întrebat eu.

Chestiile pe care le dactilografiezi, a răspuns el, ținând cont că sunt o serie de opinii, opinii scrise zi de zi, alcătuiesc o culegere. O culegere nu e ca un roman. Cu un început, un mijloc și un sfârșit. Nu știu cât de lungă va fi. Cât de lungă o vor dori germanii.

De ce scrieți chestiile astea? De ce nu scrieți un alt roman? Nu la asta vă pricepeți, la romane?

Un roman? Nu. Nu mai am rezistența de altădată. Ca să scrii un roman trebuie să fii precum Atlas, să ții o întreagă lume pe umerii tăi și s-o ții acolo luni și ani de zile, în vreme ce treburile ei se rezolvă. E prea mult pentru mine în starea în care sunt azi.

Atacul feminist radical împotriva pornografiei, în fruntea căruia se află persoane precum Catherine MacKinnon, a avut două direcții. Prima: imaginile cu bărbați adulți care întrețin raporturi sexuale cu copii (adică fie cu copii interpretând roluri de copii, fie cu actori de indiferent ce vârstă interpretând roluri de copii) ar încuraja violurile din lumea reală asupra copiilor din lumea reală. A doua: a-i provoca pe copii sau chiar pe femei să execute acte sexuale în fața obiectivului ar fi o formă de exploatare sexuală (în industria pornografică, așa cum există în ziua de azi – susținea argumentația feministă –, femeile muncesc în condiții de violență inerentă).

Se impun de la sine câteva întrebări ipotetice destul de picante. Ar trebui interzisă reproducerea în formă tipografică a unei povești, o ficțiune de la un cap la altul, în care o actriță de douăzeci de ani, mignonă, joacă în fața obiectivului rolul unui copil care întreține raporturi sexuale cu un adult? Dacă nu, atunci de ce se insistă să fie interzisă versiunea filmică a aceleiași povești, care nu înseamnă altceva decât transpunerea din semne convenționale (verbale) în semne naturale (fotografice)?

Acum îndrăznește să mă întrebi, spun ochii ei – *îndrăznește să mă întrebi despre ce contraceptive e vorba.*

Un anumit fel, spun eu. Hm... N-o să întreb ce fel. Dar dă-mi voie să-ți dau un sfat binevoitor: nu așteptați până e prea târziu.

Totuși, am spus eu, toți avem păreri, mai ales despre politică. Dacă spuneți povești, cel puțin oamenii vor tăcea și vă vor asculta. O poveste sau o glumă.

Poveștile se spun singure, nu se povestesc, a zis el. Măcar atâta știu după o viață în care am lucrat cu povești. Să nu încerci niciodată să-ți impui punctul de vedere. Așteaptă ca povestea să se spună de la sine. Așteaptă și pune-ți speranța ca să nu se nască surdă, mută și oarbă. Puteam să fac asta când eram mai tânăr. Eram în stare să aștept răbdător luni în șir. Astăzi mă obosește. Atenția mea o ia razna.

Iar eu, am întrebat, o să apar și eu printre opiniile dumneavoastră? Aveți opinii despre secretare, pe care plănuiți să le împărtășiți lumii?

Şi cum rămâne cu reprezentarea copiilor care au raporturi sexuale nu cu adulţi, ci cu alţi copii? Aparent, conform noii ortodoxii, ceea ce face ca imaginea să fie culpabilă nu este ideea de sex între minori (dintre care mulţi au viaţă sexuală activă şi chiar întreţin raporturi sexuale cu cine se nimereşte) şi nici actul sexual, real sau simulat, între actori care sunt minori, ci prezenţa unui ochi adult undeva în scenă, fie în spatele obiectivului, fie în sala cufundată în întuneric. O întrebare interesantă este dacă un film făcut de minori, folosind actori minori între care au loc relaţii sexuale, şi proiectat numai minorilor ar încălca tabuul. Aparent nu. Şi totuşi, nu cu mult timp în urmă, într-unul din statele americane, un adolescent de şaptesprezece ani a fost condamnat la închisoare pentru că a întreţinut relaţii sexuale cu iubita lui de cincisprezece ani (cei care l-au denunţat autorităţilor au fost părinţii fetei).

O ziceţi de parcă aţi vorbi din proprie experienţă, spune ea. N-aţi avut niciodată copii?

M-a săgetat cu privirea.

Pentru că, dacă aveţi de gând să mă folosiţi, ţineţi cont că-mi datoraţi un onorariu.

Cât despre relațiile sexuale între profesori și elevi, valul uriaș de dezaprobare e atât de puternic în ziua de azi, încât a rosti chiar și cel mai timid cuvânt în apărarea lor e ca și când te-ai lupta (de-adevăratelea) cu un asemenea val, când simți că plăpândele tale lovituri cu brațele sunt copleșite de marea greutate a apei care te împinge înapoi. Ceea ce înfrunți când deschizi gura să vorbești nu este lovitura cenzorului, menită să te reducă la tăcere, ci un verdict de exilare.

Nu, n-am avut, spun eu. Copiii sunt un dar de sus. Se pare că eu n-am meritat acest dar.

Îmi pare rău să aud asta, spune ea.

Mi s-a părut o remarcă destul de inteligentă pentru o simplă dactilografă.

I-am redat-o lui Alan mai târziu. Dacă te folosește în cartea lui, poți să-l dai în judecată, a zis Alan pe loc. Alan nu pierde nici o șansă. Tăios ca un cuțit. Dă-l în judecată, și pe editorii lui la fel. Dă-i în judecată pentru *crimen injuria*. Ce tărăboi s-ar isca în presă. Apoi am cădea la înțelegere în afara tribunalului.

13. Despre trup

Vorbim de *câinele cu piciorul rănit* sau de *pasărea cu aripa frântă*. Dar câinele nu se gândește la sine în acești termeni, nici pasărea. Pentru câine, când încearcă să meargă, e pur și simplu *Doare*, iar pentru pasăre, când se lansează în zbor, pur și simplu *Nu pot*.

În cazul nostru este altfel. Faptul că există locuțiuni banale precum „piciorul meu", „ochiul meu", „creierul meu" și chiar „trupul meu" sugerează că noi credem că există o entitate non-materială, poate fictivă, care întreține o relație de posesor–obiect posedat cu „părțile" trupului și chiar cu întregul trup. Sau poate că existența unei asemenea locuțiuni arată că limba nu poate avea putere, nu poate să se pună în mișcare până nu a divizat unitatea experienței.

Noaptea trecută am avut un vis rău – pe care ulterior l-am notat – în care se făcea că muream și eram condus către poarta spre uitare de o femeie tânără. Ceea ce nu am pus pe hârtie este întrebarea care mi-a trecut prin minte în timp ce scriam: *Ea e aceea?*

Dar de ce să-l dau în judecată?

Bună dimineața, soare! Nu poate face cu tine orice poftește. Nu poate să te aleagă chiar așa și să aibă fantezii obscene cu tine și apoi să le vândă publicului ca să obțină profit. Și nu-ți poate nota vorbele și apoi să le publice fără permisiunea ta. Asta înseamnă plagiat. E mai rău decât plagiatul. Tu ai o identitate, care-ți aparține doar ție. Este cea mai valoroasă avere a ta, dintr-un anumit punct de vedere, pe care ai tot dreptul s-o protejezi. Cu tărie.

Părțile trupului nu sunt toate învestite cu aceeași încărcătură emoțională. Dacă mi s-ar extirpa o tumoare din trup și mi-ar fi prezentată pe tava chirurgicală drept „tumoarea dumneavoastră", m-ar cuprinde greața față de un obiect care într-un anumit sens face parte „din" mine, dar pe care îl reneg, și chiar mă bucur că a fost eliminat din mine; câtă vreme dacă mi s-ar tăia o mână și mi-ar fi arătată, aș simți fără doar și poate o durere cum nu se poate mai acută.

Față de păr, bucățelele tăiate din unghii și așa mai departe, nu prea ai sentimente, deoarece pierderea lor ține de un ciclu al reînnoirii.

Cu dinții e o poveste ceva mai misterioasă. Dinții din gura „mea" sunt dinții „mei", o parte din „mine", dar sentimentul față de ei este mai puțin intim decât acela pentru buze, să zicem. Nu-i simt mai mult sau mai puțin „ai mei" decât simt proteza de metal sau porțelan din gura mea, confecționată de dentiști ale căror nume le-am uitat. Mă simt a fi proprietarul sau custodele dinților mei mai curând decât simt că dinții mei fac parte din mine. Dacă ar fi să mi se extragă un dinte stricat și să-mi fie arătat, n-aș simți o mare pierdere, chiar dacă trupul meu („eu") nu-l va mai regenera niciodată.

Aceste gânduri despre trup apar nu într-un context abstract, ci în legătură

Această tânără care refuză să-mi spună pe nume – adresându-mi-se cu *Señor* sau poate *Senior* –, ea este cea desemnată să mă conducă spre moarte? Dacă așa e, ce mesager ciudat, și cât de nepotrivit! Totuși, poate că e natura

---

Nu fi caraghios, Alan. N-o să-mi dea fanteziile lui să i le culeg pe computer, dacă eu sunt aia cu care are fantezii.

De ce nu? Poate că așa-i crește adrenalina: o pune pe femeie să citească fanteziile pe care le are cu ea. E logic, într-un fel anapoda. E un mod de a-ți exercita puterea față de-o femeie când n-o mai poți fute.

cu o anumită persoană, X, nenumită. În dimineața zilei în care a murit, X s-a spălat pe dinți, având grijă să-i perieze cu răbdarea pe care o deprindem în copilărie. Din această spălare rituală a ieșit pregătit să dea piept cu ziua, și înainte ca ziua să se fi încheiat, el era mort. Spiritul lui și-a luat zborul, lăsând în urmă un trup care nu mai era bun de nimic, mai rău chiar decât ne-bun de nimic, pentru că în curând avea să înceapă să putrezească și să devină o amenințare pentru sănătatea publică. O parte din acel trup mort era garnitura completă de dinți pe care îi periase în acea dimineață, dinți care muriseră și ei, în sensul că sângele încetase să le mai irige rădăcinile, dar paradoxal încetaseră să se mai strice pe măsură ce trupul se răcea laolaltă cu bacteriile bucale care dispăreau astfel.

Dacă X ar fi fost înmormântat, părțile trupului „său" care trăiseră extrem de intens, care erau cel mai „el", ar fi putrezit oricum, în vreme ce dinții „lui", despre care poate că simțise că-i fuseseră doar dați în grijă și custodie, ar fi supraviețuit cine știe cât. Dar, bineînțeles, X nu a fost îngropat, ci incinerat; iar oamenii care au construit cuptorul în care a ars s-au asigurat că e destul de fierbinte ca să transforme în cenușă totul, chiar și oasele, chiar și dinții. Chiar și dinții.

---

morții ca ceea ce e legat de ea, până la ultimul lucru, să ne surprindă ca fiind nepotrivit.

Măi, Alan! Vrei să mă îmbrac în uniformă ca alea de la școlile mânăstirești și să apar la tribunal ca o virgină care roșește când un bărbat se gândește la ea într-un anume fel? Împlinesc treizeci în martie. Mulți bărbați își fac tot felul de gânduri legate de mine.

14. Despre măcelărirea animalelor

Pentru majoritatea dintre noi, ceea ce vedem când ne uităm la emisiunile gastronomice de la TV arată perfect normal: ustensile de bucătărie pe de o parte, iar pe de alta alimente crude care urmează să fie transformate în mâncare gătită. Dar pentru cineva neobișnuit să consume carne, spectacolul trebuie să fie extrem de nefiresc. Pentru că, printre fructe, legume, uleiuri, plante aromatice și mirodenii, zac hălci de carne tăiate doar cu câteva zile înainte din corpul cine știe cărei creaturi ucise voit și cu violență. Carnea de animal arată aproape ca aceea de om (și de ce n-ar arăta?). Astfel, ochiul neobișnuit cu gastronomia pentru carnivori nu deduce automat („firesc") că halca de carne expusă este tăiată dintr-o carcasă (de animal), și nu dintr-un cadavru (uman).

Este important ca nu toată lumea să-și piardă modul de a vedea gastronomia – de a o vedea cu ceea ce Viktor Șklovski ar numi un ochi înstrăinat, ca pe un loc unde, după ucideri, leșurile sunt aduse pentru a fi împachetate (deghizate) înainte să fie devorate (arareori mâncăm carne crudă; într-adevăr, carnea crudă ne pune sănătatea în pericol).

Un spectru din trecut. La marginea șoselei, la ieșirea din Nowra, pe jumătate ascuns în iarbă, cadavrul unei vulpi, o femelă, cu ochii ciuguliți, blana mătuită, turtită de ploaia din timpul nopții. *Cât de nepotrivit*, pare să zică vulpița aceea frumoasă.

N-are nici o legătură cu vârsta. Păi de ce – o să spunem la tribunal – plătește de trei ori onorariul obișnuit pentru o dactilografă? Răspuns: pentru că ceea ce scrie despre tine e umilitor și tot șpilul e să te facă să accepți și să-ți girezi propria umilire. Ceea ce și este adevărat, în esență. Te invită în apartamentul lui să asculți porcărele, apoi își imaginează tot felul de chestii pe care ți le face, iar, după ce ai ascultat pe bandă fanteziile lui și le-ai copiat cuvânt cu cuvânt, te plătește ca și când ar plăti o curvă. E mai rău decât *crimen injuria*. E abuz, abuz psihologic și sexual. Îl înfundăm pentru asta.

Acum câteva seri, pe postul național de televiziune, printre emisiunile gastronomice s-a transmis un documentar despre ceea ce se petrece în abatorul din Port Said, unde își găsesc sfârșitul vitele de măcelărie exportate din Australia în Egipt. Un reporter care avea o cameră ascunsă în rucsac a filmat scene cu vite cărora li se retezau tendoanele de la membrele posterioare, pentru a le putea stăpâni mai bine; în plus, reporterul a declarat că avea un material, mult prea șocant pentru a fi difuzat, în care unui animal i s-a străpuns ochiul, iar cuțitul înfipt în orbită a fost folosit apoi pentru a-i răsuci capul astfel încât grumazul să fie expus satârului măcelarului.

Veterinarului care răspundea de abator i s-a luat un interviu. Neștiind că este filmat pe ascuns, a negat că acolo s-ar petrece ceva de acest fel. Abatorul lui este o instituție model, a spus el.

Atrocitățile care au loc la unitatea din Port Said și în exportul de animale în general reprezintă de la o vreme o preocupare serioasă pentru australieni. Exportatorii de vite chiar au donat abatorului un pat de tăiere, o mașinărie enormă care prinde animalul între bare, apoi îl ridică și-l rotește în așa fel încât lovitura morții să se execute mai ușor.

Dacă mi s-ar fi spus că ultima dintre pasiunile mele nebune va fi pentru o fată cu un comportament provocator și legături cu bordelurile (*o casă pisicească – știți, un cămin pentru pisici*), aș fi presupus că eram destinat să sufăr una dintre acele morți ridiculizate în care patronul unei case de reputație proastă are un atac de cord *in medias res*, și cadavrul lui trebuie îmbrăcat în grabă,

---

Ești sărit de pe fix, Alan. Eu nu-s în cartea lui. Aia e despre politică. E despre John Howard și George Bush. E despre samurai cu funduri goale. Nu-i nici urmă de sex.

De unde știi? Poate că sexul e în paragrafele pe care le ascunde de tine. Poate că tu ești în tranșa de mâine. N-ai de unde ști. De ce crezi că te-a ales pe tine, când ar fi putut angaja o dactilografă profesionistă, o hoașcă bătrână cu pantofi ordinari și negi pe bărbie? Ți-a cerut să dai vreo probă? Nu. Ți-a cerut referințe? Nu. Ți-a cerut să-ți arăți țâțele? Nu știu. Poate ți-a cerut și nu-mi spui.

Patul de tăiere stă nefolosit. Măcelarilor de la abator li s-a părut prea complicat, a spus veterinarul.

Nu ne putem aștepta ca această singură emisiune de televiziune de cincisprezece minute să aibă un efect de durată asupra comportamentului celor din comerțul cu vite. Ar fi stupid să ne așteptăm ca măcelarii călîți de la abatorul egiptean să aleagă anume vitele din Australia pentru un tratament special, mai blând, în ultimul lor ceas pe pământ. Și, într-adevăr, bunul-simț este de partea măcelarilor. Dacă unui animal urmează să i se reteze grumazul, chiar are importanță dacă i se retează și tendoanele de la membre? Noțiunea de ucidere cu milă zace sub semnul absurdului. Ceea ce par să dorească cei bine intenționați care apără drepturile animalelor este ca animalul să ajungă în fața călăului său într-o stare calmă și ca moartea să se abată asupra lui înainte să-și dea seama ce se petrece. Dar cum poate un animal să fie calm după ce a fost mânat cu strămurarea de pe un vas într-o remorcă de camion și dus pe străzi supraaglomerate până într-un loc ciudat care duhnește a sânge și moarte? Animalul este zăpăcit, disperat și fără îndoială greu de controlat. De aceea i se retează tendoanele.

---

scos pe furiș și azvârlit pe o alee. Dar nu, dacă e să dau crezare visului cel nou, nu va fi așa. Îmi voi da suflarea în propriul meu pat și voi fi descoperit de dactilografa mea, care îmi va închide ochii și va ridica receptorul ca să anunțe faptul.

Te-a ales pe tine și pe nimeni altcineva din pricină că salivează după tine, Anya. Pentru că are vise desfrânate în care tu îi sugi sula jegoasă, bătrână, chircită, și-apoi îl biciuiești cu un bici cu nouă plesne. Și ce-nseamnă toate astea la un loc? Publicitate mascată. Acostare. Hărțuire sexuală. Îl înfundăm.

Deja râdeam în hohote. Iubesc energia asta trăsnită a lui Alan. Buni sau răi, oameni ca el fac lumea să se-nvârtă. Vino cu mine, domnule, am spus eu, vino și arată-mi cum e cu hărțuirea sexuală. Și ne-am prăbușit pe pat. Cortina.

15. Despre gripa aviară

S-ar zice că anumite virusuri, în special virusul care provoacă gripa aviară, sunt capabile să migreze de la specii care le găzduiesc în mod normal la ființele umane. Pandemia de gripă din 1918 pare să fi fost opera unui virus aviar.

Dacă putem vorbi cu argumente logice despre virusuri, cum că ar poseda sau ar fi posedate de un imbold sau un instinct, atunci acesta este instinctul reproducerii și înmulțirii. Pe măsură ce se înmulțesc, se răspândesc pe tot mai multe organisme-gazdă. E greu de crezut că intenția lor (ca să zicem așa) e să-și omoare gazdele. Mai curând ar dori ca populația de gazde să sporească la infinit. În ultimă instanță, ceea ce-și dorește un virus e să cucerească lumea, cu alte cuvinte, să se instaleze în fiecare organism cu sânge cald. Moartea fiecărei gazde individuale este prin urmare o formă de pierdere colaterală, o greșeală, un calcul eronat.

Ceea ce nu am pus la socoteală când i-am oferit Anyei slujba a fost că, zilele ei fiind mai mult sau mai puțin goale, munca devine pentru ea o eliberare pozitivă de plictiseală. Zilele ei sunt goale din pricină că ea nu face nimic să găsească de lucru, în industria ospitalității, sau la resurse umane, sau în oricare altă parte. Cât despre Dl. A., se pare că pentru el e de-ajuns că se trezește dimineața cu fătuca lui lângă el în pat și că seara, atunci când vine acasă, aceeași fătucă vine la ușă să-l întâmpine cu un pahar de băutură în mână.

Dacă într-adevăr nu știți despre ce să scrieți, i-am zis eu lui Señor C, de ce nu scrieți amintiri despre viața dumneavoastră amoroasă? Asta le place oamenilor cel mai mult – bârfe, sex, povești amoroase, toate detaliile porcoase. Cu siguranță că ați cunoscut multe femei la viața dumneavoastră.

Asta l-a înviorat. Bărbaților le place să le spui că au avut un trecut scandalos.

Ce n-aș da să-ți pot urma sfatul, draga mea Anya, a zis el. Dar, vai, m-am angajat să scriu o culegere de opinii, nu o carte de memorii. O reacție la prezentul în care mă găsesc.

Nu se poate spune că, pentru a trece de la o specie la alta, virusul a ajuns să folosească metoda mutării aleatorii – încearcă totul, vezi ce iese – printr-un demers rațional. Virusul individual nu are creier, prin urmare, *a fortiori*, nu poate gândi. Dar, dacă vrem să fim absolut materialiști, putem spune că gândirea (gândirea rațională) folosită de ființele umane în procesul de căutare a căilor de a anihila virusul sau de a-i refuza găzduirea în populația umană este tot un proces prin care se testează opțiuni biochimice, neurologice, sub comanda unui program neurologic suprem numit proces rațional, pentru a vedea care dintre ele funcționează. Pentru un materialist radical, cadrul mai larg este alcătuit din două forme de viață, fiecare gândindu-se la cealaltă în felul său – ființele umane gândindu-se la amenințările virale în fel uman, iar virusurile gândindu-se la eventuale gazde în fel viral.

Ceea ce face Anya îndeobște ca să-și umple orele moarte este să meargă la cumpărături. Aproximativ la ora unsprezece dimineața, în trei sau patru zile pe săptămână, îmi aduce tranșa pe care a transpus-o pe computer. Poftim înăuntru, la o cafea, o invit eu. Ea clatină din cap. Trebuie să mă duc la cumpărături, zice ea. Serios? Ce ți-o mai fi trebuind să-ți cumperi? întreb eu. Ea îmi zâmbește misterios. Chestii, zice ea.

Și totuși, am zis eu, puteți oricând să introduceți și trecutul. Nu se poate să nu aveți amintiri când stați la masa de lucru și vă lăsați mintea să hoinărească. Spuneți câteva povești și o să apăreți mult mai uman, mai autentic. Nu vă deranjează că vă spun părerea mea, nu-i așa? Pentru că o dactilografă nu trebuie să fie doar o mașină de dactilografiat.

Și dacă nu-i o mașină de dactilografiat, a întrebat el, atunci ce-ar trebui să fie?

N-a întrebat cu agresivitate. Sunase ca o întrebare adevărată, ca și când într-adevăr dorea să afle.

O persoană care bate la mașină – bărbat sau femeie, după cum e cazul – este o ființă umană, am răspuns eu. În cazul meu, o femeie. Sau preferați să nu gândiți astfel despre mine?

Protagoniștii sunt implicați într-un joc strategic, un joc ce amintește de șah, în sensul că o parte atacă, creând presiune pentru a realiza o străpungere, iar cealaltă parte se apără și caută punctele slabe ca să lanseze contraatacul.

Ceea ce este tulburător la metafora relației între ființele umane și virusuri ca joc de șah este că virusul joacă întotdeauna cu albele, iar ființele umane cu negrele. Virusul își execută mutarea, iar noi reacționăm.

Două părți care se angajează într-un joc de șah acceptă implicit să respecte regulile jocului. Dar în jocul nostru împotriva virusurilor nu există o atare convenție fundamentală. Nu este de neconceput ca într-o bună zi un virus să facă ceea ce echivalează cu un salt conceptual și, în loc să joace jocul, să înceapă să joace jocul de-a joaca, cu alte cuvinte, să înceapă să reformeze regulile după bunul său plac.

Prin chestii ea înțelege haine. Am descoperit acest lucru la prima mea vizită în apartamentul de la ultimul etaj, când, fără să-i cer eu, mi-a oferit un tur al locuinței care includea și un dressing. A trecut multă vreme de când am văzut o cameră destinată dressingului. Rafturi după rafturi de țoale, suficiente să utileze un bordel nici prea mare, nici prea mic. Ai și o colecție de pantofi? am întrebat eu. Ea a râs. Credeți că sunt ca Imelda? a întrebat la

---

Bineînțeles că așa gândea despre mine. Ar fi trebuit să fie din piatră să n-o facă, cu parfumul meu și țâțele pe care i le vâram în față. Bietul bătrân! Ce putea spune? Ce putea face? Neajutorat ca un prunc. *Ce ești, dacă nu o mașină de bătut?* Ce-ntrebare! *Dar tu? Ce fel de mașină ești tu? O mașină de făcut opinii, așa ca o mașină de făcut paste făinoase?*

Vorbind serios acum, pot să vă spun ce cred despre opiniile dumneavoastră? am întrebat eu. Părerile mele candide? Cât contează ele acolo?

Da, vreau să aud părerile tale.

De exemplu, s-ar putea să elimine legea conform căreia un jucător face o singură mutare odată. Cum ar putea asta arăta în practică? În loc să se străduiască, așa ca până acum, să dezvolte o singură specie capabilă să înfrângă rezistența organismului-gazdă, virusul ar reuși să dezvolte simultan o întreagă serie de specii diferite, analog executării mai multor mutări la șah în același timp, pe toată suprafața tablei.

Noi plecăm de la premisa că, atâta vreme cât este aplicată cu destulă tenacitate, rațiunea umană trebuie să triumfe (e sortită să triumfe) împotriva altor forme de activitate deliberată, deoarece rațiunea umană este singura formă de rațiune care există, singura cheie ce poate sparge codurile pe baza cărora funcționează universul.

---

rândul ei. A deschis dulapul pentru pantofi. Conținea vreo patruzeci de perechi, la o primă privire.

Îi place să se prezinte drept filipineză, o mică imigrantă filipineză. În realitate, ea n-a locuit niciodată în Filipine. Tatăl ei era un diplomat australian care s-a însurat cu o femeie pe care-o întâlnise la un cocteil în Manila, soția – curând fosta soție – a unui investitor imobiliar. Până când tatăl ei și-a luat tălpășița împreună cu secretara lui și a deschis un restaurant în Cassis (un scandal imens), Anya a învățat la școli internaționale de peste tot din lume (Washington, Cairo, Grenoble).

OK. Poate o să sune brutal, dar nu asta mi-e intenția. E un ton – nu cunosc un cuvânt mai bun – un ton care-i îndepărtează pe oameni. Un ton de genul eu-știu-tot. Totul este tranșat și uscat: *Eu sunt acela cu toate răspunsurile, iată cum stă treaba, nu mă contraziceți, n-o să obțineți nimic.* Știu că nu sunteți așa în viața reală, dar așa păreți, și de fapt nu asta doriți. Aș vrea să lăsați deoparte tonul ăsta. Dacă într-adevăr trebuie să scrieți despre lume și cum o vedeți dumneavoastră, aș vrea să găsiți o modalitate mai bună.

Dar ce se întâmplă dacă există moduri de „gândire" la fel de puternice, adică procese biochimice la fel de eficace pentru a te duce acolo unde te împing pornirile sau dorințele tale? Și dacă, în lupta pentru a determina care sunt condițiile pentru ca pe această planetă să supraviețuiască ființele cu sânge cald, rațiunea umană nu va ieși învingătoare? Succesele recente ale rațiunii umane în lunga sa competiție cu gândirea virusurilor nu trebuie să ne amăgească, pentru că a avut întâietate doar preț de o clipă pe scara evoluționistă. Și dacă se întoarce roata? Și dacă lecția conținută în această întoarcere a roții este că rațiunea umană și-a găsit adversarul pe măsură?

Cu ce beneficii s-a ales după toată educația asta internațională nu este limpede. Vorbește franceza cu un accent pe care poate că francezii îl găsesc fermecător, dar nu a auzit de Voltaire. După părerea ei, Kyoto e totuna cu Tokyo, doar că e scris greșit.

Asta e tot?
Nu, mai am și altele de zis, dar pe altă temă.
Atunci pot să spun eu întâi un cuvânt în apărarea mea?
S-auzim.

16. Despre competiție

UNU

Pe vremuri, în atletism, în cursele de alergare, se întâmpla ca, atunci când arbitrul de la linia de sosire nu putea spune cine câștigase, să declare concurenții ex aequo. Respectivul arbitru reprezenta omul obișnuit – omul obișnuit cu ochiul cel mai exersat în domeniu. Când, într-o competiție de atletism, cel mai exersat ochi dintre ochii oamenilor obișnuiți nu poate sesiza nici o diferență înseamnă că într-adevăr nu există nici o diferență – așa spuneam pe vremea aceea.

Probabil că Alan câștigă mulți bani ca să finanțeze toate aceste achiziții ale tale, am zis eu. Ea a ridicat din umeri. Îi place să arăt bine, a zis ea. Îi place să se afișeze cu mine. Nu-l deranjează că lucrezi cu mine? am întrebat. Nu e o muncă oarecare, a explicat ea. Dacă ar fi o muncă oarecare,

---

Sunt vremuri întunecate. Nu te poți aștepta să le tratez cu ușurătate. În nici un caz când ceea ce am de spus e spus din inimă.

Chiar nu puteți? Nu văd de ce întunecimea vremurilor vă obligă să urcați la o tribună improvizată și să țineți discursuri. Și, oricum, de ce sunt vremurile atât de întunecate? Eu nu cred că sunt vremuri întunecate. Eu cred că vremurile sunt destul de bune. Așa că hai să zicem că gândim diferit în ceea ce privește aceste aspecte. Acum pot să spun ceva despre terorism? Când scrieți despre teroriști, cred – cu candoare – că sunteți nițel cu capul în nori. Nițel idealist. Nițel nerealist. Bănuiala mea e că niciodată în viața dumneavoastră nu v-ați întâlnit față în față cu un fundamentalist musulman adevărat. Hai, ziceți-mi că greșesc. Nu? Ei bine, eu m-am întâlnit și vă pot spune că ei nu sunt ca dumneavoastră și ca mine. Ascultați-mă bine ce vă zic.

Similar, într-un meci de crichet, convenția era că, dacă arbitrul zicea că se întâmplase ceva – mingea atinsese bătătorul, bunăoară –, atunci, pentru bunul mers al meciului, într-adevăr așa se întâmplase. Asemenea convenții coincideau cu specificul oarecum fictiv al competițiilor sportive: sportul nu e viață; ceea ce se întâmplă „cu adevărat" în sport nu contează cu adevărat; ceea ce contează de fapt e ceea ce convenim noi că s-a întâmplat.

Astăzi, totuși, rezultatele competițiilor se decid cu instrumente mai precise decât cel mai exersat ochi uman: camere electronice de filmat împart fiecare secundă într-o sută de fracțiuni și salvează fiecare fracțiune în instantaneu.

Transferul puterii de decizie către mașini arată până unde a ajuns regândirea naturii întrecerilor de atletism, al căror model era odată jocul copiilor – concurenții *se jucau* de-a dușmanii – și al căror *modus operandi* era

---

ar zice că-mi irosesc resursele. Dar să dactilografiez pentru un scriitor celebru, asta e cu totul altceva. Și-a șters fruntea cu un gest ostentativ. E foarte cald, a zis ea. Mă duc să mă schimb.

Am un unchi, fratele mamei, care e proprietarul unei fabrici de cherestea pe Mindanao. Islamiștii de pe Mindanao au protestat împotriva fabricii, ziceau că voiau s-o vadă închisă, cică le fura resursele, resursele insulei. Unchiul meu a refuzat. El nu fura nimic, zicea el, era proprietar cu acte în regulă. Așa că, într-o noapte, islamiștii au sosit în forță. L-au împușcat pe șeful fabricii în fața soției și copiilor lui, au incendiat secția de procesare și au privit cum arde. În numele lui Allah. În numele Profetului. Așa e la Mindanao. La fel e și în Bali, la fel în Malaysia, la fel peste tot unde fundamentaliștii își fac un cap de pod. Ați văzut și singur ce au făcut în Bali.

consensul. Ceea ce odată fusese joc devenise acum muncă, iar deciziile privind cine câștigă și cine pierde au devenit practic prea importante – adică prea costisitoare – pentru a fi lăsate pe seama ochiului uman supus greșelilor.

În fruntea acestei răsturnări de situație antisociale, antiumane, se situează cursele hipice care, deși sunt cunoscute drept sportul regilor, au avut întotdeauna o reputație discutabilă în galeria sporturilor, adversarii nefiind ființe umane și cursele fiind în mod flagrant un mijloc pentru a face pariuri. Bref, decizia privind rezultatul unei curse hipice a fost lăsată pe seama camerei de luat vederi, deoarece de acest rezultat depindeau extrem de mulți bani.

Abandonarea modurilor vechi, „naturale", de a arbitra în sport, în favoarea metodelor noi, mecanice, corespunde unei evoluții istorice de proporții mai mari: de la competiția sportivă considerată ca recreativă pentru bărbați

---

Scuzați-mă. Și m-a dat afară din dressing, dar a lăsat ușa deschisă, încât, dacă m-aș fi răsucit (ceea ce n-am făcut), aș fi putut-o privi cum se dezbracă de jeanși și-și pune aceeași rochie de casă de culoarea pătlăgelei roșii pe care o purta când a apărut prima oară în fața mea.

Vă irosiți mila pe fundamentaliști, domnule C. Ei disprețuiesc mila dumneavoastră. Ei nu sunt ca dumneavoastră. Ei nu cred în discuții, în rațiune. Ei nu vor să fie deștepți. Ei disprețuiesc deșteptăciunea. Ei preferă să fie proști, proști în mod deliberat. Puteți să discutați în contradictoriu cu ei cât poftiți, n-are nici un efect. Ei sunt hotărâți. Ei știu ce știu, nu au nevoie să știe nimic mai mult. Și nu se tem. Nu le pasă că mor, dacă asta aduce mai aproape ziua judecății.

Ziua judecății?

Ziua bătăliei care pune capăt tuturor bătăliilor, când infidelii sunt învinși și Islamul pune stăpânire pe lume.

tineri și sănătoși (și într-o măsură mai mică pentru femei), pe care persoane din asistență care aveau timp de pierdut puteau, dacă voiau, să o urmărească pe gratis, la sportul ca divertisment pus în scenă pentru mase de spectatori plătitori de către oameni de afaceri care angajează rivali profesioniști. În acest caz, modelul îl constituie boxul profesionist, iar cu mult înaintea boxului – luptele de gladiatori.

Pentru generația care a crescut sub noul sistem, a deplânge ceea ce s-a pierdut este la fel de lipsit de interes ca a deplânge dispariția rachetei de tenis cu ramă de lemn. Prin urmare, toți acei Jeremia ai lumii ar trebui să-și țină gura? Răspunsul evident este Da. Există vreun sens în care răspunsul să fie Nu?

În sport, chiar și în sportul modern, așteptăm întreceri egale. O întrecere al cărei rezultat este o concluzie previzibilă nu ne atrage, cu excepția poate a cazului în care un concurent evoluează suficient de curajos ca să ne câștige

---

Apartamentul ăsta se încinge îngrozitor vara, a spus ea după ce mi s-a alăturat din nou. Din pricină că e atât de sus. Nu vreți să facem schimb de apartamente, măcar pe timpul verii? Pun pariu că-i mai răcoare acolo jos.

Cred că-i confunzi pe musulmani cu creștinii. Fundamentaliștii creștini sunt cei care așteaptă cu nerăbdare bătălia care să pună capăt tuturor bătăliilor. Ei o numesc Armaghedon. Așteaptă Armaghedonul și inaugurarea domniei universale a Dumnezeului creștin. De aceea sunt atât de nerăbdători să meargă la război. De aceea le pasă atât de puțin de viitorul planetei. Ăsta nu-i căminul nostru, își spun ei: Căminul nostru e Raiul.

Vedeți cum dați oricărei chestii o turnură politică? Eu încerc să vă spun cum sunt fundamentaliștii din viața reală, iar dumneavoastră transformați totul într-un meci de box, opinia dumneavoastră *versus* opinia mea, musulmani *versus* creștini. Cum v-am zis, curând începe să fie plicticos. Dar probabil că dumneavoastră vă place boxul – dumneavoastră și teroriștilor. Mie nu-mi place. Boxul mă lasă rece.

admirația plină de înțelegere. Căci a ține piept cu temeritate unui adversar mai puternic este de bună seamă o lecție pe care ne-o dă sportul, o instituție culturală anume inventată în acest scop.

Confruntarea între o părere nostalgică, retrospectivă asupra sportului și părerea care predomină în ziua de azi poate avea o valoare culturală similară. Cu alte cuvinte, argumentul că trecutul era mai bun ca prezentul nu poate ieși învingător, dar poate fi formulat cu îndrăzneală.

*

Doi

În Australia, hrana se găsește din abundență și climatul e prielnic, și atunci de ce trebuie australienii să fie îmboldiți – de către un guvern care tocmai a dat niște legi noi ce înlesnesc patronilor posibilitatea de a-i concedia pe angajați – să muncească mai cu sârg și mai multe ore?

Zice tot felul de bazaconii din astea (bineînțeles că propunerea ei de a face schimb de apartamente nu e serioasă) fără nici un pic de reținere. Să vă arăt albumul meu de fotografii, a propus ea deunăzi.

Atunci hai să schimbăm subiectul. Dacă boxul te lasă rece, iar politica te lasă și mai rece, ce te încinge?

Aha, mi-am spus eu, *asta te interesează, nu-i așa? – ce mă încinge!* Îmi place o poveste bună, am zis eu flegmatic. V-am spus. O poveste cu o problemă umană, la care să mă pot raporta. Nu-i nimic rău în asta.

*

Seara trecută am vorbit din nou cu Alan despre el. Mi-a povestit unul din visele lui, i-am zis eu lui Alan. Un vis foarte trist, în care el moare și fantoma lui rămâne în urmă, nevrând să plece. I-am spus că ar trebui să-l noteze înainte să-l uite, și cumva să-l introducă în carte.

Răspunsul care ni se dă e că, în noua economie globalizată, toți va trebui să muncim mai cu sârg ca să rămânem *în frunte* sau chiar ca *să ținem pasul.* Comparativ cu australienii, chinezii muncesc mai multe ore pentru un salariu mai mic, așa ni se spune, și viața lor e mai mizeră și mai strâmtorată. Astfel, comparativ cu Australia, China poate produce bunuri mai ieftine. Și dacă australienii nu vor munci mai din greu vor *rămâne în urmă* și vor deveni *perdanți* în marea cursă globală.

În spatele acestei critici la adresa vieții oțioase (*otium*: timp liber care poate fi folosit sau nu pentru autoperfecționare) și al justificării activității neîntrerupte se află presupuneri ce nu mai trebuie verbalizate, întrucât evidența lor e strigătoare la cer: anume că fiecare persoană de pe pământ trebuie să aparțină uneia sau alteia dintre națiii și să opereze în cadrul uneia sau alteia dintre economiile naționale; și că aceste economii naționale se găsesc în competiție unele cu altele.

Nu i-am acceptat propunerea. N-am nici o dorință să o văd pe copilița adorată, răsfățată și probabil îngâmfată care cu siguranță a fost odată. Anul acesta, anul în care calea ei de cometă a intersectat-o pe a mea, îi marchează apogeul. Încă un deceniu, și trupul ei va începe să se îngroașe, trăsăturile

---

Nu, a zis el, n-ar putea face asta: în carte trebuie să apară o opinie, or, visul nu e opinie. Atunci trebuie să găsiți un loc unde să se potrivească, i-am spus eu (i-am zis lui Alan). E un vis bun, un vis de înaltă calitate, cu un început, și un mijloc, și un sfârșit. Visele mele n-au niciodată vreun sens. Și apropo (l-am întrebat pe Alan), cine e Euridice? Apărea în vis.

Orfeu și Euridice, a zis Alan, doi îndrăgostiți faimoși. Orfeu era bărbatul, Euridice era femeia care a fost transformată într-o coloană de sare.

Începe să mi se facă milă de el, am spus. N-are pe nimeni. Șade în apartamentul lui cât e ziua de lungă sau în parc, unde vorbește cu păsările.

Mă rog, a zis Alan, există întotdeauna sticla la care poate recurge când se simte prea singur.

Cum adică, există întotdeauna sticla?

Reprezentarea activității economice ca o cursă ori o întrecere este oarecum vagă în detaliile ei, dar s-ar zice că, dacă e o cursă, ea nu are linie de sosire, prin urmare nu are un sfârșit natural. Singurul scop al alergătorului este să ajungă în frunte și să rămână acolo. Nu se pune întrebarea de ce viața trebuie comparată cu o cursă ori de ce economiile naționale trebuie să se ia la întrecere unele cu altele, în loc să alerge camaraderește cot la cot, de dragul sănătății. O cursă, o întrecere: ăsta-i mersul lumii. De la natură, aparținem unor națiuni diferite; de la natură, națiunile se iau la întrecere cu alte națiuni. Suntem așa cum ne-a făcut natura. Lumea e o junglă (metaforele proliferează) și în junglă toate speciile se găsesc în competiție cu alte specii, pentru spațiu vital și hrană.

---

să i se înăsprească; va intra în rândul femeilor îngălate, împopoțonate, care sunt nevoite să se împace cu realitatea că bărbații nu se mai sinchisesc să le privească pe stradă.

Nu tu mi-ai spus că bea pe ascuns? Oricum, să nu-ți fie prea milă de el. Nu oricine reușește să-și câștige existența transformându-și opiniile fără sens în bani gheață. E o chestie ingenioasă, dacă stai să te gândești, o metodă de a opera în ambele dimensiuni în același timp.

Cele două dimensiuni, dimensiunea individuală și dimensiunea economică – așa vede Alan lumea, dimensiunea individuală nefiind treaba nimănui altcuiva decât a ta, iar dimensiunea economică fiind cadrul cel mare. Aș putea fi de acord, are noimă, dar am și o obiecție – oare la asta se reduce totul, întreb, iar Alan ripostează, și astfel vede că femeia pentru care și-a părăsit nevasta nu-i o cretină care din întâmplare are un corp frumos, ci o persoană care gândește cu capul ei, cineva care are coaie, cum zice el (dar nu cum le are domnul și stăpânul meu, i-o întorc eu de obicei).

Cu junglele povestea stă în felul următor: printre națiunile (speciile) care populează o junglă tipică nu mai există câștigători și perdanți: perdanții s-au stins ca specie cu mult timp în urmă. Jungla este un ecosistem în care speciile supraviețuitoare au ajuns să trăiască într-o simbioză unele cu altele. Ceea ce a dat naștere unei stabilități dinamice care, în fapt, definește un ecosistem.

Dar chiar lăsând la o parte analogia de doi bani cu jungla, este forțată afirmația conform căreia lumea trebuie să fie împărțită între economii concurente pentru că aceasta este natura lumii. Dacă avem economii concurente, le avem pentru că am hotărât că așa vrem să fie lumea noastră. Competiția este o sublimare a războiului.

De trei ani suntem împreună, Alan și cu mine, a zis ea. Înainte de Alan, am fost cu altcineva, un francez. Ne logodiserăm. Se numea Luc. Luc cel norocos. Din Lyon. Lucra aici în comerțul cu vinuri. I-a spus maică-sii despre planurile noastre de căsătorie, i-a trimis o fotografie cu noi doi împreună, Luc și Anya. Au apucat-o pandaliile. A zis că nu vrea să aibă două cambodgience

---

Așa că îi spun – oare Señor C e chiar așa un escroc? Oare nu avem cu toții opinii pe care încercăm să le extindem în lumea reală? De exemplu, eu am opinii despre culoare și stil, despre ce se potrivește cu ce. Așa că, atunci când mă duc la un magazin de încălțăminte, cumpăr pantofi care, în opinia mea, se potrivesc cu rochia pe care am cumpărat-o ieri. Ca rezultat al opiniei mele, magazinul de încălțăminte face bani, fabrica unde s-au făcut pantofii face bani, la fel importatorul care i-a importat și așa mai departe. E altă treabă decât cu Señor C? Señor C visează un vis despre moarte și se trezește zăpăcit de cap, întrebându-se dacă e ceva rău cu el. Așa că se duce la medicul de familie, la un control. Medicul lui face bani, asistenta medicului tot așa, laboratorul care face analizele de sânge etcetera, și totul ca rezultat al unui vis. Prin urmare, care e dimensiunea economică, până la urmă, dacă nu suma totală a extensiilor dimensiunilor noastre individuale, ale viselor și opiniilor și așa mai departe?

În privința războiului, nu există nimic ineluctabil. Dacă vrem război, putem alege războiul, dacă vrem pace, putem la fel de bine să alegem pacea. Dacă vrem competiție, putem alege competiția; o alternativă ar fi să alegem calea colaborării camaraderești.

Ceea ce vor să spună aceia care insistă asupra analogiei cu jungla, dar preferă să tacă pentru că sună prea pesimist și a predestinare, este: *homo homini lupus*. Nu putem colabora, deoarece natura umană – ca să nu mai vorbim de natura lumii – este decăzută, vicioasă, prădătoare. (Sărmanele fiare hulite! Lupul nu e prădător față de alți lupi: *lupus lupo lupus* ar fi o ponegrire.)

în familie. Fratele mai mare al lui Luc era deja însurat cu o fată din Cambodgia, o stewardesă. I-am zis lui Luc – spune-i maică-tii că nu-s cambodgiană și când îi zici asta spune-i și să se ducă la dracu'. Și te poți duce și tu la dracu'. Și asta a fost tot. Gata cu Luc.

Bună întrebare, răspunde Alan. Numai că uiți un lucru: că visele despre pantofi nu se pot extinde în dimensiunea economică dacă nu-ți poți permite să cumperi pantofi. La fel cu visele anxioase: anxietatea nu poate pătrunde în dimensiunea economică dacă nu poți să faci nimic împotriva anxietății, pentru că n-ai bani. Dar mai este o chestie, mai generală, care-ți scapă. (Lui Alan îi place la nebunie când poate spune *Îți scapă esențialul* sau *Ceea ce nu sesizezi e că*, și mă excită și pe mine când îl văd luat de val.) Problema trebuie să-și înceapă existența în dimensiunea individuală, perfect, înainte să migreze în cea economică. Dar apoi se întâmplă ceva. Când se atinge o masă critică, ei bine, cantitatea devine calitate. Prin urmare, economicul nu numai că însumează individualul, ci îl și transcende.

17. Despre proiectul inteligent

De curând, un tribunal din Statele Unite a decis că școlile publice dintr-un oraș din Pennsylvania nu au voie să includă în programa științifică lecția despre universul cunoscut ca proiectul inteligent, mai precis, nu au voie să predea proiectul inteligent ca o alternativă la darwinism.

Nu doresc câtuși de puțin să mă asociez cu aceia care susțin mișcarea proiectului inteligent. Cu toate acestea, continui să cred că evoluția prin mutație aleatorie și selecție naturală nu este doar neconvingătoare, ci și absurdă ca explicație a felului în care au apărut pe pământ organismele complexe. Atâta vreme cât nimeni dintre noi nu are nici cea mai vagă idee despre cum să facă și ce să dreagă pentru a alcătui o muscă din nimic, cum putem să apreciem ca fiind naivă din punct de vedere intelectual concluzia că musca trebuie să fi fost alcătuită de o inteligență de un ordin superior inteligenței noastre? Dacă e cineva naiv aici, atunci e persoana care ridică regulile operaționale ale științei occidentale la rangul de axiome epistemologice, susținând că ceea ce nu poate fi demonstrat științific a fi adevărat (sau, pentru a folosi cuvântul oarecum mai timid preferat de știință, *valid*) nu poate fi adevărat (valid), nu numai conform criteriilor adevărului (validității) folosit de oamenii de știință, ci și conform oricăror criterii ce merită a fi invocate.

Dar știu că ești afurisită, am zis eu. Ea a luat-o drept compliment.

De ce ține să-mi reamintească faptul că nu e măritată? Aș putea să-i ofer mâna mea, mâna și averea mea: *Dă-i papucii lui Alan, fii a mea!* Aș fi destul de nebun să mă arunc cu capul înainte în povestea asta?

Totuși, zic eu luându-mi aerul meu spășit, dând înapoi, pregătindu-mă să accept înfrângerea (am învățat de multă vreme că nu merită osteneala să mă iau la harță cu Alan și să câștig), mi-e milă de bătrân (din asta Alan înțelege că vreau să spun: *ca femeie, îmi arog dreptul firesc să fiu slabă de inimă*). E-n regulă, zice Alan, atâta vreme cât nu-ți lași sentimentele s-o ia razna. *E-n regulă* înseamnă *Înțeleg, știu că nu te poți abține, n-aș vrea să fii altfel, face parte din șarmul tău feminin.*

Mie nu mi se pare ca fiind retrograd din perspectivă filozofică să atribuim inteligență universului în totalitatea sa, și nu numai subclasei mamiferelor de pe planeta Pământ. Un univers inteligent evoluează în timp cu un scop precis, chiar dacă scopul cu pricina poate fi pentru totdeauna dincolo de înțelegerea intelectului uman, ba chiar dincolo de orice concept al nostru despre ceea ce poate constitui un scop.

În măsura în care am dori să mergem mai departe și să distingem o inteligență universală de universul luat ca întreg – un pas pe care nu văd de ce l-am face –, am putea să dăm acestei inteligențe numele de *Dumnezeu*, un nume la îndemână. Dar chiar de-ar fi să facem acest pas, tot am fi foarte departe de a recunoaște – și a îmbrățișa – un Dumnezeu care cere să credem în el, un Dumnezeu care se arată interesat de gândurile noastre despre divinitatea sa (despre „el"), sau un Dumnezeu care răsplătește faptele bune și îi pedepsește pe nelegiuiți.

Odată am deraiat rău de tot, a zis ea. O vreme. Alan m-a salvat. Așa ne-am cunoscut.

Mi-am adunat gândurile și am așteptat să aud cum a deraiat.

Alan e bun în sensul ăsta, a zis ea. Foarte stabil. Foarte patern. Poate pentru că n-a avut tată. Știați asta?

Alan și cu mine ne certăm mult, dar în pat ne înțelegem de minune. Am putea deveni amanți renumiți într-o bună zi. O ceartă bună întreține ascuțimea minții, zice Alan. Și de la el învăț multe. Citește tot timpul, merge la tot felul de seminarii și prezentări despre cele mai noi idei. Citește online *Wall Street Journal* și *The Economist*, e abonat la *The National Interest* și *Quadrant*. Partenerii îl tachinează că prea se dă intelectual. Dar îl tachinează în glumă, el e mereu cu un pas înaintea pieței și ei îl respectă pentru asta.

La începutul relației noastre, nu se prea pricepea la sex, nu prea știa ce vrea o femeie, ceea ce e caraghios dacă te gândești că era om însurat. Dar m-am dat bine pe lângă el, l-am antrenat și acum e prima-ntâi în pat. E un foc în el care arde mereu pentru mine, și o femeie poate să ierte multe pentru asta.

Cei care susțin că în spatele fiecărei trăsături a fiecărui organism zace o istorie a selecției din mutații aleatorii ar trebui să răspundă la următoarele întrebări: De ce aparatul intelectual care a evoluat la ființele umane pare să fie incapabil să-și înțeleagă, *chiar și în cele mai insignifiante detalii*, propria complexitate? De ce ființele umane resimt în mod tipic teamă – o retragere a minții, ca în fața unui abis – când încearcă să înțeleagă, să *pătrundă*, anumite lucruri, bunăoară originea spațiului și a timpului, existența neantului, natura a înseși capacității noastre de înțelegere? Nu văd ce avantaj evolutiv ne oferă această combinație – combinația între insuficiența înțelegerii intelectuale și conștiința că înțelegerea e insuficientă.

Nu știu nimic despre Alan, am zis eu.

E orfan. A crescut într-un orfelinat. A fost nevoit să-și croiască singur drum în viață. E un om intersant. Ar trebui să vă fac cunoștință.

Regula numărul doi: Niciodată să n-ai de-a face cu soțul. Ai deraiat, am spus eu.

Uneori îi zic Domnul Iepure, Domnul Iepure-n călduri. Odată am făcut-o de patru ori într-o singură după-amiază. Dacă ăsta nu-i un record, atunci nu există record, a zis el după a patra oară. Ba e record, am zis. Domnule Iepure. Domnule Rege al Morcovului, Domnule Mușcă-Tare.

Apropo, zic, Señor C e interesat de investiții financiare. Cum să nu, zice Alan, am eu grijă de el. Ce fel de grijă o să ai? îl întreb. Grijă cum trebuie, zice. Ce fel de grijă e grija cum trebuie? întreb. Nu întreba și nu vei fi mințit, mi-o întoarce el. Nu vreau să-ți bați joc de el, zic. N-o să-mi bat joc de el, zice, *au contraire*, o să fiu îngerul lui păzitor. E bătrân și trist, zic eu, nu se poate stăpâni să simtă ceea ce simte pentru mine, așa cum nici tu nu te poți stăpâni să simți ceea ce simți pentru mine. Nu trebuie să-mi spui asta, zice el. Tu, Prințesă a Păsăricii. Tu, Regină a Pizdei. Să nu-i faci rău, zic. Promite-mi. Îți promit, zice.

Eugène Marais, aparținând primei generații care și-a însușit până la capăt doctrina darwinistă, se întreba în ce direcție evoluționistă se îndreaptă el însuși, dacă nu cumva el este un exemplu de mutație care nu va prospera și, în acest sens, dacă nu cumva e sortit extincției. În fapt, oameni ca Marais se întrebau dacă întreaga specie reprezentată de ei în cadrul umanității, caracterizată prin hiperdezvoltarea intelectului, nu este cumva un experiment evoluționist sortit pieirii, marcând o rută pe care omenirea în totalitatea ei nu a putut-o urma și nici n-o va urma. Iar răspunsul lor la întrebarea de mai sus a fost: un aparat intelectual caracterizat printr-o cunoaștere conștientă a insuficienței sale este o aberație din punct de vedere evoluționist.

Da. Dar de atunci duc o viață liniștită. Dar dumneavoastră? Ați deraiat vreodată?

Nu, am răspuns eu. Nu cred că am făcut-o. Iar acum e prea târziu. Dacă aș deraia la vârsta mea, nu aș mai avea timp să mă întorc pe șine.

Dacă îl cred pe Alan? Bineînțeles că nu-l cred, iar el nu-și închipuie nici pentru o clipă că-l cred. Există dimensiunea individuală și există cadrul mai larg. O minciună în dimensiunea individuală nu se pune neapărat ca minciună în cadrul mai larg. Își poate transcende originile. Nu am nevoie de Alan să mă învețe asta. E ca fardul. Fardul poate fi o minciună, dar nu și dacă îl folosește toată lumea. Dacă toată lumea folosește farduri, ele devin un fel de a fi al lucrurilor, și ce e adevărul dacă nu felul de a fi al lucrurilor?

18. Despre Zenon

Cum numărăm? Cum învățăm să numărăm? Ceea ce facem când numărăm este același lucru cu ceea ce facem când învățăm să numărăm?

Există două metode de a învăța un copil să numere. Una este să așezăm un șir de nasturi (Cât de lung șirul? – Asta rămâne să stabilim) și să-l rugăm pe copil să se miște de la stânga la dreapta, întâi punând degetul arătător al unei mâini (doar al unei mâini) pe nasturele aflat la extremitatea stângă și în același timp să rostească un cuvânt (*nomen*, nume) – *unu* – dintr-o listă dată, apoi, punând degetul pe următorul nasture și să rostească următorul cuvânt de pe listă, *doi*, și tot așa, *până când copilul prinde ideea* (ce anume e ideea asta se va spune mai încolo), moment în care se poate zice că a învățat să numere. Lista numelor respective variază de la o limbă la alta, dar în toate cazurile se înțelege că e nesfârșit de lungă.

Aveți noroc, a spus ea. A tăcut o clipă. Habar n-aveți ce fel de persoană sunt, nu-i așa? m-a întrebat ea.

Alan crede că, deoarece Señor C mi-a pus gând rău, merită o corecție, șase zdravene cu bastonul peste bucile lui descărnate. (Alan nu a verbalizat efectiv chestia asta, dar știu că am dreptate.) Dar oare gândul rău e cu adevărat atât de rău, mă întreb eu, când ești prea bătrân să-l pui în practică și oricum îl ții în frâu, închis în tine? La urma urmei, ce i-a mai rămas unui bătrân pe lume decât gândul rău? Señor C n-are ce să facă dacă mă dorește, așa cum eu n-am ce să fac dacă sunt dorită. Unde mai pui că lui Alan îi place când alți bărbați se uită la mine. N-ar recunoaște-o nici în ruptul capului, dar eu știu că așa e. Ești a mea, nu-i așa? zice când mă ține în brațe. Nu-i așa? Nu-i așa? Și-mi apasă încheieturile mâinilor atât de tare, că mă doare. A ta, mereu a ta, gâfâi eu și el vine și apoi vin și eu. Așa stau lucrurile cu noi. Încinse ca focul.

*

A doua metodă este să-i pui copilului în față un nasture și să-l rogi să rostească primul nume (*unu*) de pe listă, apoi să mai pui un nasture și să-l rogi să rostească următorul nume (*doi*), apoi încă un nasture și așa mai departe, până când copilul *prinde ideea.*

Copilul prinde ideea prin inducție, dar care e ideea? Ideea e că, deși lista e nesfârșită (prin urmare, de nememorat, de neînvățat), nume individuale noi sunt destul de puține la număr pe această listă; apoi, lista este ordonată și are un sistem, cu nume individuale combinate și recombinate conform unei reguli, o regulă care îți va spune cum, dat fiind numele numărului nasturelui pe care îți ții acum degetul, poți prevedea numele următorului nasture (metoda de învățare numărul unu); sau că asta îți va spune cum, dat fiind ultimul nume pe care l-ai rostit, să poți prevedea ce nume trebuie să rostești când lipsește următorul nasture (metoda de învățare numărul doi).

Nu, n-am, am recunoscut eu. Avea dreptate. Exact acest gând îmi trecuse și mie prin cap: anume că, deși eram foarte conștient de persoana ei fizică, așa cum era acum și cum avea să fie în viitor, așa cum ești foarte conștient de o floare – strălucirea ei, înălțarea ei curajoasă, importanța ei în lume –, nu puteam pricepe cu adevărat ce se petrecea în mintea acestei femei de care – din plictiseală, fără îndoială, din letargie, din frivolitate și stupizenie – am

---

Printre opiniile cele mai recente ale lui Señor C este una care mă tulbură, mă face să mă întreb dacă nu cumva l-am judecat greșit până acum. Despre relațiile sexuale cu copii. Nu se pronunță chiar în favoarea lor, dar nici împotrivă. Mă întreb: Ăsta e felul lui de a spune că poftele sale se îndreaptă în acea direcție? Pentru că altfel de ce-ar scrie despre asta?

Pot să înțeleg că i se scoală pentru mignone ca mine. Li se întâmplă multor bărbați. Și mie mi s-ar întâmpla, dacă aș fi bărbat. Dar fetițele sunt o altă poveste. În Vietnam am văzut atâția bătrâni cu fetițe, de mi-a ajuns pentru o viață.

În societățile de limbă engleză, care folosesc sistemul decimal de numărare aproape universal, regula îți spune că ai nevoie să memorizezi doar douăsprezece nume (*one, two... eleven, twelve – unu, doi... unsprezece, doisprezece*) în succesiune, după care poți *deduce* (a se citi fie ca *a compune*, fie ca *a prezice*) cum va continua lista numelor. Dar chiar și aceasta este o cerință extravagantă. În teorie, te poți descurca numai cu două nume, *unu* și *doi*, sau cu un singur nume, *unu*, plus un concept, adăugare (adăugarea lui unu la ceva).

Există o altă cale independentă de limbă, mai concisă, de a spune aceeași poveste folosind nu numele numerelor, ci simbolurile abstracte (abstracte în sensul de a nu fi legate de nici o realitate fonică) *1, 2, 3*...

Dar prețul acestei concizii este pierderea contactului cu vocea învățăcelului care recită în ordine de pe listă, în timp ce atinge nasturii.

---

ajuns parcă să fiu obsedat, în măsura în care un bărbat poate fi considerat obsedat când impulsurile sexuale s-au calmat și-l mai bântuie doar o nesiguranță persistentă în privința a ceea ce caută el de fapt, ce așteaptă de fapt să-i ofere obiectul pasiunii sale.

Argumentația lui – care la prima vedere pare să fie despre pornografie, dar de fapt este despre relații sexuale – sună astfel. Ar trebui interzisă filmarea unui bărbat care face sex cu un copil de doisprezece ani – cu un copil care chiar are doisprezece ani –, e de acord cu asta, deoarece a avea relații sexuale cu un copil, indiferent dacă e sau nu în fața aparatului de filmat, constituie un act criminal. Dar cu totul alta e situația când e vorba de cineva de șaptesprezece ani care pretinde că are doisprezece ani. Când se realizează o scenă de sex cu actori care au vârsta legală a consimțământului, brusc devine artă, și arta e OK.

Prima mea reacție e să mă duc înapoi la el și să-i spun: De unde știi că un actor care arată ca un copil și joacă rolul unui copil nu e de fapt copil? De când se prezintă genericul cu vârsta fiecăruia pusă între paranteze în dreptul numelor și cu certificate de naștere autentificate la notariat? Vino-ți în fire!

Din momentul în care învățăcelul *se prinde*, adică pricepe regula de numire a următorului număr, matematica în întregul ei decolează. Întreaga matematică se sprijină pe capacitatea mea de a *număra* – abilitatea, dându-se numele lui N, de a numi N+1 fără să-i știu dinainte numele, fără să memorizez o listă infinită. O mare parte din matematică e alcătuită din stratageme inteligente pentru a modifica situații în care nu pot număra (nu pot deduce numele următorului element din serie – de exemplu, numele următorului număr irațional) în termenii unor situații în care pot număra.

Majoritatea matematicienilor profesioniști se ocupă de matematică pornind de la premisa că noi construim numerele din mers: dându-se *unu*, construim *doi* prin aplicarea regulii *adaugă unu la numărul dat*, unu; apoi

---

Ăsta e avantajul de a fi o dactilografă umilă. Apoi, ca și când mi-ar fi citit gândurile, ea a zis: În vreme ce ea ajunge să-l studieze pe Señorul ei în cele mai adânci străfunduri ale sale, Señorul ei nu știe nimic despre ce se petrece în ea.

L-am rugat pe Alan să asculte înregistrarea și Alan de îndată a pus degetul pe veriga slabă. Alan e foarte ager, își dă imediat seama unde scârțâie ceva. Încearcă să tragă o linie între realități și percepții, a zis Alan. Dar totul e o percepție. Asta a dovedit Kant. Asta a fost revoluția kantiană. Pur și simplu nu avem acces la numen. Încât întreaga viață este în fond un set de percepții. La fel și cu filmele, doar că mai concentrat – douăzeci și patru de percepții pe secundă, printr-un ochi mecanic. Dacă spectatorii percep că un copil e violat, punct, consens social, sfârșitul poveștii. Și dacă un copil este violat, atunci, bum!, la zdup cu voi, cu tine și finanțatorii tăi, și regizorul, și toată echipa, toți participanții la crimă – așa e legea, negru pe alb. Însă dacă spectatorii nu se lasă trași pe sfoară, dacă actrița are țâțe mari și e clar ca lumina zilei că-i o adultă care se preface, atunci e cu totul altă poveste, atunci e doar un film ratat.

construim *trei* aplicând regula la doi; și așa mai departe, la nesfârșit. Numerele nu sunt acolo așteptând să fie găsite (așteptând să se ajungă la ele pe măsură ce continuă procesul de numărare); urmând regula, noi le construim efectiv din senin, unul după altul, la nesfârșit.

Prin urmare, numele numerelor nu sunt chiar asemănătoare cuvintelor dintr-o limbă, chiar dacă ele par să aparțină limbii. Dicționarul limbii dă de înțeles că numele numerelor nu sunt cuvinte propriu-zise, cuprinzând doar câteva dintre ele. Bunăoară, în nici un dicționar nu vom găsi un titlu pentru cuvântul *douăzeci și trei*. Cuvintele normale, spre deosebire de numele numerelor, sunt alcătuite din sunete alese mai mult sau mai puțin arbitrar. Înseamnă că nu contează foarte mult dacă, de exemplu, cuvântul *crap* ar

---

Fii cu băgare de seamă, am zis eu. S-ar putea să vezi mai puțin decât crezi din cele mai adânci străfunduri ale mele. Opiniile pe care se întâmplă să le culegi la computer nu vin neapărat din cele mai adânci străfunduri ale mele.

Prin urmare, am întrebat eu, dacă faci un film pornografic cu copii, care e bun – adică e o pornografie convingătoare –, ajungi la închisoare, iar dacă faci un film pornografic cu copii, care e prost, atunci nu ajungi la închisoare – așa stă treaba?

Cam la asta se rezumă tot, zice Alan, ăsta-i riscul pe care ți-l asumi. Faci un film prost, nu faci bani, dar nu te duci la închisoare. Faci un film bun, ai șansa să faci bani cu găleata, dar te duci la închisoare. Pui în balanță plusurile și minusurile, și decizi. Așa funcționează totul, plusuri și minusuri. Dreptate naturală.

Aș vrea să-i pun față-n față pe Alan și Señor C, să dezbată chestia asta cu pedofilia. Alan ar șterge pe jos cu el. Chiar și eu aș putea să șterg pe jos cu el, dacă m-aș ambiționa. Aș șterge pe jos cu el și apoi aș ieși demnă pe ușă. *Crezi că-s proastă?* i-aș spune. *Crezi că nu pot citi printre rânduri? Păstrează-ți banii, n-am nevoie de ei, bate-ți singur la computer.* Exit maiestuos. Cortina.

înlocui cuvântul *parc* oriunde apare *parc*. În schimb, matematica ar fi dată peste cap dacă *3618* ar înlocui *8163* oriunde apare *8163* (de exemplu 8162+1=3618; 907x9=3618). Trebuie să admitem că există în limbă niște reguli rudimentare de formare a cuvintelor – reguli cu armate de excepții – care ne permit de exemplu să anticipăm, dându-se un verb, care vor fi substantivul și adjectivul sau adverbul înrudite (*a acționa – acțiune – activ*); dar nu există nimic atât de vast ca o regulă a numărării, regula care să ne permită să anticipăm (sau să construim, sau să descoperim) cuvinte noi (nume noi pentru numere) la nesfârșit.

Teza conform căreia numerele sunt construite de noi pe măsură ce numărăm întâmpină anumite obstacole. De pildă, putem arăta că există un număr infinit de numere prime. Totuși, dându-se al N-lea număr prim, nu există nici o regulă

„Dezonoarea coboară pe umerii omului", a zis ea încet, citându-mă. Mie îmi sună ca și cum ar veni din cele mai adânci străfunduri.

Am rămas ca trăsnit, mut.

Prin urmare, ce vă va salva de dezonoare, Señor C? a întrebat ea. Și când eu n-am răspuns: Pe cine așteptați să vă salveze?

Nu știu, am zis. Dacă aș ști, n-aș fi atât de pierdut.

Sunt gata să pariez că Señor C are ascunse chestii pornografice în apartament. Ar trebui să cercetez rafturile de cărți, să văd dacă nu sunt una sau două casete video *verboten*, pitite în dosul cărților. *Emmanuelle Patru!* aș spune – *mă-ntreb despre ce-o fi vorba în asta. Și Păpușile Rusești XXX! Am avut odată păpuși rusești, când eram puștoaică și purtam codițe de cal. Pot să le împrumut? Le aduc înapoi într-o zi sau două.* Ce-ar zice la chestia asta? Ar da din colț în colț. *Casetele alea sunt material documentar,* ar minți el, *pentru o carte pe care o scriu. Documentar?* aș zice eu. *Adică documentare științifică? Nu știam că ești sexolog, Señor C.*

E o rămășiță a șaizeciștilor, asta e, nimic altceva, zice Alan. Un socialist de modă veche, din ăla cu iubire liberă, exprimare liberă, sentimental și hipiot, sentimental pentru că n-a mai rămas nimic din socialism, cu excepția

pentru construirea celui de-al (N+1)-lea număr prim; nu știm nici cât timp ne va lua să verificăm dacă numerele sunt prime sau nu, înainte să fim siguri că l-am găsit. Cu alte cuvinte, al (N+1)-lea număr prim există și fără doar și poate este construibil, dar nu știm sigur să spunem cum îi va fi numele în decursul existenței universului.

Dar a alege o rută alternativă, a spune că numerele nu sunt construite de noi, ci există deja acolo, așteptând ca noi să ne găsim drumul până la ele și să le marcăm (cu nume), ridică probleme încă și mai dificile. Regula mea de numărare îmi poate permite să înaintez cu greu, dar cu succes de la 1 la N, numind (numărând) fiecare număr pe măsură ce ajung la el, dar cine poate spune că nasturele care mă așteaptă imediat la dreapta nasturelui numit N este într-adevăr nasturele N+1?

Ei bine, mica dumneavoastră dactilografă filipineză n-o poate face pentru dumneavoastră. Mica dumneavoastră dactilografă filipineză cu pungile ei de cumpărături și fără nimic în cap.

N-am spus niciodată că n-ai nimic în cap.

Nu, așa e, n-ați spus-o, sunteți mult prea politicos s-o spuneți; dar ați gândit-o. Din prima clipă ați gândit-o. *Ce curuleț drăguț*, v-ați zis în gând, *unul dintre cele mai drăguțe curulețe pe care le-am văzut vreodată. Dar la mansardă nimic. De-aș fi mai tânăr*, v-ați zis, *mi-ar plăcea să i-o trag*. Fiți sincer. Așa v-ați gândit.

---

miasmelor după ce Zidul Berlinului a căzut și ne-a fost dat să vedem că Uniunea Sovietică nu era un imperiu mondial istoric, ci o uriașă groapă toxică de gunoi, cu fabrici dinozauriene care produceau din greu bunuri pe care nimeni nu le voia. Dar Domnul C și camarazii lui șaizeciști refuză să caște ochii. Nu-și pot permite, li s-ar distruge ultimele iluzii. Preferă să se întâlnească și să bea bere Pilsner, și să fluture steagul roșu, și să cânte *Internaționala*, și să-și amintească de zilele bune de odinioară când apărau baricadele. Trezește-te – așa ar trebui să-i spui. Lumea merge înainte. Un secol nou. Gata cu boșii plini de cruzime și muncitorii lihniți de foame. Gata cu diviziunile artificiale. Suntem toți în aceeași barcă.

Aceasta este posibilitatea tulburătoare care se află în miezul paradoxurilor lui Zenon. Înainte ca săgeata să-și atingă ținta, spune Zenon, trebuie să străbată jumătate din distanța până acolo; înainte să poată parcurge jumătatea distanței, trebuie să străbată un sfert din drum; și așa mai departe: 1, ½, ¼ ... $½^N$, $½^{(N+1)}$... Dacă admitem că seria de jaloane de care trebuie să treacă pe drumul spre țintă este infinit de lungă, atunci cum poate săgeata să ajungă acolo?

Inventând o modalitate de a aduna numărul infinit de etape infinitezimale pe drumul spre țintă și ajungând la un total finit, Isaac Newton credea că a rezolvat paradoxul lui Zenon. Dar există profunzimi ale acestui paradox care îl depășesc pe Newton. Ce se întâmplă dacă, în intervalul dintre a N-a etapă tocmai parcursă și a (N+1)-a etapă încă neparcursă vreodată – încă neparcursă vreodată în istoria universului –, săgeata și-ar pierde direcția, ar cădea într-o gaură, ar dispărea?

Jorge Luis Borges a scris o fabulă filozofică învăluită în mister, *Funes, omul care ține minte tot*, despre un om căruia îi sunt complet străine regula de numărare și chiar reguli mult mai importante, fundamentale, care ne permit să cuprindem lumea în limbaj. Printr-un efort intelectual solitar imens,

---

Aproximativ. Aproximativ așa gândeam, deși nu în termenii ăștia.

În regulă, a zis ea, sunt obișnuită. Nu e ca și când ați fi încercat să mă violați. Nu e ca și când mi-ați fi șoptit la ureche vorbe deocheate. Sunteți mult prea politicos s-o faceți. Pentru dumneavoastră, asta ar însemna să deraiați. Iar acum dezonoarea coboară pe umerii dumneavoastră și nu știți cum să scăpați de ea.

Nu vreau să despic firul în patru, zic eu, dar nu e mai degrabă anarhist decât socialist? Socialiștii vor ca statul să conducă totul, nu-i așa? Pe când el spune că statul e o gașcă de bandiți.

Ceea ce e adevărat, zice Alan. Nu sunt în dezacord cu acest aspect al analizei lui. Și cu cât statul intervine mai mult, cu atât mai mare e banditismul! Vezi Africa. Africa nu va progresa economic niciodată, pentru că acolo nu sunt decât aparate ale statului banditesc, sprijinite de armate de bandiți care strâng tribut de la întreprinderi și de la populație. Asta-i rădăcina problemei tipului

Funes construiește o metodă de numărare care nu este un sistem propriu-zis, pentru că metoda lui nu face nici o presupunere despre ce vine după N. Până în momentul în care naratorul lui Borges îl întâlnește pe Funes, eroul a ajuns la numărul pe care oamenii obișnuiți l-ar numi douăzeci și patru de mii.

„În loc de șapte mii treisprezece, spunea (bunăoară) *Máximo Pérez*; în loc de șapte mii paisprezece, *Calea ferată*; alte numere erau *Luis Melián Lafinur, Olimar, sulf, samarele, balena, gazul, cazanul, Napoleon, Agustín de Vedia.* În loc de cinci sute, spunea *nouă*... Am încercat să-i explic că această rapsodie de cuvinte fără noimă era tocmai contrariul unui sistem de numărare. I-am zis că a rosti 365 însemna a rosti trei sute, șase zeci și cinci unități, o analiză ce nu mai există în «numerele» *Timotei cel Negru* sau *manta de piele.* Funes n-a înțeles sau n-a vrut să înțeleagă ce încercam să-i spun."[6]

Amesteci două lucruri, i-am spus eu. Două surse diferite de rușine, de două grade diferite.

Poate că așa e, poate că amestec surse diferite. Dar chiar există feluri diferite de rușine? Credeam că-i una și bună, odată ce și-a făcut apariția. Dar mă înclin în fața domniei voastre, dumneavoastră sunteți expertul, dumneavoastră sunteți cel care știe. Ce veți face cu felul dumneavoastră de rușine?

ăstuia al tău: Africa. De acolo a venit el, acolo a rămas el înțepenit mental. În mintea lui, nu se poate desprinde de Africa.

Nu e tipul meu, spun eu.

Oriîncotro se uită, vede Africa, vede banditism, spune Alan fără să mă fi auzit. Nu înțelege modernitatea. Nu înțelege statul managerial.

Care nu e stat banditesc, spun eu.

Alan îmi aruncă o privire ciudată. A început să te influențeze? De partea cui ești?

Fabula kantiană, cabalistică, a lui Borges ne amintește că ordinea pe care o vedem în univers poate nici să nu existe în univers, ci în paradigmele gândului pe care i le aplicăm. Matematica inventată de noi (după unele relatări) sau descoperită (după altele), pe care noi o credem sau sperăm a fi o cheie la structura universului, poate în egală măsură să fie o limbă privată – specifică ființelor umane cu creiere umane – în care mâzgălim pe pereții peșterii noastre.

Nu știu, am zis eu. N-am nici o idee. Voiam să spun (am zis eu) că atunci când trăiești în vremuri rușinoase, rușinea coboară asupra ta, rușinea coboară asupra tuturor și pur și simplu trebuie s-o înduri, asta ți-e soarta și asta ți-e pedeapsa. Greșesc? Luminează-mă.

Să vă spun o poveste, a zis ea. Poate vă ajută, poate nu. Acum câțiva ani am fost la Cancún, în Yucatan, călătoream împreună cu o prietenă. Ședeam amândouă într-un bar, beam ceva, și am intrat în vorbă cu niște studenți americani care ne-au invitat să mergem să le vedem ambarcațiunea. Păreau băieți

---

N-a început să mă influențeze. Vreau doar să-mi explici simplu de ce statul managerial nu e un stat banditesc.

OK, să-ți explic. Statul este înființat ca să-și protejeze cetățenii. De aceea există: pentru a oferi siguranță, în vreme ce noi ne continuăm activitățile vieții noastre care, luate toate la un loc, *aufgehoben*, constituie economia. Statul construiește un scut în jurul economiei. De asemenea, deocamdată, din lipsa unui agent mai bun, el ia deciziile macroeconomice de câte ori e nevoie de așa ceva și le aplică; dar asta e o altă poveste, pentru altă zi.

19. Despre probabilitate

Este bine-cunoscută afirmația lui Einstein că Dumnezeu nu joacă zaruri. Își exprima astfel convingerea (o credință?, o speranță?) că legile care guvernează universul au un caracter mai degrabă determinist decât probabilist.

Pentru mulți fizicieni din ziua de azi, ideea lui Einstein despre ce anume constituie o lege fizică pare puțin naivă. Cu toate acestea, Einstein este un aliat formidabil numai bun de invocat pentru cei ale căror dubii privind formulările probabilistice și valoarea lor explicativă nu se vor risipi. De

---

de treabă, așa că, la naiba, ne-am dus cu ei. Apoi au spus: Ce-ar fi să facem o plimbare pe mare? Așa că am făcut o plimbare pe mare și n-o să intru în detalii, dar ei erau trei, și noi două, și probabil că și-au zis că suntem două curve, două *putas*, iar ei, fii de doctori și avocați și ce mai vreți, vezi Doamne, ne duceau într-o croazieră pe Marea Caraibilor, așa că le eram datoare și puteau face ce voiau cu noi. Trei. Trei ditamai masculii tineri.

Protejarea economiei nu înseamnă banditism, Anya. Poate degenera în banditism, dar structural nu înseamnă banditism. Problema lui Señor C al tău e că nu poate gândi structural. Oriîncotro se uită, vrea să vadă motive personale drept motor al lucrurilor. Vrea să vadă cruzime. Vrea să vadă lăcomie și exploatare. Pentru el, totul e un spectacol edificator, binele care se împotrivește răului. Ceea ce nu vede sau refuză să vadă este că indivizii sunt jucători într-o structură ce transcende motivele individuale, transcende binele și răul. Chiar și tipii din Canberra și din capitalele statelor federației, care poate că și sunt bandiți ca persoane – accept acest punct de vedere în cazul în speță –, care poate fac trafic de influență și mai fură câte-un ou punându-l la păstrare pentru viitorul lor personal, chiar și ăștia operează în cadrul sistemului, conștient sau nu.

exemplu, iată o afirmație foarte vagă, din cele pe care le auzim în fiecare zi: bărbații supraponderali prezintă un risc crescut de atac de cord. Ce înseamnă această afirmație, în sens strict? Înseamnă că dacă pui pe cântar sute sau mii de bărbați de aceeași vârstă și-i împarți în două categorii, supraponderali și ne-supraponderali („normali"), folosind unul sau altul dintre criteriile convenite despre ceea ce înseamnă a fi supraponderal, și le urmărești istoriile de caz de-a lungul timpului, vei constata că numărul bărbaților supraponderali care au suferit atacuri de cord până la o anumită vârstă este proporțional mai mare decât numărul bărbaților „normali" care au suferit atacuri de cord; și chiar dacă cifra pentru un grup specific de bărbați pe care-i studiezi *nu* se dovedește până la urmă a fi mai mare, în cazul în care repeți investigația de multe ori în diferite locuri și cu diferiți bărbați, pe perioade diferite de timp, cifra

---

În ziua aceea nu ne-am întors în port. A doua zi în care ne aflam în larg, prietena mea a cedat nervos și a încercat să se arunce în apă, ceea ce i-a cam speriat, așa că au tras la mal, într-un mic sat pescăresc de pe coastă, și ne-au abandonat acolo. Gata cu aventurica asta, și-au zis ei, hai să căutăm alta.

În cadrul pieței, spun eu.

În cadrul pieței, dacă vrei. Ceea ce trece dincolo de bine și rău, cum spunea Nietzsche. Motive bune sau motive rele, tot motive sunt, vectori ai matricei, care se egalizează până la urmă. Dar tipul tău nu vede asta. El vine dintr-o altă lume, o altă eră. Lumea modernă îl depășește. Fenomenul Statelor Unite moderne l-a depășit cu mult. Se uită la Statele Unite și tot ce vede e o bătălie între bine și rău, axa rea a lui Bush-Cheney-Rumsfeld de o parte, și teroriștii buni de cealaltă parte, împreună cu prietenii lor, relativiștii culturali.

Și Australia? am întrebat eu. Ce-l depășește în legătură cu Australia?

se va dovedi mai mare; și chiar dacă cifra *nu* este *încă* mai mare, dacă te încăpățânezi să repeți investigația destul de des, cifra *va crește* până la urmă.

Dacă-l întrebi pe cel care a făcut statistica respectivă cum poate fi sigur că cifrele vor crește până la urmă și că astfel pretinsa relație cauză-efect între greutatea supraponderală și atacul de cord va fi dovedită, întrebarea îți va fi reformulată și ți se va răspunde în următorii termeni: „Sunt sigur nouăzeci și cinci la sută" sau „Sunt sigur nouăzeci și opt la sută". Ce-nseamnă să fii sigur nouăzeci și cinci la sută? te-ai putea întreba. „Înseamnă că voi avea dreptate în cel puțin nouăsprezece cazuri din douăzeci; sau, dacă nu nouăsprezece din douăzeci, atunci în nouăsprezece mii din douăzeci de mii", îți va răspunde cel care-a făcut statistica. Și care e cazul de față, vei întreba: al nouăsprezecelea, sau al douăzecilea, al nouăsprezece miilea, sau al douăzeci miilea?

Dar s-au înșelat. Nu era gata. Ne-am întors în Cancún și am depus plângere la poliție, aveam numele lor, semnalmentele, tot-tot, și poliția a emis mandate și băieții au fost arestați în următorul port unde se opriseră, iahtul le-a fost confiscat, iar povestea lor a apărut în presa din Connecticut sau unde-o fi fost, și ei au intrat în rahat până-n gât.

Nu înțelege politica australiană. Se uită în jur să găsească marile chestiuni și, când nu vede nici una, emite judecăți despre noi: australienii sunt înguști la minte, insulari, nesimțitori (ca dovadă, uită-te la cazul bietului David Hicks), cât despre politica noastră, n-are nici un conținut, doar rivalități de personalitate și meciuri verbale dure. Ei da, bineînțeles că nu există chestiuni mari în Australia. Nu există chestiuni mari în nici un stat modern, nu mai există așa ceva. Asta definește modernitatea. Marile chestiuni, cele care contează, au fost rezolvate. Chiar și politicienii știu asta în adâncul sufletului. Politica nu mai e scena acțiunii. Politica a ajuns o atracție de bâlci. Și omul tău ar trebui să fie recunoscător pentru asta, nu să facă mutre și să cârtească tot timpul. Dacă vrea politică de modă veche, în care oamenii pun la cale lovituri de stat și se ucid, și nu există siguranță, și toată lumea își ține banii sub saltea, ar trebui să se întoarcă în Africa. Acolo o să se simtă acasă.

Care este cazul de față? Ce caz sunt *eu*? Ce înseamnă pentru *mine* afirmația dumitale despre mâncatul excesiv și consecințele mâncatului excesiv? *Dacă* vreau să evit un atac de cord, atunci trebuie să mănânc moderat – asta e învățătura pe care trebuie s-o trag de aici. Dar mi se poate garanta că *dacă* mănânc moderat *atunci* nu voi avea un atac de cord? Nu. Dumnezeu joacă zaruri. Prin natura lor, afirmațiile probabilistice nu pot fi infirmate prin exemple. Pot fi confirmate sau infirmate doar probabilistic de alte investigații statistice efectuate pe alte mase de subiecți; iar infirmarea poate veni doar sub forma: „Afirmația că bărbații supraponderali prezintă un risc ridicat de atac de cord nu poate fi susținută pe baza probabilităților, și în acest sens probabil că nu e validă".

Cum răspund oamenii în viața de zi cu zi când li se spune că, dacă mănâncă prea mult, „crește riscul" să sufere un atac de cord? Un răspuns este: „Ce rost are să trăiesc dacă nu mă pot bucura de mâncare", ceea ce înseamnă că,

---

De ce vă spun povestea asta? Pentru că, atunci când ne-am dus la poliție, *jefe*, șeful poliției, un tip de treabă, plin de compasiune, ne-a întrebat: Sunteți sigure că vreți să faceți asta (adică sunteți sigure că vreți să se afle povestea), pentru că, știți, dezonoarea, *infamia*, este ca guma de mestecat, se lipește de orice atinge.

Alan are patruzeci și doi de ani. Eu, douăzeci și nouă. E o seară de vineri. Am putea ieși în oraș, să ne distrăm. În loc de asta, ce facem? Stăm singuri, bem bere, ne uităm la mașinile care circulă pe o fâșie scurtă de șosea (e tot ce vedem printre zgârie-nori) de-a lungul Portului Darling și vorbim despre bătrânelul de la parter, dacă e socialist sau anarhist. Sau mai corect, stăm singuri și Alan îmi spune ce și cum e cu bătrânelul de la parter. Nu-l critic pe Alan, dar noi n-avem viață socială. Lui Alan nu-i plac prietenii mei de dinainte de a-l fi cunoscut pe el, iar el nu are prieteni, în afară de colegii de afaceri, pe care, zice el, îi vede destul în timpul săptămânii. Prin urmare, iată-ne ca o pereche de ciori bătrâne pe-o cracă.

Nu crezi că ne petrecem prea multă vreme vorbind despre Señor C? îl întreb eu.

Sunt întru totul de acord, zice Alan. Despre ce altceva vrei să vorbim?

în balanța avantajelor și dezavantajelor, o viață scurtă și grasă este de preferat unei vieți lungi și slabe. Alta este: „Bunicul meu a fost gras și a trăit până la nouăzeci", ceea ce înseamnă: „Propui asta ca o regulă valabilă pentru toți bărbații, dar tocmai am infirmat-o printr-un exemplu". Răspunsul meu este: „Nu înțeleg sintagma *crește riscul*. Te rog reformulează-o în limbaj mai simplu, un limbaj care să nu includă termeni abstracți precum *șansă, probabilitate*". (Ceea ce nu se poate.)

Formulările probabilistice constituie în sine o mică lume. Ceea ce este afirmat în termeni probabilistici poate fi interpretat doar în termeni probabilistici. Dacă nu gândești în termeni probabilistici, predicțiile emanate de lumea probabilistică par lipsite de sens. Își poate cineva imagina Sfinxul prezicând că Oedip probabil își va omorî tatăl și se va însura cu mama sa? Și-l poate cineva imagina pe Isus zicând că probabil va veni din nou?

Știți ce i-am răspuns? I-am spus: Suntem în secolul douăzeci, *capitano* (încă mai era secolul douăzeci). În secolul douăzeci, când un bărbat violează o femeie, bărbatul e dezonorat. Dezonoarea se lipește de bărbat, nu de femeie.

Nu vreau să vorbim, zic eu. Vreau să facem ceva.

Am putea merge la un film, zice Alan. Dacă e ceva ce merită văzut. Vrei să facem asta?

Dacă vrei, zic eu. Ceea ce nu zic e: N-am putea face ceva nou de data asta?

Señor C are opinii despre Dumnezeu și univers și orice altceva. Își înregistrează opiniile (mor-mor), pe care eu le transpun conștiincioasă pe computer (țaca-paca) și, undeva la capătul firului, germanii îi cumpără cartea și meditează asupra ei (*ja ja*). Cât despre Alan, Alan șade toată ziua cocoșat peste computer și apoi vine acasă și-mi spune opiniile sale despre dobânzi și despre ultimele decizii ale Băncii Maquarie, iar eu ascult conștiincioasă. Dar cu mine cum rămâne? Cine-mi ascultă mie opiniile?

Ce anume îmi scapă când mă exprim astfel? Că legile probabilistice ale fizicii cuantice ne oferă un mod mai bun de a înțelege universul decât vechile legi deterministe, un mod mai bun deoarece substanța universului este într-un anume sens nedeterminată și că astfel legile prin însăși natura lor se acordă mai bine cu realitatea? Că modul de a gândi relația între prezent și viitor, reprezentată de actul prezicerii, depinde de un simț arhaic al timpului?

Cum ar fi viața dacă am elimina *fiecare* regulă care poate fi formulată doar în termeni probabilistici? „Dacă pariezi pe un cal așa-și-așa, probabil că îți vei pierde banii." „Dacă vei conduce peste limita de viteză, probabil că vei fi arestat." Termenul colocvial pentru ignorarea probabilităților este *a risca*. Cine poate spune că o viață în care îți asumi riscuri nu este (probabil?) mai bună decât o viață trăită după reguli?

Cel puțin așa stă treaba acolo de unde vin eu. Și am semnat documentele, prietena mea și cu mine, și am ieșit.

Și? am întrebat eu.

Și mă mai sâcâie ceva. Alan spune că Señor C zice că australienii au devenit nesimțitori, după cum o dovedește indiferența lor față de soarta lui David Hicks. Păi, Señor C vorbește despre David Hicks abia în tranșa pe care am transcris-o ieri, o tranșă pe care n-am discutat-o câtuși de puțin cu Alan (n-am apucat). Prin urmare, cum de știe Alan despre David Hicks? Îmi intră în documente fără știrea mea? Și de ce s-o facă?

20. Despre raiduri

Generația tinerilor sud-africani care a precedat-o pe a mea, adică generația părinților mei, a fost martora unui moment semnificativ în istorie, când oamenii din bătrâna Africă tribală au început să migreze în masă spre orașe mari și mici, în căutare de lucru, stabilindu-se acolo și făcând copii acolo. Acel moment epocal a fost înțeles de generația părinților mei, într-un mod cu totul eronat, drept o calamitate. Fără să reflecteze, au presupus că odraslele africanilor născute la oraș aveau cumva să păstreze amintirea acelei migrații, să se conștientizeze ca o generație de tranziție, pivotală, între o Africă veche și una nouă, și să vadă peisajul urban în care se aflau ca pe ceva proaspăt, nefamiliar, uluitor – ca pe marele dar pe care Europa îl făcea Africii.

Dar viața nu e așa. Lumea în care ne naștem, fiecare dintre noi, este lumea *noastră*. Trenurile, mașinile, clădirile înalte (acum trei generații), telefoanele mobile, îmbrăcămintea ieftină, fast-foodul (generația prezentă) – toate acestea constituie lumea *așa cum este*, pe care nimeni n-o pune la îndoială, dar nicidecum un cadou de la străini, un cadou care să ne uimească și pentru care să fim recunoscători.

Și nimic. Asta-i tot. Restul nu vă mai privește. Când îmi spuneți că mergeți cocârjat de povara dezonoarei, eu mă gândesc la fetele alea de demult care aveau ghinionul să fie violate și apoi erau obligate să se îmbrace în negru pentru tot restul vieții lor – să poarte negru, și să stea într-un colț, și să nu meargă

Ce crezi despre ce spune Señor C despre știință, îl întreb pe Alan – despre numere și Einstein, și așa mai departe?

Alan nu e om de știință, și-a luat licența în comerț, dar a devenit un as în modele matematice, a ținut și seminarii despre asta. Citește foarte mult, știe multe despre tot felul de lucruri.

Copilul născut la oraș nu poartă nici un semn al brusei. Nu există nici o „tranziție dureroasă spre modernitate" pe care s-o suporte. Copiii negri pe care părinții mei îi tratau de sus erau cu mult mai moderni decât ei, care, în tinerețe, migraseră la oraș, venind de la ferme și din zone rurale înapoiate, și încă păstrau manierele unei educații provinciale.

Nici eu n-am fost imun la greșeala lor. În anii când Cape Town a reprezentat căminul meu, mă gândeam la el ca la orașul „meu" nu numai pentru că mă născusem acolo, ci mai ales pentru că știam istoria orașului suficient de profund ca să-i văd trecutul în palimpsest sub suprafața prezentului. Dar pentru bandele de tineri negri care viermuiesc pe străzile lui în căutare de acțiune, acesta e orașul „lor", iar eu sunt outsiderul. Istoria nu are viață dacă nu o găzduiești în conștiința ta; e o povară pe care nici o persoană liberă nu poate fi obligată să și-o ia pe umeri.

Oamenii văd cum noua Africă de Sud e măturată de un val de crime – așa îl numesc ei – și clatină din cap. Unde-a ajuns țara asta! spun ei. Dar valul numai nou nu e. Când s-au stabilit pe acest pământ în urmă cu trei secole, coloniștii din nord-vestul Europei s-au dedat și ei la raiduri (furau vite, furau femei), o practică ce a marcat relațiile între bande sau triburi deja existente acolo. În Africa sudică a epocii coloniale timpurii, raidul avea un statut conceptual particular. Deoarece nu exista nici o legislație care să guverneze

---

niciodată la petreceri, și să nu se mărite niciodată. Ați înțeles totul greșit, domnule C. Gândire învechită. Analiză greșită, cum ar spune Alan. Abuz, viol, tortură, nu contează: noutatea e că atâta vreme cât nu e vina

---

Tot ce spune e căcat, zice Alan. E ceea ce eu numesc matematică-misticism. Matematica nu e o aiureală ezoterică despre natura numărului unu ca opusă naturii numărului doi. Nu este despre nici o natură. Matematica e o activitate, o activitate cu scop precis, cum e alergatul. Alergatul nu are natură.

relațiile între grupuri, nu putea fi considerat o încălcare a legii. În același timp, nu era nici război propriu-zis. Ci mai curând un sport, o activitate culturală cu substraturi serioase, asemenea competițiilor anuale, sublimări ale bătăliilor care se desfășurau odinioară între orașe europene vecine, în care bărbații tineri dintr-un oraș încercau să ia prin forță un obiect-talisman păzit și apărat de bărbații tineri din alt oraș. (Aceste întreceri vor căpăta mai târziu forma oficială de jocuri cu mingea.)

Există mii de oameni, în special tineri, din zonele negre ale Africii de Sud, care se trezesc în fiecare dimineață și, fie individual, fie în bande, pornesc în raiduri în zonele locuite de albi. Pentru ei, raidurile sunt afacerea lor, ocupația lor, felul lor de a se recrea, sportul lor: să vadă pe ce pot pune mâna și ce pot duce cu ei acasă, preferabil fără luptă, preferabil evitându-i pe apărătorii profesioniști ai proprietății, polițiștii.

Practica raidului era un ghimpe supărător în carnea guvernatorilor coloniei, amenințând să declanșeze o serie de represalii de genul ochi-pentru-ochi, dinte-pentru-dinte, care putea escalada în război. Ceea ce a ajuns să fie numit apartheid era o reacție de inginerie socială de un gen nou la practici cărora generații de fermieri înarmați nu reușiseră să le pună capăt. După anii '20, pe măsură ce orașele din Africa de Sud începeau să capete un aspect multietnic modern, descendenții urbani ai acelor fermieri s-au trezit în fața a două

---

dumneavoastră, atâta vreme cât nu dumneavoastră sunteți răspunzător, dezonoarea nu se lipește de dumneavoastră. Așa că vă faceți sânge rău degeaba.

Alergatul e ceea ce faci când vrei să ajungi în grabă de la A la B. Matematica e ceea ce faci când vrei să ajungi de la Î la R, de la întrebare la răspuns, iute și fără greș.

mari opțiuni ca răspuns la raidurile dinspre cartierele negre ale orașelor. Una era reactivă: a defini raidurile ca o crimă și a apela la poliție pentru a răspunde raidurilor prin identificarea și pedepsirea făptașilor. Cealaltă era proactivă: a ridica bariere între zonele negrilor și cele ale albilor și a le apăra cu polițiști, definind drept infracțiune orice pătrundere neautorizată a unui negru într-o zonă a albilor.

Opțiunea reactivă înregistrase trei secole de eșecuri. Astfel că, în 1948, albii au votat adoptarea căii proactive, iar restul e istorie. Instituția barierelor a făcut aproape imposibil progresul social al negrilor și regresul social al albilor, congelând antagonismele de clasă și de rasă într-o masă solidă; în vreme ce mașina creată să păzească acele granițe s-a transformat în birocrația scumpă, tentaculară a statului bazat pe apartheid.

Asta a fost tot. A zis ce-a avut de zis, a demonstrat ce voia să demonstreze. Rândul meu să iau cuvântul.

Aștept să-mi spună mai mult, dar asta e tot.

Și probabilitatea? întreb eu. Ce crezi de ceea ce spune despre probabilitate – că e hocus-pocus și așa mai departe?

21. Despre scuze

Într-o carte nouă intitulată *Sense and Nonsense in Australian History*, John Hirst se întoarce la întrebarea dacă australienii albi ar trebui să-și ceară iertare față de australienii aborigeni pentru cucerirea și ocuparea pământurilor lor. Sceptic, el întreabă dacă a cere iertare fără a restitui are vreun sens, dacă nu cumva e un „nonsens".

O întrebare arzătoare nu numai pentru descendenții coloniștilor din Australia, ci și pentru descendenții celor din Africa de Sud. În Africa de Sud, situația este într-un sens mai bună decât în Australia: trecerea prin restituire a pământurilor din proprietatea albilor în cea a negrilor, chiar dacă este un act forțat, poate avea o rezolvare practică în Africa, dar nu și în Australia. Proprietatea asupra pământului, pământul care e măsurat în hectare și pe care poți cultiva grâne și poți crește animale, are o uriașă valoare simbolică, chiar dacă agricultura pe scară mică își pierde din importanță în cadrul economiei naționale. Fiecare parcelă de pământ transferată din mâinile albilor în cele ale negrilor pare astfel să marcheze un pas în procesul de dreptate restitutivă, a cărui țintă finală va fi restaurarea *statu quo*-ului *ante*.

Un asemenea proces dramatic nu poate fi conceput în Australia, unde presiunea de jos este, prin comparație, slabă și intermitentă.

Nici un om nu e o insulă, am zis. Nici o expresie pe chipul ei. Suntem cu toții o parte din întreg, am zis. Lucrurile nu s-au schimbat, domniță Anya.

Alt căcat, spune Alan. Căcat ignorant. E învechit cu o sută de ani. Trăim într-un univers al probabilităților, un univers cuantic. Schrödinger a dovedit-o. Heisenberg a dovedit-o. Einstein n-a fost de acord, dar s-a înșelat. În cele din urmă, a trebuit s-o recunoască.

Australienii non-indigeni speră cu toții – cu excepția unei mici minorități – ca această întrebare să dispară pur și simplu, la fel cum, în Statele Unite, problema drepturilor indigenilor asupra pământului a fost făcută să dispară.

În ziarul de azi, un anunț publicitar al unui avocat american, expert în probleme de responsabilitate legală, care, pentru 650 de dolari pe oră, va consilia companiile australiene cum să exprime scuze fără să-și recunoască responsabilitatea. Pas cu pas, scuzele oficiale, care aveau odată un statut simbolic absolut, își pierd valoarea pe măsură ce oamenii de afaceri și politicienii învață că în climatul prezent – ceea ce ei numesc „cultura" actuală – există moduri de a respecta principiile morale fără a risca pierderi materiale.

Această evoluție are oarece legături cu feminizarea sau sentimentalizarea manierelor, care a început în urmă cu două sau trei decenii. Bărbatul care e prea bățos ca să plângă sau prea inflexibil ca să-și ceară scuze – mai exact, care nu va executa (convingător) gestul de a plânge, care nu va executa (convingător) gestul de a-și cere iertare – a devenit un dinozaur și un personaj de batjocură, cu alte cuvinte, s-a demodat.

Dezonoarea nu se lasă dusă. Nu se dorește dusă. Încă mai are vechea putere de a se lipi.

Și înainte de universul cuantic? întreb eu. Înainte de cei o sută de ani care-au trecut? Am trăit într-un alt fel de univers?

Alan îmi aruncă încă o privire tăioasă de-a sa, una cu adevărat foarte tăioasă de data asta, de genul *Eu sunt șeful și să nu uiți asta.* Cu cine ții tu, Anya? întreabă el. Nu-mi spune Anya decât când e ciufut.

Țin cu tine, Alan. Întotdeauna țin cu tine. Vreau doar să aud mai departe argumentația.

Întâi Adam Smith a pus raţiunea în slujba interesului; acum şi sentimentul este pus în slujba interesului. În cursul acestei a doua evoluţii, conceptul de sinceritate este golit de orice înţeles. În „cultura" actuală sunt puţini cei cărora le pasă – sau chiar sunt capabili – să facă distincţia între sinceritate şi sinceritatea afişată, aşa cum puţini fac deosebirea între credinţa religioasă şi respectarea tradiţiilor religioase. La întrebarea şovăielnică: E vorba oare de credinţă adevărată? sau: E vorba de sinceritate adevărată?, răspunsul e o privire goală. Adevărul? Ce-i asta? Sinceritate? Bineînţeles că sunt sincer – nu ţi-am spus?

Americanul costisitor nu-şi consiliază clienţii nici cum să-şi ceară scuze adevărate (sincere), nici cum să-şi ceară scuze false (nesincere) care să arate ca nişte scuze adevărate (sincere), ci pur şi simplu cum să-şi ceară scuze care să nu-i pună în situaţia de a fi daţi în judecată. În ochii lui şi ai clienţilor săi, o scuză fără scenariu şi repetiţii are toate şansele să fie o scuză excesivă, nepotrivită, prost calculată şi prin urmare falsă, cu alte cuvinte, una care costă bani, banii fiind măsura tuturor lucrurilor.

Jonathan Swift, ar trebui să trăieşti la această oră.

Cei trei tineri americani ai tăi – nu i-am văzut niciodată, cu toate acestea mă dezonorează.

E adevărat, ţin cu Alan. Sunt cu Alan, şi când eşti cu un bărbat înseamnă că ţii cu el. Dar în ultima vreme am început să mă simt strivită între el şi Señor C, între certitudini absolute pe de o parte, şi opinii ferme pe de alta, până acolo încât uneori aş dori să mă retrag şi s-o pornesc la drum de una singură. Dacă opiniile lui El Señor te fac să dai în clocot, îmi vine să-i spun lui Alan, fă tu pe dactilografa, culege-i-le tu la computer. Doar că el nu s-ar osteni să i le culeagă, el ar smulge pur şi simplu caseta din reportofon şi ar arunca-o la gunoi. *Căcat!* ar striga el. *Aiurea! Aiurea! Aiurea!* Taurul bătrân şi taurul tânăr, încleştaţi în luptă. Iar eu? Eu sunt viţica pe care ei încearcă s-o impresioneze şi care se plictiseşte de caraghioslâcurile lor.

22. Despre azilul în Australia

Fac tot posibilul să înțeleg modul australian de a-i trata pe refugiați și nu reușesc. Ceea ce mă nedumerește nu sunt legile în sine care reglementează cererile de azil – oricât ar fi de aspre, se poate argumenta în favoarea lor într-un mod cel puțin plauzibil –, ci modul în care sunt aplicate. Cum poate un popor generos, cu bun-simț, cumsecade, să închidă ochii în vreme ce străinii care sosesc pe țărmurile lor, destul de neajutorați și fără un sfanț, sunt tratați cu atâta neomenie, cu o asemenea asprime încrâncenată?

Presupun că răspunsul este că oamenii nu-și închid ochii pur și simplu. Presupun că în realitate se simt jenați, chiar îngrețoșați, într-atâta încât, pentru a se salva pe ei înșiși și credința că sunt cumsecade, generoși, cu bun-simț et cetera, trebuie să închidă ochii și să-și astupe urechile. Un mod firesc de a se comporta, un mod omenesc. Multe societăți din Lumea a Treia îi tratează pe leproși în același mod.

Și aș fi foarte surprins dacă în străfundul tău cel mai adânc ei nu ar continua să te dezonoreze și pe tine.

El spune, zice Alan, că dacă te plasezi în afara discursului probabilistic, atunci afirmațiile referitoare la probabilitate nu au sens. Se poate spune și așa. Dar ceea ce uită el este că într-un univers probabilistic *nu ai unde să te plasezi în afara probabilității*. Aceeași chestie și când spune că numerele simbolizează ceva în afara lor, deși ce anume, nu e în stare să explice. Realitatea e că numerele sunt doar numere. Nu simbolizează nimic: ele sunt șuruburile și bolțurile, șuruburile și bolțurile matematicii. Sunt ceea ce întrebuințăm când lucrăm cu matematica în lumea reală. Uită-te în jurul tău. Uită-te la poduri. Uită-te la trafic. Uită-te la mișcarea banilor. La mijloc sunt numerele. La mijloc e matematica. La mijloc sunt probabilitățile. Asta e tot ce avem nevoie să știm.

Cât despre oamenii care au creat actualul sistem pentru refugiați și îl administrează acum, este într-adevăr greu să-ți dai seama care este starea lor de spirit. Nu au îndoieli, nu se răzgândesc? Poate că nu. Dacă ar fi intenționat de la bun început să creeze un sistem simplu, eficient și *uman* de procesare a refugiaților, ar fi putut s-o facă fără doar și poate. Dar ceea ce au creat ei este un sistem de descurajare, o adevărată demonstrație de descurajare. Care spune așa: *Acesta este purgatoriul căruia vă veți supune dacă ajungeți în Australia fără documente. Mai gândiți-vă.* În acest sens, Centrul de detenție Baxter din deșertul sud-australian nu se deosebește de Guantánamo Bay. *Atenție: iată ce se întâmplă cu aceia care trec linia pe care am trasat-o noi. V-am avertizat.*

Ca dovadă că sistemul lor funcționează, autoritățile australiene indică scăderea numărului a ceea ce ele numesc „sosiri ilegale", de când a fost pus în aplicație sistemul. Și au dreptate: e limpede că sistemul lor funcționează ca descurajare. Descurajare, în engleză *deterrence*, de la *terrere*, a terifia.

Se uită faptul că Australia nu a fost niciodată un pământ al făgăduinței, o lume nouă, o insulă-paradis care să-și ofere preaplinul celor nou-veniți. S-a format dintr-un arhipelag de colonii penale deținute de o Coroană abstractă. Întâi treceai prin intestinele sistemului judiciar; apoi erai transportat la capătul pământului. Viața la Antipozi era considerată o pedeapsă; nu avea sens să te plângi că era neplăcută.

Niciodată înainte nu mă gândisem la Anya ca la o persoană blândă sau dură. Dacă mă gândisem la ea în vreun sens material era ca la ceva dulce:

Mă spionezi, Alan? îl întreb eu calmă.

Alan mă pironește cu privirile. Ești nebună? întreabă el. Ce treabă aș avea să te spionez?

Refugiații din ziua de azi și deportații de ieri se găsesc aproximativ în aceeași barcă. Cineva, sau mai curând un comitet, a născocit un sistem de „procesare" a lor. Sistemul a fost aprobat și adoptat, iar acum este implementat, impersonal, fără excepții, fără milă, chiar dacă dictează ca oamenii să fie închiși pe timp nelimitat în celule, în lagăre din deșert, umiliți și făcuți să-și piardă mințile, apoi pedepsiți pentru nebunia lor.

Ca și la Guantánamo Bay, lagărul de detenție Baxter (pardon: *facilitatea* Baxter) numără printre țintele sale onoarea masculină, demnitatea masculină. În cazul lagărului Guantánamo Bay, scopul e ca atunci când prizonierii scapă în sfârșit de încarcerare să fie doar niște carcase de oameni, distruși psihic; în cele mai rele cazuri, la Baxter se obține același efect.

---

dulce, contrariul săratului, aur, contrariul argintului, pământ, contrariul văzduhului. Dar acum, dintr-odată, ea a devenit ca de piatră, ca o cremene.

Alan se pricepe la multe, nu și la mințit. De fiecare dată îl prind cu mâța-n sac, și el știe asta. De aceea mă pironește cu privirea: să mă intimideze, să bage spaima în mine.

Nu ți-am suflat nici un cuvânt despre probabilități până acum, zic eu. Deci, cum se face că știi ce părere are Señor C despre probabilități?

23. Despre viața politică din Australia

Judith Brett, al cărei studiu despre Australia lui John Howard tocmai îl citesc, e de părere că Partidul Liberal Australian nu crede în existența societății, cum nu crede nici Margaret Thatcher. Cu alte cuvinte, partidul se bazează pe o ontologie empirică, declarând că dacă nu poți lovi ceva înseamnă că acel ceva nu există. În opinia Partidului Liberal Australian, ca și în a lui Margaret Thatcher, societatea este o abstracțiune inventată de sociologii academici.[7]

Ceea ce liberalii cred că există sunt (a) individul, (b) familia și (c) națiunea. Familia și națiunea sunt cele două grupări existente obiectiv (în sensul că pot fi lovite) în care este cuprins individul. Individul aparține ineluctabil, prin naștere, națiunii și familiei. Orice altă grupare între nivelul familiei și cel al națiunii are un caracter voluntar: de exemplu, poți alege în ce club de fotbal să te înscrii sau poți alege să nu te înscrii în nici un club de fotbal, ori poți să-ți alegi religia sau chiar clasa socială.

Din ochii ei a țâșnit o rază de furie rece și autentică. *Să nu-mi spuneți dumneavoastră cum mă simt!* a șuierat ea. Avea o siluetă prea subțire ca să fie regală, nu era nici îmbrăcată adecvat, dar când s-a îndreptat de spate, a căpătat un aer de adevărată regină. *Habar nu aveți!*

Nu te-am spionat niciodată, izbucnește Alan agresiv. N-aș face niciodată așa ceva. Dar, dacă tot mă întrebi, o să-ți spun cum se face de știu. Există un program de spionare pe computerul din apartamentul lui. Îmi dă raportul despre tot ce face Señor C.

Preț de o clipă sunt atât de uluită, încât am amuțit. Dar de ce să faci așa ceva? întreb eu într-un târziu. El oricum nu folosește computerul, vederea îi e prea slabă. Credeam că ți-am spus. D-aia m-a angajat.

S-ar putea să fie ceva naiv și limitat în convingerea lui Howard că numai prin muncă intensă și economisire o persoană își poate lăsa în urmă originile și se poate alătura celor mulți din Australia care nu aparțin nici unei clase. Pe de altă parte, ceea ce Howard consideră a fi trăsătura australiană unică și definitorie este tocmai o bunăvoință larg răspândită care încurajează oamenii să-și depășească circumstanțele în care s-au născut. (Comparația pe care o face în acest caz este cu țara-mamă, Marea Britanie, unde legături subtile îl țin pe individ în clasa în care s-a născut.) Și norocul de a trăi în vremuri prospere pare să confirme opinia lui Howard: o bună parte a clasei mijlocii australiene din ziua de azi – clasa de mijloc conform criteriilor economice, singurele care contează pentru liberali – provine din mediul muncitoresc.

Limitările acestei atitudini simpliste față de societate se manifestă când e vorba de rasă și cultură. O Australie ne-rasistă este, în ochii liberalilor, o țară în care nu există bariere pentru a împiedica o persoană de origine aborigenă sau de orice altă descendență rasială să devină membru plin al națiunii australiene și un participant deplin („jucător") în economia australiană. Pentru a obține un statut australian deplin este nevoie de energie, muncă asiduă și încredere în sine (în sine ca individ).

A doua zi dimineața, pe lângă dischetă, am găsit în cutia mea poștală și un bilet, scris cu caligrafia ei rotundă și oarecum școlărească:

Ei bine, să știi că folosește computerul. Sunt sigur de-asta. Îl folosește în fiecare zi. Îl folosește pentru e-mailuri. Toată treaba pe care-o faci pentru el intră în hard disk-ul lui. Așa am dat peste chestia asta. Dacă ți-a spus că vederea îi e prea slabă ca să bată la computer, e o gogoriță. Ce-a pierdut el e controlul motor asupra musculaturii degetelor. De aceea bate atât de încet la tastatură. De aceea scrisul lui de mână e ca al unui copil. De aceea

Un optimism naiv asemănător s-a manifestat după 1990 printre albii bine intenționați din Africa de Sud, când legislația privitoare la cota locurilor de muncă în funcție de rasă a fost abolită. Pentru acești oameni, sfârșitul apartheidului a însemnat că nu vor mai exista bariere în calea indivizilor, indiferent de rasă, de a-și împlini întregul potențial economic. Ceea ce explică și stupoarea lor când Congresul Național African a introdus o legislație care-i privilegia pe negri pe piața locurilor de muncă. Pentru liberali, n-ar fi putut fi un pas mai retrograd, întorcându-i în timp în zilele de odinioară când culoarea pielii conta mai mult decât educația, sau aspirațiile, sau hărnicia.

În Australia, ca și în Africa de Sud, liberalii consideră că piața ar trebui lăsată să decidă cine va avea succes și cine nu. Rolul guvernului ar trebui să se limiteze doar la a crea condiții în care indivizii să-și poată aduce pe piață aspirațiile, dinamismul, pregătirea și orice altă formă de capital intangibil pe care-l posedă, iar piața îi va recompensa (și aici vine momentul în care filozofia economică se transformă în credință religioasă) mai mult sau mai puțin în funcție de contribuția lor („input"-ul lor).

Deși m-am născut cu mult mai devreme, am fost educat esențialmente la aceeași școală de gândire, cu suspiciunile ei față de idealismul filozofic și de idei în general, cu individualismul ei feroce, concepția ei îngustă despre autodepășire și etica ei de muncă asiduă.

Aceasta e ultima tranșă pe care o mai dactilografiez pentru dumneavoastră. Nu mai suport să mă subminați. A.

---

te-a angajat. Ca să bați în locul lui. Dar ăsta nu a fost niciodată motivul principal. E obsedat de tine, Anya. Nu știu dacă-ți dai seama de-asta. Nu te supăra pe mine. Nu sunt gelos. E o țară liberă. E treaba lui de ce anume e obsedat. Dar se cuvine ca tu să știi.

Ceea ce lipsea în acele vremuri era o credință optimistă în piață. Piața, am învățat de la mama mea, era o mașinărie întunecată, sinistră, care zdrobea și devora o sută de destine pentru fiecare individ norocos pe care-l răsplătea. Generația mamei mele avea o atitudine distinct premodernă față de piață: era o creație a diavolului; doar cei ticăloși prosperau pe piață. Pentru munca pe brânci nu exista vreo răsplată sigură pe pământ; cu toate acestea, fără muncă pe brânci nu avea să fie nici un fel de răsplată, decât pentru ticăloși, pentru „șarlatani". Era un mod de a gândi confirmat de romancierii lor predilecți: Hardy, Galsworthy, naturaliștii tragici.

De unde și prostească perseverență cu care îmi duc la îndeplinire micile mele proiecte, chiar și în ziua de azi. Cred cu încăpățânare că munca este în sine bună, indiferent dacă ajunge la rezultate cuantificabile. Trecând în revistă ceea ce am făcut în viață, un raționalist din domeniul economic ar zâmbi și ar clătina din cap.

„Suntem cu toții jucători pe piața globală: dacă nu concurăm, pierim." Piața este locul în care suntem, în care ne aflăm. Mai bine să nu întrebăm cum am ajuns să fim aici. E ca și când ne-am născut într-o lume în alegerea căreia nu avem nici un cuvânt de spus, din părinți necunoscuți. Suntem aici, și cu asta, basta. Acum, soarta ne este aceea de a concura.

Am sprijinit biletul pe masă, în fața mea. Cum să-l interpretez? Ca un anunț din partea dactilografei mele că renunță la contract, și nimic mai mult?

Și ce-ai mai spionat, Alan, și nu mi-ai spus?
Tace.

Pentru cei care cred cu adevărat în piață, e un nonsens să spui că nu-ți place să fii în competiție cu ceilalți oameni și preferi să te retragi. Poți să te retragi dacă așa vrei, zic ei, dar adversarii tăi mai mult ca sigur nu se vor retrage. Din clipa în care îți depui armele, vei fi căsăpit. Suntem prinși ineluctabil într-o bătălie a tuturor împotriva tuturor.

Dar cu siguranță nu Dumnezeu a făcut piața – Dumnezeu sau spiritul Istoriei. Iar dacă am făcut-o noi, ființele umane, oare nu putem să o desfacem și să o refacem într-o formă mai clementă? De ce trebuie lumea să fie un amfiteatru de gladiatori încleștați într-o luptă care-pe-care, în loc să fie, bunăoară, un stup sau un mușuroi, unde munca înseamnă colaborare?

În favoarea artelor se poate spune măcar că, în vreme ce fiecare artist năzuiește spre superlativ, încercările de a defini sfera artelor ca o junglă a concurenței n-au prea avut succes. Lumii afacerilor îi place să finanțeze concurența în domeniul artelor și este încă și mai dornică să toarne bani în sportul competițional. Dar, spre deosebire de oamenii din sport, artiștii știu că nu competiția contează, ea e doar un apendice publicitar. Ochii artistului sunt, în ultimă instanță, fixați nu asupra concurenței, ci asupra a ceea ce e adevărat, bun și frumos.

Ca un strigăt de ajutor din partea unei femei tinere, mult mai chinuită sufletește decât mi-am închipuit eu?

Vrei să-mi zici că scrie despre mine în secret? I-ai citit jurnalul intim? Pentru că, dacă ai făcut-o, chiar o să mă supăr. Ce porcărie! Ce porcărie! Mai bine nu mă băgam în afacerea asta. Dar spune-mi adevărul: îți bagi nasul în gândurile lui intime?

(E interesant cum marșul individualismului mercenar te împinge în colțul idealismului reacționar.)

Ce se întâmplă cu Partidul Muncitoresc Australian? După ce-a suferit înfrângere după înfrângere în alegeri, PMA este criticat acum că își recrutează liderii dintr-o castă politică mult prea limitată, dintre oameni fără experiența vieții în afara politicii și a partidului. Nu mă îndoiesc defel că această critică este corectă. Dar PMA nu este câtuși de puțin unic. Este o eroare elementară să tragi concluzia că, deoarece într-o democrație politicienii reprezintă poporul, înseamnă că politicienii sunt oameni reprezentativi. Viața ruptă de realitate a politicianului tipic seamănă mult cu viața într-o castă militară sau cea din Mafia sau din cetele banditești ale lui Kurosawa. Îți începi cariera de la baza scării, făcând curierat sau spionând; după ce ți-ai dovedit loialitatea, supunerea și disponibilitatea de a îndura umilințele ritualice, ești inițiat în tainele bandei; după care, principala datorie o ai față de liderul bandei.

Dragă Anya, am scris eu:

Mi se rupe-n paișpe de gândurile lui intime. Celelalte chestii mă interesează pe mine.

Cum ar fi?

Alan se foiește ca un puști, dar fâstâceala nu e profundă. Știu ce copilărie a avut: a fost singur, nesigur, își dorea cu disperare să fie băgat în seamă. Din prima clipă în care ne-am cunoscut, a pretins să-l laud și să-i acord atenție. Ca și când eu am luat locul mamei lui. Acum nu mai poate de nerăbdare să-mi împărtășească secretul lui.

24. Despre stânga și dreapta

Săptămâna viitoare vor fi alegeri federale în Canada și, din câte se zvonește, Conservatorii vor câștiga. Sunt stupefiat de devierea spre dreapta în țările Occidentului. Electoratul din aceste țări este martor la ceea ce se întâmplă în Statele Unite, un spectacol în care se vede unde îi va duce dreapta dacă i se dă o șansă, și totuși oamenii votează cu dreapta.

Baubaul Osama bin Laden a reușit dincolo de cele mai năstrușnice visuri ale sale. Înarmați cu nimic altceva decât kalașnikovuri și explozive de plastic, el și ortacii săi terorizează și demoralizează Occidentul, băgând spaima în toată suflarea. Pentru curentul dur, autoritar, militarist din viața politică occidentală, Osama a fost un dar al zeilor.

În Australia și Canada, electoratele se comportă ca niște oi speriate.

Mi-ai devenit indispensabilă – mie și proiectului meu. Nici nu concep să dau manuscrisul altcuiva. Ar fi ca și când aș lua un copil de la mama lui naturală și l-aș da în grija unei străine.

Cum ar fi situația lui financiară, zice el. Ți-am spus. Cum ar fi ce se va întâmpla cu averea lui după ce moare. E un incompetent, Anya, un incompetent în materie de finanțe. Are o avere de trei milioane de dolari – *trei milioane!* –, care stau în conturi de economii ce-i aduc o dobândă de patru virgulă cinci la sută. Minus impozitul care e de doi virgulă cinci la sută. Prin urmare, în termeni reali el de fapt *pierde* bani în fiecare zi. Și știi ce se va întâmpla cu alea trei milioane când va muri? Are un testament, făcut în septembrie 1990, nerevizuit, conform căruia toată averea lui – banii, apartamentul și ce-i în el, plus bunurile intangibile, precum drepturile de autor –, toate ajung la soră-sa. *Numai că soră-sa e moartă de șapte ani.* Am verificat asta. Iar al doilea moștenitor este o instituție de caritate, o organizație mortăcioasă unde lucra soră-sa, care reabilitează animalele de laborator.

Africa de Sud, unde extremismul islamist se află încă în partea de jos a listei de preocupări ale publicului, începe să arate ca un frate mai mare și înțelept. Ce ironie!

Ceea ce mi-a plăcut cel mai mult în Australia, când am venit prima oară aici în anii '90, a fost felul în care se comportau oamenii în viața de zi cu zi: deschiși, onești, cu o insesizabilă mândrie personală și o rezervă ironică la fel de insesizabilă. Acum, cincisprezece ani mai târziu, aud că sentimentul sinelui întrupat de un atare comportament, desconsiderat în multe cercuri, aparține unei Australii a trecutului, căzută în desuetudine. Pe măsură ce fundamentul material al „vechilor" relații sociale se erodează în fața ochilor mei, aceste relații capătă statutul de moravuri mai degrabă decât cel de reflexe culturale curente. Societatea australiană s-ar putea să nu devină – slavă Domnului! – la fel de egoistă și crudă ca societatea americană, dar dă semne că s-ar îndrepta pe nesimțite în acea direcție.

Ce ciudat să te pomenești că ți-e dor de ceva ce n-ai avut niciodată, din care n-ai făcut niciodată parte! Ce ciudat să fii nostalgic după un trecut pe care nu l-ai cunoscut niciodată cu adevărat!

În istoria Europei de după 1945, de curând publicată, autorul Tony Judt sugerează că în secolul XXI Europa ar putea înlocui Statele Unite cu acel model pe care restul lumii să-l urmeze în ceea ce privește prosperitatea

---

Te implor, mai gândește-te.

Animale de laborator?

Animale care au fost folosite în experimente de laborator. Prin urmare, banii merg la animale. Toți până la ultimul. Ăsta e testamentul lui, punct! Cum am spus, nerevizuit. Ultimele lui dorințe, în ochii legii.

I-ai văzut testamentul?

materială, politicile sociale iluminate și libertatea personală. Dar cât de puternic este angajamentul clasei politice europene față de libertatea personală? Există dovezi că unele agenții de securitate ale Europei colaborează sau sunt în cârdășie cu CIA până într-atât încât practic dau raportul la Washington. În Europa de Est, unele guverne par să fi intrat în buzunarul Statelor Unite. Ne putem aștepta ca starea de fapt predominantă în Regatul Unit al lui Tony Blair să se răspândească: sentimentul antiamerican în rândul populației, în schimb un guvern care dansează după cum îi cântă America. La un moment dat, s-ar putea chiar să vedem cum peste o parte a Europei se reproduce ceea ce a existat în Europa Răsăriteană în vremea URSS-ului: un bloc de state naționale ale căror guverne sunt, conform unei definiții a democrației, alese democratic, dar a căror politică în anumite domenii-cheie este dictată de o putere străină, și unde disidența este înăbușită, iar manifestările populare împotriva puterii străine sunt suprimate prin forță.

Singurul punct luminos într-un tablou descurajant este oferit de America Latină, prin neașteptata venire la putere a câtorva guverne socialist-populiste. Cu siguranță că la Washington răsună clopotele de alarmă: ne putem aștepta la tot mai multe măsuri coercitive la nivel diplomatic, la război economic și de-a dreptul la subversiuni.

Al tău,
JC

Am văzut totul. Testamentul, corespondența din trecut cu notarul lui, conturile bancare, parolele. Cum am spus, am un program de spionare. Îmi dă raportul. Pentru asta e făcut.

Ai instalat un program de spionare în computerul lui?

Interesant – tocmai în momentul din istorie când neoliberalismul proclamă drept desuete vechile categorii de stânga și de dreapta, odată ce politicul a fost în cele din urmă surclasat de economic, oamenii de peste tot din lume care s-au mulțumit să se considere ca fiind „moderați" – în comparație cu excesele stângii și ale dreptei – sunt nevoiți să recunoască faptul că, într-o epocă a triumfalismului dreptei, ideea de stângă politică este prea prețioasă ca să fie abandonată.

Dintr-o perspectivă neoliberală ortodoxă, socialismul s-a prăbușit și a murit din pricina propriilor contradicții. Dar n-am putea oare să ne gândim la o poveste alternativă: anume că socialismul nu s-a prăbușit, ci a fost izbit de pământ, și nu a murit, ci a fost omorât?

Ne gândim la Războiul Rece ca la o perioadă în care războiul real, războiul fierbinte, era ținut la distanță, în vreme ce două sisteme economice rivale, cel capitalist și cel socialist, se luau la întrecere pentru a câștiga inimile și mințile oamenilor lumii. Dar oare sutele de mii, poate milioane, de femei și bărbați ai stângii idealiste, care au fost întemnițați, torturați și executați în acei ani pentru convingerile lor politice și acțiunile lor publice, ar fi de acord cu această viziune asupra epocii? Oare nu s-a desfășurat tot timpul pe parcursul Războiului Rece un război fierbinte, un război dus în beciurile și celulele închisorilor și în camerele de interogatoriu de peste tot din lume, în care s-au vărsat miliarde de dolari, până a fost câștigat în cele din urmă, până ce corabia sfărâmată a idealismului socialist s-a dat bătută și s-a scufundat?

Era adevărat? Era Anya de la 2514, în orice alt sens decât unul aiuristic, mama naturală a culegerii de opinii pe care le așterneam pe hârtie la cererea unei edituri, Mittwoch Verlag de pe Herderstrasse, Berlin? Nu. Patimile și prejudecățile din care s-au țesut opiniile mele s-au înfiripat cu mult înainte

---

Ți-am spus. Am un mic pachet software instalat pe hard diskul lui, camuflat în ceea ce seamănă cu o fotografie. Este complet invizibil pentru cine nu știe după ce să se uite. Nimeni nu-l va găsi. Și-l pot șterge de afară dacă vreau.

Dar ce-are asta a face cu tine? De ce te interesează testamentul lui?

25. Despre Tony Blair

Povestea lui Tony Blair ar putea veni direct din Tacit. Un băiat simplu din clasa de mijloc, care gândește corect în toate privințele (bogații ar trebui să-i subvenționeze pe săraci, armata ar trebui ținută din scurt, drepturile civile ar trebui apărate împotriva tentativei de violare din partea statului), dar fără nici o bază filozofică și o capacitate foarte limitată de introspecție, și fără altă busolă interioară decât ambiția personală, pornește în călătoria lungă a politicii, expunându-se tuturor forțelor potrivnice, și sfârșește prin a deveni un entuziast al lăcomiei antreprenoriale și maimuțoiul zelos al stăpânilor de la Washington, conștiincios în a se preface că nu vede (nu vezi nimic rău, nu auzi nimic rău), în vreme ce agenții din umbră ai acestora îi asasinează, îi torturează și îi „fac să dispară" pe toți opozanții, după bunul lor plac.

În particular, oameni ca Blair se apără spunând că aceia care îi critică (etichetați întotdeauna drept critici urechiști) uită că în această lume mai puțin decât ideală politica este arta posibilului. Merg chiar mai departe: politica nu e pentru niște papă-lapte, spun ei, prin papă-lapte înțelegând oameni care refuză să facă compromisuri în privința principiilor morale. Prin natura ei, politica nu face casă bună cu adevărul, spun ei, sau cel puțin cu practica de a spune adevărul cu orice chip. Istoria îi va răzbuna – încheie ei –, istoria cu perspectiva ei mai îndelungată.

---

să fi dat prima oară ochii cu Anya, și la vremea respectivă deveniseră atât de intransigente – adică atât de bine înrădăcinate, de rigide – încât, cu excepția câte unui cuvânt ici și colo, nu era nici o șansă ca refracția prin privirea ei să le altereze perspectiva.

Dă-mi voie să-ți pun o întrebare, Anya. Cine poate întrebuința mai cu folos trei milioane de dolari: o haită de șobolani, pisici, câini și maimuțe cărora li s-au făcut varză creierele în experimentele științifice și ar trebui să fie recunoscătoare că au fost lichidate din milă, sau tu și cu mine?

Au fost ocazii când oameni care au ajuns la putere și-au jurat să ducă o politică a adevărului, sau cel puțin o politică ce evită minciuna. Fidel Castro s-ar putea să fi fost odată o asemenea persoană. Dar cât de scurt e timpul ce se scurge până când exigențele vieții politice vor face ca omului aflat la putere să-i fie greu și până la urmă imposibil să deosebească între adevăr și minciună!

Asemenea lui Blair, Fidel va spune în particular: *Vă dă mâna să emiteți judecăți nobile superioare, dar habar nu aveți la ce presiuni am fost supus.* Întotdeauna oamenii de genul acesta invocă așa-numitul principiu al realității; iar critica la adresa lor este catalogată cu dispreț drept idealistă, nerealistă.

Oamenii obișnuiți se satură să audă de la conducătorii lor declarații care nu sunt niciodată adevărul adevărat: sunt pe-aproape de adevăr, sau puțin pe lângă adevăr, sau chiar adevărul azvârlit cu un efect ce-l face să se învârtă clătinat, asemenea unei sfârleze. Oamenii obișnuiți tânjesc să scape de nesfârșitele echivocuri. De unde și setea lor (o sete moderată, trebuie să recunoaștem) de a auzi ce părere au despre afacerile publice oamenii care știu să se exprime și care nu fac parte din lumea politică – universitari, fețe bisericești, oameni de știință, scriitori.

Dar cum poate această sete să fie astâmpărată de simplii scriitori (ca să vorbim doar de scriitori), când înțelegerea pe care o are scriitorul asupra faptelor este de obicei incompletă sau nesigură, când accesul lui la așa-numitele fapte are loc prin intermediul media din cadrul câmpului politic de forțe și când, jumătate din timp, dată fiind vocația lui, el își manifestă interesul față de mincinos și de psihologia minciunii, și în egală măsură față de adevăr?

Opiniâtre, spun francezii: neînduplecat, împietrit, încăpățânat. În germana lui, Bruno este mai diplomatic. Încă oscilează dacă să numească aceste

---

Tu și cu mine?

Exact: tu și cu mine.

Nu la tu și cu mine mă refer, ci la ce legătură au banii lui cu tine și cu mine?

26. Despre Harold Pinter

Harold Pinter, laureat în 2005 al Premiului Nobel pentru literatură, este prea bolnav să călătorească la Stockholm pentru a lua parte la ceremonie. Dar, într-un discurs înregistrat, el lansează ceea ce pe drept poate fi numit un atac furibund la adresa lui Tony Blair pentru rolul său în războiul din Irak, cerând să fie judecat drept criminal de război.

Când cineva se adresează în persoană – adică nu prin intermediul artei sale – pentru a denunța un politician, folosind retorica agorei, se angajează într-o competiție în care e posibil să fie înfrânt, deoarece aceasta se desfășoară pe un teren unde adversarul are o experiență mai mare și e mai priceput. „Bineînțeles că domnul Pinter are dreptul la propria părere", se va spune. „La urma urmei, se bucură de libertățile unei societăți democratice, libertăți pe care în acest moment ne străduim să le apărăm împotriva extremiștilor."

Prin urmare, e nevoie de ceva curaj să te exprimi așa cum s-a exprimat Pinter. Cine știe, poate că Pinter este conștient de faptul că i se va da o replică bine întoarsă din condei, că va fi discreditat, chiar ridiculizat. Cu toate acestea, trage primul foc și se regrupează în așteptarea reacției. Ceea ce a făcut el poate fi de o îndrăzneală nebunească, dar în nici un caz o lașitate. Și sunt vremuri în care furia și rușinea sunt atât de mari, încât depășesc orice calcul, orice prudență, și trebuie să acționezi, adică să vorbești.

---

mici excursuri *Meinungen* sau *Ansichten. Meinungen* sunt opinii, zice el, dar opinii care se pot schimba în funcție de starea de spirit.

O să le găsesc o întrebuințare banilor ălora, Anya. O să-i pun să facă pui, în loc să doarmă într-un cont bancar. La trei milioane pot să obțin ușor paisprezece sau cincisprezece la sută. Obținem cincisprezece la sută, îi returnăm lui cei cinci la sută, luăm noi restul drept comision, ca fructe ale muncii intelectuale. Ceea ce înseamnă trei sute de mii pe an. Dacă mai trăiește trei ani înseamnă un milion. Și nici nu va avea habar. În ceea ce-l privește pe el, dobânda va continua să se capitalizeze până la ultimul bănuț.

27. Despre muzică

Cu un deceniu sau două în urmă, în camerele de aşteptare ale cabinetelor medicale starea de anxietate era atenuată cu o muzică de fundal în surdină: cântece sentimentale de pe Broadway, piese clasice bine-cunoscute precum *Anotimpurile* de Vivaldi. În ziua de azi, nu se mai aude decât muzica mecanică, bubuitoare, preferată de tineri. Intimidaţi, cei mai mari în vârstă decât ei o suportă fără să protesteze: *faute de mieux*, a devenit şi muzica lor.

Prăpastia nu prea poate fi umplută. Răul alungă binele: ceea ce se numeşte muzică „clasică" pur şi simplu nu mai este *monedă* culturală. E ceva interesant de spus despre această evoluţie, sau trebuie să ne mulţumim să mormăim în barbă?

Acele *Meinungen* pe care le-am avut ieri nu sunt neapărat aceleaşi *Meinungen* pe care le am azi. Prin comparaţie, *Ansichten* sunt mai ferme, mai chibzuite.

M-ai băgat în ceaţă. Cum să nu-şi dea seama ce se-ntâmplă, când fondurile dispar dintr-odată din contul lui şi sunt plasate la bursă?

Pentru că toate extrasele lui bancare, întreaga lui corespondenţă electronică se vor desfăşura prin intermediul meu. Vor fi deviate. Deturnate. Eu voi aranja totul. Atât timp cât va dura toată povestea.

Muzica exprimă simțire, cu alte cuvinte, dă formă și adăpost simțirii, nu în spațiu, ci în timp. În măsura în care muzica are o istorie care e mai mult decât o istorie a evoluției formei ei, și simțirea noastră trebuie să aibă o istorie. Poate că anumite calități ale simțirii, care în trecut și-au găsit expresie în muzică și au fost consemnate în măsura în care muzica poate fi consemnată prin notarea ei pe hârtie, au devenit atât de îndepărtate încât nu le mai putem găzdui în noi ca sentimente, putem să le înțelegem numai după o lungă instruire în istoria și filozofia muzicii, istoria filozofică a muzicii, istoria muzicii ca istorie a sufletului simțitor.

Plecând de la o asemenea premisă, se poate trece la identificarea calităților simțirii, care nu au supraviețuit până în secolul XXI al Domnului Nostru. Un punct bun de pornire ar fi muzica secolului al XIX-lea, deoarece mai sunt printre noi unii pentru care viața interioară a unei persoane din secolul al XIX-lea nu a murit cu totul, nu încă.

Ultima oară când ne-am scris, înclina mai degrabă pentru *Meinungen*.

Ești nebun! Contabilul lui poate deveni suspicios, ori moare el și succesiunea lui ajunge pe mâna avocaților, și-atunci urmele vor duce direct la tine. O să ajungi la închisoare. Și se duce de râpă cariera ta.

Să luăm de exemplu cântatul. Maniera în care se cânta în secolul al XIX-lea este foarte îndepărtată în chinestezia sa de maniera în care se cântă astăzi. În secolul al XIX-lea, cântăreața era învățată să cânte din adâncul toracelui (din plămâni, din „inimă"), ținând capul sus, emițând un ton larg, rotund, care transpunea auditoriul. Este un fel de a cânta menit să transmită noblețe morală. În spectacolele care, la vremea respectivă, erau întotdeauna *live*, cei prezenți aveau în fața ochilor contrastul între trupul fizic și vocea care transcende trupul, ieșind din el, înălțându-se deasupra lui, lăsându-l în urma sa.

Astfel, cântul se năștea ca suflet din trup. Și nașterea aceea avea loc fără durere, dar nu fără spasme: legătura între sentiment și durere era subliniată în cuvinte precum *passio, Leidenschaft*. Însuși sunetul produs de cântăreață – rotund, cu rezonanță – avea o calitate reflexivă.

*

Șase scriitori diferiți, șase personalități diferite, zice el: cum putem fi siguri de cât de strâns legat e fiecare scriitor de opiniile sale?

Urmele nu vor duce la mine. Dimpotrivă, urmele vor duce la o fundație din Elveția, care administrează un grup de clinici neurologice și oferă burse de cercetare în domeniul parkinsonismului; și, dacă vor să urmeze pista încă și mai departe, îi va duce de la Zürich la o societate pe acțiuni anonimă înregistrată în Insulele Cayman; unde vor fi obligați să renunțe, deoarece nu avem nici un tratat cu insulele alea. Voi fi complet invizibil, de la început până la sfârșit. Ca Dumnezeu. Și așa vei fi și tu.

Ce nonsens cartezian să te gândești la cântecul de pasăre ca la niște strigăte pre-programate emise de păsări pentru a-și anunța prezența față de sexul opus și așa mai departe! Fiecare cântec de pasăre este o eliberare din toată inima a sinelui în văzduh, însoțită de o bucurie pe care noi cu greu am putea-o pricepe. *Eu!* zice fiecare strigăt: *Eu! Ce miracol!* Cântecul eliberează vocea, îi permite să zboare, lărgește sufletul. Pe de altă parte, în timpul instrucției militare oamenii învață să-și folosească vocea într-o manieră rapidă, plată, mecanică, fără răgaz de gândire. Ce stricăciune trebuie să provoace sufletului vocea militară, asimilarea ei ca propria voce!

Îmi vine în minte un episod care s-a petrecut cu ani în urmă în biblioteca Universității Johns Hopkins din Baltimore. Am cerut nu știu ce informații de la o bibliotecară de la care fiecare întrebare a mea scotea un răspuns rapid, monoton, lăsându-mă cu sentimentul neliniștitor că mă adresam nu unei ființe umane, ci unei mașini. Într-adevăr, tânăra părea mândră de identitatea ei de mașină, de autosuficiența ei. În schimbul acesta de replici, nu căuta să obțină nimic de la mine, eu nu aveam ce să-i dau, nici măcar momentul reconfortant al recunoașterii reciproce pe care și-o transmit două furnici când își ating antenele în trecere.

Mai bine las întrebarea deschisă. Oricum, ceea ce-l interesează mai mult pe cititor este calitatea opiniilor ca atare – varietatea lor, forța lor de a

---

Elveția? Parkinsonism? Adică boala Parkinson?

Boala Parkinson. D-aia își face griji omul tău, Señor C. D-aia are nevoie de o secretară tânără cu degete agile. D-aia se grăbește să-și termine cartea de opinii. Își ia astfel adio de la lume. Așa că uită belelele alea de care vorbești tu – chiar dacă se decide s-o mierlească prematur, conturile vor fi în ordine. Arhivele vor arăta că banii lui s-au dus ca donație filantropică pentru cercetare medicală. Am alcătuit o întreagă corespondență pe email, durând de câțiva ani buni, între el și administratorii fundației elveține, pregătită să fie încărcată în computerul lui la momentul potrivit.

În mare parte, urâțenia limbii pe care o auzi vorbită pe străzile Americii vine din ostilitatea față de cântec, din reprimarea impulsului de a cânta, din limitarea sufletului. În schimb, în educația tinerilor din America, se inculcă formule de vorbire mecanice, militare. Inculcă, de la *calx / calcis*, călcâi. *A inculca*: a intra cu pas apăsat.

De bună seamă că peste tot în lume se poate auzi felul de a vorbi mecanic, mutilat. Dar mândria stârnită de maniera mecanică pare să fie doar americană. Pentru că în America modelul sinelui ca o fantomă ce se adăpostește într-o mașină este acceptat aproape fără discuție la nivelul cetățeanului de rând. Trupul, așa cum e înțeles în America, trupul american, este o mașină complexă ce conține un modul vocal, un modul sexual și alte câteva, chiar și unul psihologic. Înăuntrul mașinii-trup, sinele fantomatic citește listele de instrucțiuni și apasă taste, dând comenzi cărora trupul se supune.

---

surprinde, felul în care se potrivesc sau nu se potrivesc cu reputațiile autorilor lor.

Și cum ți-ai introdus programul ăsta de spionare în computerul lui?
L-am pus pe o dischetă de-a ta pe care i-ai dus-o.
Deci m-ai folosit pe mine.

Peste tot în lume, atleții și-au însușit modelul american privind sinele și trupul, probabil datorită influenței psihologiei din sportul american (care „dă rezultate"). Atleții vorbesc fără reținer despre ei înșiși ca fiind mașini de tip biologic care trebuie alimentate cu anumiți nutrienți în anumite cantități, la anumite momente ale zilei, și care trebuie „acționate" în varii feluri de către supraveghetorii lor pentru a ajunge la un nivel de performanță optim.

Imaginați-vă cum fac dragoste asemenea atleți: activitate viguroasă, urmată de o explozie de orgasm, gândită ca un fel de răsplată pentru mecanismul fizic, urmată de o scurtă perioadă de destindere în timpul căreia supraveghetorul fantomatic confirmă că execuția s-a ridicat la standardele așteptate.

*

Nemulțumiți, bătrânii insistă să afle de ce muzica nu poate continua tradiția marilor compozitori de simfonii ai secolului al XIX-lea. Răspunsul este simplu. Principiile care au animat acea muzică au pierit, nu mai pot fi reînviate. Nu se poate compune o simfonie de secol XIX care să nu devină instantaneu o piesă de muzeu.

Nu sunt de acord. Eu vreau cuvântul *Ansichten*, îi zic eu, *Harte Ansichten*, dacă se poate spune așa în germană. *Feste Ansichten*, zice Bruno.

Dacă nu te-aș fi folosit pe tine, aș fi găsit o altă cale. Ăsta nu-i joc, Anya. Vorbim despre o sumă serioasă de bani. Nu extrem de serioasă, dar totuși serioasă. Și înainte să mă bag în asta, pierderile au fost serioase.

Brahms, Ceaikovski, Bruckner, Mahler, Elgar, Sibelius au compus în limitele formei simfonice o muzică de renaștere eroică și/sau de transfigurare. Wagner și Strauss au făcut aproximativ același lucru în forme inventate de ei. Muzica lor se fundamentează pe forme de compoziție care trasează un paralelism între transmutarea armonică și de motive, pe de o parte, și transfigurarea spirituală, pe de alta. Tipic pentru aceste compoziții este înaintarea cu greutate, o adevărată luptă, spre a ajunge la o limpezime – de unde și nota de triumf cu care se încheie atât de multe lucrări simfonice ale acelor timpuri.

În mod ciudat, chiar dacă idealul transformării spirituale a ajuns un lucru cu totul străin, muzica transformării a mai păstrat ceva din puterea ei de a ne mișca, de a crea un sentiment copleșitor de exaltare, o emoție cu totul neobișnuită în ziua de azi.

Principiile care animă muzica din zilele noastre sunt mai greu de identificat. Dar putem spune fără a greși că a dispărut cu totul – probabil pentru totdeauna – acel alean, acel idealism erotic ce a caracterizat primele creații muzicale romantice, la fel cum au dispărut și lupta eroică, și năzuința spre transcendență.

Lasă-mă să mă gândesc. Să mă consult cu ceilalți colaboratori.

Nu-i joc, zice Alan. Sunt cu totul de acord. O sumă serioasă. Pe bune. Alan nu mi-a ascuns niciodată că nu crede în alb și negru. E un continuum, zice Alan, numai nuanțe de gri, de la cele mai întunecate la un capăt, până la cele mai luminoase la celălalt capăt. Iar el? El e un specialist în zona de mijloc, așa zice el. În nunațele de gri care nu sunt nici întunecate, nici luminoase. Dar în cazul lui Señor C, îmi pare că încalcă linia de la gri înspre negru, negrul absolut.

Recent s-a constatat că muzica „populară" a secolului XX își are rădăcini și în experiența trupului. Privind în urmă din perspectiva secolului XXI, constatăm cu surprindere că la curțile aristocratice din Europa și, mai târziu, în rândul clasei de mijloc europene, dansul era aproape lipsit de ritm. Piesele pentru dansul la curte, compuse de Rameau, Bach, Mozart, ca să nu mai vorbim de Beethoven, par grele ca plumbul după standardele de azi. Chiar către sfârșitul secolului al XVIII-lea, muzicienii începuseră să fie nemulțumiți de această situație și căutau să importe ritmuri de dans care să fie mai stimulatoare. Astfel că au tot explorat muzica folclorică europeană, muzica țiganilor, muzica din Balcani, din Turcia sau din Asia Centrală, în căutarea unor ritmuri noi care să le împrospăteze muzica înaltă europeană. Punctul culminant al acestei practici este primitivismul ostentativ din *Ritualul primăverii* al lui Stravinski.

Ceea ce a început să se schimbe de când am intrat în orbita Anyei nu sunt opiniile mele ca atare, cât opinia mea despre opiniile mele. Când recitesc ceea ce, cu doar câteva ore în urmă, ea a transcris de pe caseta pe care e înregistrată vocea mea, în text cu corp de literă 14, am clipe fulgurante când îmi văd aceste

---

Te-ai gândit bine la asta, Alan? întreb eu. Ai întors-o pe toate fețele și ești sigur că vrei să mergi înainte? Pentru că, sinceră să fiu, nu sunt sigură că intru în jocul tău.

Dar adevărata împrospătare a muzicii „populare" are loc în Lumea Nouă prin intermediul muzicii sclavilor care nu și-au pierdut rădăcinile africane. Din America de Nord și cea de Sud, ritmurile africane s-au răspândit în tot Occidentul. N-aș exagera dacă aș spune că prin muzica africană occidentalii încep să trăiască într-un fel nou în și prin trupurile lor. Colonizatorii ajung să fie colonizați. Chiar și cineva ca Bach, atât de sprințar în ritmurile sale, s-ar simți nelalocul lui. Ca pe un continent străin, dacă s-ar naște azi din nou.

Muzica romantică încearcă să recupereze o stare pierdută de seducție (care nu-i totuna cu extazul), o stare de exaltare în care carcasa umană este lepădată și omul devine ființă pură sau spirit pur. De unde și *năzuința* continuă în muzica romantică: mereu încearcă să meargă mai departe (nu există o compoziție a lui Mendelssohn intitulată *Pe aripile cântecului* – poetul legat de pământ care tânjește să-și ia zborul?).

---

opinii ferme prin ochii ei – văd cât de străine și învechite pot să pară unei „băietane" din ziua de azi, ca oasele unei creaturi ciudate, de mult dispărute, pe jumătate pasăre, pe jumătate reptilă, pe punctul de-a se pietrifica.

Nu-ți cer să intri în jocul meu, dulceață. Pot s-o duc și singur la bun sfârșit fără probleme. Dacă nu-ți place ce fac, atunci uită că am avut această conversație. Vezi-ți de-ale tale ca și până acum. Dactilografiază-i manuscrisul. Pălăvrăgește cu el. Fii drăguță. Prietenoasă. Mă ocup eu de restul.

Începem să înțelegem temeiul entuziasmului romantic pentru Bach. Caracteristica lui Bach este de a demonstra că aproape orice germen al muzicii, oricât de simplu ar fi, are nesfârșite posibilități de dezvoltare. Contrastul cu alți compozitori în vogă din epoca sa este semnificativ. O piesă muzicală a lui Telemann, de exemplu, sună mai degrabă ca aplicarea unui șablon decât ca exploatarea unui potențial.

Ar fi exagerat să spunem că muzica pe care o numim romantică e de inspirație erotică – anume că încearcă fără încetare să treacă dincolo, încearcă să-i dea posibilitatea subiectului care-o ascultă să-și părăsească trupul, să se lase purtat (ca atunci când te lași purtat de cântecul păsărilor, de muzica sferelor), să devină un suflet viu? Dacă acest lucru e adevărat, atunci erotismul muzicii romantice s-ar deosebi fundamental de erotismul din ziua de azi. La tinerii îndrăgostiți din ziua de azi nu se simte nici cea mai palidă pâlpâire a acelei sete metafizice care-și luase drept nume de cod cuvântul „dor" (*Sehnsucht*).

Văicăreli. Răbufniri. Blesteme.

Uită de conversația asta. Trei sute de mii pe an, probabil nedeclarați, prelingându-se într-unul din conturile bancare ale lui Alan. Și când bătrânul moare, banii lui reapar ca prin farmec în contul lui bancar, până la ultimul fișfiric, banii adevărați, cifrele adevărate, nu cele fictive pe care i le va oferi Alan din apartamentul 2514 de sus; și în același timp, fundația, mitica fundație elvețiană, se retrage în negurile alpine.

28. Despre turism

În 1904, la vârsta de nouăsprezece ani, Ezra Pound s-a înscris la un curs de provensală, la Colegiul Hamilton din statul New York. De la Hamilton s-a dus mai departe la Universitatea Pennsylvania, pentru a-și continua studiile lingvistice. Ambiția lui era să devină un exeget în literaturile romanice, mai precis în poezia Evului Mediu târziu.

Ca domeniu de studiu, literatura provensală era mai în vogă acum o sută de ani. Căutând obârșia spiritului civilizației, a civilizației occidentale moderne, cei cu o înclinare spre umanismul laic s-au întors în timp până în Grecia antică, apoi au făcut un salt în Franța secolului al XII-lea și în Italia din secolul al XIII-lea. Atena a definit civilizația; Provence și Quattrocento au redescoperit Atena. În ochii lui Pound, Provence marca unul dintre acele rare momente când viața, arta și impulsul religios și-au dat mâna pentru a aduce civilizația până într-un punct de înflorire maximă, înainte ca persecuțiile papale să reintroducă vechiul obscurantism.

Ar fi trebuit să ascult până la capăt ce avea de zis despre onoare, s-o las să-și câștige victoria retorică pe care și-o dorea. Încă aș mai putea s-o fac: urc, bat la ușă, zic: *Ai dreptate, accept, onoarea și-a pierdut puterea, dezonoarea a murit, acum întoarce-te la mine.*

E o escrocherie, nu-ncape îndoială. Dar, într-un anumit sens, dacă bursa se comportă previzibil, adică în conformitate cu legile probabilității, este în același timp inofensivă. Carevasăzică, mi se dă oare ocazia să trag o ocheadă în felul în care își petrece Alan zilele: făcând șmecherii dubioase, dar (sper) inofensive cu banii altora? Îmi împart viața cu un escroc profesionist?

În 1908, Pound a traversat pentru prima oară oceanul spre Europa, unde s-a ocupat de literatură, continuând în același timp să exploreze cultura romanică. În 1912, a pornit într-o călătorie pe urmele eroilor săi trubaduri. Prima parte a călătoriei l-a dus la Poitiers, Angoulême, Périgueux și Limoges. A doua parte, de la Uzerche la Souillac, apoi la Sarlat, Cahors, Rodez, Albi și Toulouse. De la Toulouse și-a continuat drumul la Foix, Lavelanet, Quillan și Carcassonne, iar de acolo la Béziers.

Plănuia să folosească acest tur ca material pentru o carte de călătorii și istorie culturală, ce urma să se intituleze *Gironde*. Dar editura cu care încheiase contractul s-a desființat, iar cartea nu a mai fost scrisă niciodată. Au rămas doar niște caiete de însemnări, aflate acum în colecția de la Yale, din care Richard Sieburth a transcris și publicat niște fragmente.

Și – cine știe – poate că nu e chiar o minciună. Poate că ceea ce simt că se pogoară asupra mea când mă confrunt cu imagini surprinse de teleobiective de la mare distanță, înfățișând bărbați în haine portocalii, încătușați, cu glugi trase pe cap, mișcându-se cu târșâit de picioare, ca niște zombi, în spatele gardurilor de sârmă de la Guantánamo Bay, nu este chiar dezonoarea,

---

Oare poliția o să bată într-o bună dimineață la ușa noastră și-l va târî pe Alan afară, cu jacheta peste cap; și-o să fie fotografi strânși ciopor pe trotuarul celălalt, așteptând să facă un instantaneu cu iubita acuzatului?

Din câte se pare, Pound credea că nu poate aprecia corect poezia trubadurilor dacă nu străbate drumurile și nu vede peisajele atât de familiare poeților lui; la prima vedere, o convingere rezonabilă. Problema e că în poezia trubadurilor nu apare nici un detaliu peisagistic. Nu întâlnim păsări și flori, doar păsări și flori generice. Știm ce ar fi trebuit să vadă trubadurii, dar nu știm ce au văzut.

Acum zece ani, am luat-o pe urmele lui Pound și ale poeților săi și, călare pe o bicicletă, am străbătut aceleași drumuri, mai ales (de câteva ori) drumul între Foix și Lavelanet, trecând de Roquefixade. Nu știu ce-am realizat cu asta. Nu sunt sigur nici de ceea ce se așteptase să realizeze ilustrul meu predecesor. Amândoi am plecat la drum motivați de ideea că scriitori importanți pentru noi (trubadurii pentru Pound, iar pentru mine, Pound însuși) au fost cu adevărat în carne și oase în locurile în care ne aflam și noi; dar nici unul din noi nu părea (și nici acum nu pare) în stare să demonstreze prin scrisul său de ce sau în ce fel acest fapt avea atâta însemnătate.

---

rușinea de a trăi în aceste timpuri, ci cu totul altceva, ceva mai meschin și mai ușor de controlat, o cantitate prea mare sau prea mică de amine în cortex, care în sens larg poate fi numită *deprimare*, sau, în sens și mai larg, *depresie*, care poate fi risipită în câteva minute cu un cocteil potrivit, făcut din chimicalele X, Y și Z.

Nu-s decât pisici și câini, Anya, spune el, dându-mi ocol, apropiindu-se pe la spate, înconjurându-mă cu brațele, șoptindu-mi în ureche. Dacă e să se întâmple ce-i mai rău, nu-s decât pisici și câini, cu senzori, și perfuzii, și sârme atârnate de ei. Ce rău vezi în asta? În cel mai rău caz, dacă apare vreo belea pe care n-am prevăzut-o, punem punct și totul o să fie cum a fost.

În cazul meu, ceea ce a fost extraordinar când am văzut Roquefixade pentru prima oară a fost să descopăr cât de banal era acest Roquefixade: un alt punct pe marele glob, nimic mai mult. Nu mi-a produs nici un fior. Și n-am descoperit să-i fi produs fiori lui Pound. Peisajele din călătoria din 1912, care l-au impresionat, care i-au rămas în memorie și și-au croit drum în poezia lui, sunt destul de arbitrare: de exemplu, un pârleaz anunțând o potecă ce nu duce nicăieri (vezi fragmentele care încheie *Cantos*-urile).

Din 1912, natura turismului a suferit schimbări. S-a pierdut ideea de a merge pe urmele lui X sau Y, pe măsură ce evenimentele istorice au început să fie confundate cu reconstituiri ale evenimentelor istorice, iar obiectele vechi („istorice"), cu simulacre de obiecte vechi (bunăoară, reconstruirea de către Viollet-le-Duc a zidurilor orașului Carcassonne). Pedalând pe drumurile din Languedoc, eram probabil singura persoană pe o rază de o sută de mile care aducea într-un anumit sens un omagiu marelui dispărut.

Ar trebui să-mi revizuiesc total opiniile, asta ar trebui să fac.

Cel mai rău caz e mai rău decât atât. Alan. Ți-ai putea da seama și singur dacă ai sta nițel să te gândești.

Am stat și m-am gândit. M-am gândit îndelung și adânc. Nu întrevăd ce s-ar putea întâmpla mai rău decât ceea ce bănuiesc eu. Luminează-mă.

29. Despre uzul limbii engleze

Cu ceva vreme în urmă, am început să alcătuiesc o listă de expresii la modă în engleza contemporană. În capul listei se aflau perechea antonimică *appropriate/inappropriate*, sintagma *going forward* și locuțiunea prepozițională ubicuă *in terms of.*

Am făcut observația că *inappropriate* [nepotrivit, neconvenabil, impropriu, inadecvat] a ajuns să înlocuiască *bad* [rău, prost...] sau *wrong* [greșit, eronat, fals...] în enunțurile celor care vor să-și exprime dezaprobarea fără a dori neapărat să formuleze o judecată morală (pentru asemenea persoane, judecata morală în sine trebuie evitată ca fiind *inappropriate* [nepotrivită]). Astfel: „Ea a depus mărturie că străinul a atins-o *inappropriately* [într-un mod nepotrivit]".

Cât despre *going forward* [înaintare, progresare], care înlocuiește *in future* sau *in the future* [în viitor], e folosită pentru a sugera că vorbitorul privește spre viitor plin de optimism și energie. „În ciuda cifrelor modeste din acest trimestru, așteptăm o expansiune rapidă *going forward* [în viitor]."

Ar trebui să le dau deoparte pe cele mai vechi, răsuflate, și în locul lor să găsesc altele mai noi, mai aduse la zi. Dar unde să mă duc să găsesc opinii actuale? La Anya? La iubitul și călăuza ei morală, brokerul Alan? Se găsesc opinii proaspete de cumpărat pe piață?

Aș putea să încep să te privesc în alt mod. La asta te-ai gândit? Alan, te avertizez în mod oficial: dacă insiști cu acest plan al tău, lucrurile nu vor mai fi niciodată la fel între noi doi.

Mai greu de explicat este folosirea locuțiunii *in terms of* în orice fel de context: „They made a lot of money *in terms of* (în loc de *in*) bribes" [Au făcut o grămadă de bani din șperțuri]; „They made a lot of money *in terms of* (în loc de *through*) graft" [Au făcut o grămadă de bani din câștiguri necinstite]; „They made a lot of money *in terms of* (în loc de *under*) false pretences" [Au făcut o grămadă de bani prin înșelăciune]; „They made a lot of money *in terms of* (în loc de *with*) intelligent investments" [Au făcut o grămadă de bani prin investiții inteligente]; „They made a lot of money *in terms of* (în loc de *by*) investing intelligently" [Au făcut o grămadă de bani investind inteligent].

Explicația rațională ar fi următoarea. Forma logică pe care se întemeiază enunțul declarativ este propoziția, cu alte cuvinte, enunțul poate fi descompus în subiect și un predicat care face o afirmație despre subiect. Predicatul poate fi urmat de un număr de circumstanțiale legate de el. Aceste circumstanțiale pot lua forma construcțiilor prepoziționale. În cazul construcțiilor prepoziționale, prepoziția aflată la început (prepoziția *in* în cazul construcției *in bribes* [din șperțuri] este mai mult sau mai puțin cerută de conținutul semantic format din verb (*make money* [a face bani]) și restul construcției prepoziționale (*bribes* [șperțuri]). Prepoziția nu are un conținut informațional în sine; prepoziția este nulă din punct de vedere semantic.

Oare bătrânii senilizați, cu vederea slabă și mâini artritice, sunt îngăduiți pe piață, sau nu facem decât să stăm în calea tinerilor?

Alan și cu mine nu ne-am certat niciodată, așa, serios. Suntem un cuplu cumpătat. Și deoarece suntem un cuplu cumpătat, deoarece nu suntem nerezonabili în ceea ce așteptăm unul de la celălalt, avem o relație reușită. Ne-am ars amândoi, așa că știm care e miza.

Bazându-ne pe un asemenea raționament, se poate susține că nu prea este nevoie de o serie întreagă de prepoziții, fiecare cu înțelesul său: tot ce ne trebuie este un singur marker bun la toate, care să anunțe începutul unei construcții prepoziționale. *In terms of* îndeplinește această funcție.

Unificarea vechiului repertoriu de prepoziții într-una singură sugerează că un grup important de vorbitori de engleză au luat deja o decizie – încă neformulată ca atare –, anume, că gradul de precizie cerut de întrebuințarea corectă a limbii engleze nu este necesar pentru scopul strict al comunicării, prin urmare se cere o anumită simplificare.

O evoluție comparabilă o reprezintă simplificarea regulii de acord între subiect și verb: „Fear of terrorist attacks are affecting travel plans" [Teama de atacuri teroriste afectează planurile de călătorie]. Noua regulă de acord ce începe să se impună pare să fie aceea că numărul verbului ce formează predicatul (*are*, plural) este determinat nu de subiect (*fear*, singular), ci de numărul substantivului cel mai apropiat care îl precedă (*attacks*, plural). Se pare că în curând vom avea o gramatică (o gramatică asimilată) în care noțiunea de *subiect gramatical* nu va mai fi prezentă.

P.S., am scris eu. *Vești. Încep să compilez încă un set de opinii, ceva mai blânde. Voi fi fericit să ți le arăt, dacă acest lucru te va convinge să te întorci. Unele dintre ele preiau sugestii pe care le-ai făcut în treacăt. O opinie blândă despre păsări, de exemplu. O opinie blândă despre iubire, sau măcar despre un sărut între un domn și o doamnă. Te pot convinge să arunci o privire?*

Nu-l sufoc, nu mă sufocă. Nu-l calc pe bombeu, nu mă calcă pe bombeu. Și atunci, ce se întâmplă cu noi acum? Ne-am lăsat antrenați, fără să vrem, în prima noastră ceartă nasoală?

Însemnările mele despre aceste schimbări în uzanța lingvistică s-au tot lungit, până când au început să se transforme în eseu. Dar ce fel de eseu era acesta? Un text de analiză lingvistică obiectivă, sau o diatribă mascată despre decăderea standardelor? Puteam să păstrez un ton de detașare savantă, sau în mod ineluctabil mă lăsam dus de spiritul în care Flaubert și-a scris al său *Dictionnaire des idées reçues*, spiritul unui dispreț neputincios? Oricare ar fi fost răspunsul, oare un eseu publicat într-o revistă australiană ar putea avea mai mult efect asupra vorbirii de zi cu zi în limba engleză decât au avut însemnările sfidător de disprețuitoare ale lui Flaubert asupra modului de a gândi al burgheziei din timpul său? Oare se susține argumentația – o argumentație dragă profesorilor normatori – că un mod confuz de a acționa e un rezultat al unei gândiri confuze, iar gândirea confuză e un rezultat al exprimării confuze? Majoritatea oamenilor de știință nu pot defel să se exprime în scris, în schimb în viața lor profesională cine îi poate întrece în precizia gândirii? Oare adevărul incomod (incomod pentru oamenii care se preocupă de

---

O zi întreagă am așteptat, o zi în care m-am perpelit atât de mult, încât

---

Alan parcă îmi citește gândurile. Adică ne certăm, Anya? întreabă el. Pentru că, dacă e așa, nu merită. Renunț la plan, promit, dacă ești sigură că asta vrei. Numa' calmează-te. Mai gândește-te. Reflectează. Și spune-mi mâine ce-ai hotărât. Dar ține minte: e vorba doar de câini și pisici. Și șobolani. Și Liga Australiană împotriva Vivisecției. Așa se numește. Nu UNESCO. Nu Oxfam.

corectitudinea lingvistică) nu este acela că oamenii obișnuiți folosesc limba exact așa cum consideră că o cer circumstanțele, că testul pe care-l folosesc este dacă interlocutorul lor pricepe ceea ce au vrut să spună, că în cele mai multe cazuri un interlocutor care vorbește aceeași limbă cu ei (dialectul lor social și profesional) descifrează iute, ușor și fără nici o problemă înțelesul (care oricum e arareori complex), și prin urmare lipsa acordurilor sau bizareriile sintaxei („The fact is, is that..." [Treaba care e e că...] nu contează practic câtuși de puțin? Așa cum adesea spun vorbitorii obișnuiți când încep să le scape cuvintele: „Știi ce vreau să spun".

Mă uit la contemporanii mei și-i văd pe mult prea mulți dintre ei morocănoși, mult prea mulți care îngăduie ca deruta lor neajutorată în fața stării actuale a lucrurilor să devină tema principală a ultimilor lor ani. Noi n-o să fim ca ei, jură fiecare dintre noi: noi o să urmăm lecția bătrânului Rege Knut și ne vom retrage cu grație înainte să fim înghițiți de mareea timpurilor ce vin. Dar credeți-mă, uneori e greu să faci asta.

---

n-am scris nici un cuvânt – dar a avut efect. Soneria de la ușă a sunat.

Două bătrâne într-un birou prăpădit format dintr-o singură cameră, în Surry Hills, cu o masă și o mașină de scris Remington, și o ladă cu broșuri vechi și prăfuite, și-o cușcă într-un colț, plină cu șobolani cu sârme înfipte în cap. Pentru asta te lupți împotriva mea. Asta vrei să salvezi. Trei milioane de dolari. Habar n-ar avea ce să facă cu ei. Asta în cazul în care liga mai există. Dacă nu cumva a tras de mult obloanele.

30. Despre autoritate în ficțiune

În roman, vocea care rostește prima propoziție, apoi pe a doua și așa mai departe – s-o numim vocea naratorului – nu are, pentru început, nici o autoritate. Autoritatea trebuie câștigată; pe umerii autorului romancier zace povara de a edifica din nimic o asemenea autoritate. Nimeni nu e mai bun ca Tolstoi în edificarea autorității. În acest sens al cuvântului, Tolstoi este autorul exemplar.

Acum un sfert de secol, Roland Barthes și Michel Foucault anunțau moartea autorului și a calității de autor, pretinzând că autoritatea autorului n-a însemnat niciodată altceva decât un sac plin de șmecherii retorice. Barthes și Foucault mergeau pe urmele lui Diderot și Sterne care, cu mult timp în urmă, se amuzau denunțând imposturile calității de autor. Criticii formaliști

---

Și iat-o, îmbrăcată toată în alb, cu ochii în pământ, brațele încrucișate la piept. Anya, draga mea, am spus, ce fericit sunt să te văd!; și m-am dat la o parte, controlându-mă să nu-mi întind o mână spre ea în cazul în care, asemenea unei păsări sperioase, ar da să fugă din nou. M-ai iertat?

Șobolani. Nu că mi-ar păsa de șobolani. Nici măcar de câini și pisici, în sens abstract. Și nici că Señor C, zburând sus, în cer, cu harfa și aripile lui cele noi, își va face griji despre ce se va întâmpla cu fostul lui cont bancar. Și totuși. Și totuși, între Alan și mine e pe cale să se întâmple ceva rău. Mă desprind din îmbrățișarea lui și mă răsucesc spre el. Ăsta e chipul tău adevărat, Alan? întreb eu. Răspunde-mi serios. Așa ești tu cu adevărat? Pentru că...

ruși din anii '20, de la care Barthes – mai ales el – a învățat multe, și-au concentrat eforturile în a-l denunța pe Tolstoi ca fiind, mai presus decât orice autor, un retor. Tolstoi a devenit ținta lor predilectă, deoarece stilul său narativ părea atât de firesc, adică își ascundea cu dibăcie măiestria retorică.

Ca o adevărată odraslă a timpului meu, i-am citit, i-am admirat și i-am imitat pe Diderot și Sterne. Dar n-am renunțat niciodată să-l citesc pe Tolstoi și nici n-am putut să mă autoconving că efectul pe care-l avea asupra mea era doar o consecință a măiestriei sale retorice. Îl citeam absorbit – o stare ce-mi dădea un sentiment de jenă, chiar de stânjeneală –, așa cum (sunt convins de asta) criticii formaliști care au dominat secolul XX au continuat să-i citească în timpul lor liber pe maeștrii realismului: cu o fascinație vinovată (îmi vine să cred că Barthes și-a formulat teoria antiretorică despre plăcerea lecturii pentru a explica și justifica plăcerea confuză pe care i-o crea Zola). Acum, când apele s-au liniștit, misterul autorității lui Tolstoi și al autorității altor mari scriitori rămâne neatins.

Nu e vorba de iertare, a zis ea, încă evitând să mă privească.

Mă întrerupe. Nu strigă, dar vocea îi tremură, ca și când s-ar abține. Anya, renunț la ideea asta acum și aici, spune el. Gata, am pus punct. Nu mai discutăm. A fost doar o idee, dar s-a terminat, gata. Nu s-a întâmplat nimic. Îmi ia mâinile, mă trage spre el, mă privește adânc în ochi. Fac orice pentru tine, Anya, spune el. Te iubesc. Mă crezi?

În anii din urmă ai vieții sale, Tolstoi era văzut nu numai ca un mare scriitor, ci și ca o autoritate în privința vieții, un înțelept venerabil. Walt Whitman, contemporanul său, a avut aceeași soartă. Dar nici unul, nici celălalt nu aveau multă înțelepciune de împărtășit: specialitatea lor nu era înțelepciunea. Mai presus de orice, ei erau poeți; altfel, oameni obișnuiți, cu opinii obișnuite, falibile. Priviți retrospectiv, discipolii care roiau în jurul lor, în dorința de-a se lumina, ne apar acum ca niște neghiobi.

Ceea ce stăpânesc marii autori este autoritatea. Care este sursa autorității sau a ceea ce formaliștii numeau efectul autorității? Dacă autoritatea ar putea fi obținută doar prin niște șmecherii retorice, atunci Platon avea perfectă dreptate să-i alunge pe poeți din republica lui ideală. Dar ce se întâmplă în cazul în care autoritatea poate fi obținută numai dacă sinele poetic se deschide spre o forță superioară, dacă încetează să mai fie el însuși și începe să vorbească profetic?

Zeul poate fi invocat, dar nu înseamnă că își și face apariția. *Învață să vorbești fără autoritate*, spune Kierkegaard. Citând aici aceste cuvinte, îl declar pe Kierkegaard o autoritate. Autoritatea nu poate fi predată, nu poate fi învățată. Iată un adevărat paradox.

Am spus că o să-ți dactilografiez cartea, și eu mă țin întotdeauna de cuvânt.

Dau din cap. Dar nu e adevărat. Îl cred doar pe jumătate. Doar pe jumătate îl cred. Cealaltă jumătate e o gaură neagră în care cade unul din noi, și sper să nu fiu eu aceea.

Vreau s-o aud, zice. Spune-o cu glas tare. Mă crezi?

Te cred, spun, și-l las să mă ia în brațe.

31. Despre viața de apoi

Religiile lumii pot fi împărțite în cele care consideră sufletul drept o entitate nepieritoare și cele care nu-l consideră astfel. În primul caz, sufletul, acela pe care eul îl numește „eu", continuă să existe ca atare după ce trupul moare. În al doilea caz, „eul" încetează să existe ca atare și este absorbit într-un suflet mai vast.

Creștinismul nu oferă decât o explicație extrem de vagă despre viața sufletului după moartea trupului. Sufletul va fi în prezența lui Dumnezeu pentru eternitate, astfel propovăduiește religia creștină; mai mult de-atât nu știm. Uneori ni se promite că în viața de apoi îi vom reîntâlni pe cei dragi, dar promisiunea aceasta nu are susținere teologică. În rest, doar niște imagini vagi, cu harfe și coruri.

Foarte bine că teoria creștină despre viața de apoi e atât de zgârcită. În cer ajunge sufletul unui om care a avut mai multe soții și amante; și fiecare dintre aceste soții și amante a avut un număr de soți și iubiți, și fiecare din acei soți și iubiți... Pentru sufletele din această galaxie, ce va însemna regăsirea cu cei dragi? Va trebui soția-suflet să petreacă o eternitate nu numai cu preaiubitul soț-suflet, dar și cu detestata amantă-suflet care, în tărâmul temporal, îi fusese rivală? Oare cei care au iubit mai multe persoane se vor bucura de o viață de apoi mai bogată decât cei care au iubit mai puține persoane? Sau cei dragi nouă vor fi poate definiți drept cei pe care i-am iubit în ultima zi pe pământ, și doar pe ei? În ultimul caz, oare cei dintre noi care și-au petrecut ultima zi în suferință și spaimă, și singurătate, fără luxul de a iubi sau a fi iubit, va avea parte de solitudine eternă?

Fără îndoială că teologul, ca teoretician al vieții de apoi, va răspunde că genul de iubire pe care o vom simți în lumea de dincolo nu poate fi cunoscută de noi așa cum suntem acum, tot astfel cum necunoscut este și genul de identitate pe care-o vom avea, ca și modul de asociere cu alte suflete, prin urmare putem foarte bine să nu mai facem speculații. Dar dacă „eul" va avea în viața următoare un gen de existență pe care „eu" cum sunt acum sunt incapabil să-l înțeleg, atunci bisericile creștine ar trebui să se debaraseze de doctrina răsplatei cerești, a promisiunii că un comportament bun în viața de acum va fi răsplătit cu binecuvântare cerească în viața următoare: oricine sunt acum nu voi mai fi atunci.

Problema persistenței identității este și mai importantă pentru teoria pedepsei eterne. Fie sufletul din iad își amintește de o viață anterioară – o viață trăită greșit –, fie nu-și amintește. Dacă nu are o asemenea memorie, atunci

damnarea eternă trebuie să pară acelui suflet cea mai rea și mai arbitrară nedreptate din univers, o dovadă într-adevăr că universul este rău. Numai amintirea a ceea ce am fost și cum mi-am petrecut timpul pe pământ va da naştere acelor sentimente de regret infinit despre care se spune că sunt chintesența damnării.

Este surprinzător că noțiunea de viață de apoi individuală persistă în versiunile respectabile din punct de vedere intelectual ale creştinismului. Este limpede că această noțiune umple un gol – o neputință de a imagina o lume din care gânditorul lipsește –, încât religia ar trebui pur și simplu să recunoască faptul că o asemenea neputință face parte din condiția umană și să pună punct aici.

Persistența sufletului într-o formă pe care acesta nu o poate recunoaște și nu o cunoaște, fără memorie, fără identitate, este o cu totul altă poveste.

Doi

AL DOILEA JURNAL

01. Un vis

Un vis tulburător noaptea trecută.

Murisem, dar încă nu părăsisem lumea. Mă aflam în compania unei femei, o femeie dintre cei vii, mai tânără decât mine, care fusese cu mine când murisem și înțelegea ce mi se întâmplase. Făcea tot ce-i stătea în putință să atenueze impactul morții și în același timp mă ferea de ceilalți oameni, oameni cărora nu le era pe plac ceea ce devenisem și voiau să plec de-acolo fără întârziere.

În ciuda faptului că mă proteja, această tânără nu mă mințea. Și ea îmi dădea de înțeles că nu puteam să rămân; într-adevăr, știam că mi se scurgea timpul, mai aveam doar o zi sau două cel mult, știam că, indiferent cât aș fi protestat, cât aș fi plâns, cât m-aș fi cramponat, situația nu s-ar fi schimbat.

În vis, am trăit prima zi a morții mele ascultând cu atenție să disting semne că trupul meu își pierdea vlaga. Îmi dădea târcoale o speranță extrem de vagă văzând ce bine mă descurcam cu obligațiile de zi cu zi (dar am avut grijă să nu mă căznesc prea tare).

O bătaie în ușă ieri-dimineața. Administratorul, Vinnie, în frumoasa lui uniformă albastră. Un bilet pentru tine, zice. Bilet? întreb. De la tipul de la 109, zice. Scris de mână? întreb. De mână, zice Vinnie, pe care nu-l duci cu una, cu două. Ce ciudat, zic eu.

Biletul, care ar fi putut fi lăsat pur și simplu în cutia noastră poștală sau să fie înlocuit cu un telefon, dar nu, Señor C nu crede în telefoane, zice: *Vești bune. Tocmai am trimis manuscrisul la care tu și cu mine am trudit atât de mult. Se impune să sărbătorim. Prin urmare, îmi dai voie să vă invit pe tine și pe soțul tău la un pahar de băutură și o gustare, la mine acasă, mâine-seară, vineri, în jurul orei 7 după-masa? Personalul excelent de la Federico's va face serviciul de catering. Cele mai bune urări, JC.* P. S. – *sper că nu-i prea din scurt.*

I-am arătat lui Alan biletul. Să refuz? am întrebat eu. Pot să fiu sinceră cu el. Mi-am câștigat acest drept. Pot să-i spun, ne pare rău, o să ne simțim în plus, n-o să ne simțim bine.

Apoi, în a doua zi, în timp ce urinam, am văzut cum jetul se schimbă din galben în roșu, și atunci am știut că totul era adevărat, că acesta nu era un vis, ca să zic așa. Ceva mai târziu, ca și când stăteam în afara trupului meu, m-am auzit spunând: „Nu pot mânca pastele astea". Am împins la o parte farfuria din fața mea și am știut când am făcut asta că, dacă nu puteam mânca paste, nu puteam mânca nimic. De fapt, interpretarea pe care am dat-o cuvintelor mele era că organele mele interne se descompuneau iremediabil.

Acela a fost momentul în care m-am trezit. Pe dată am știut că visasem, că visul durase o perioadă lungă de timp și își avusese propriul ritm narativ, că era un vis despre propria mea moarte, că eram norocos că m-am trezit din el – încă mi-a mai rămas timp, am respirat eu ușurat –, dar că nu îndrăzneam să adorm la loc (deși era miezul nopții), deoarece a adormi însemna a mă întoarce la vis.

O idee interesantă: scrierea unui roman din perspectiva unui om care a murit, care știe că are două zile înainte ca el – adică trupul lui – să se prăbușească și să înceapă să putrezească și să miroasă, care nu speră să realizeze nimic în cele două zile în afară de a trăi încă puțin, și fiecare moment ce i-a mai rămas are culoarea durerii. Unii dintre oamenii din lumea lui nu-l văd (e o fantomă). Unii își dau seama de prezența lui; dar el pare să fie în plus acolo, prezența lui îi irită, vor ca el să plece de-acolo și să-i lase să-și vadă mai departe de viețile lor.

Nu, a răspuns Alan. Ne ducem. El face un gest, facem și noi un gest. Așa e politicos. Așa funcționează politețea. Întreții relații cu oamenii, chiar dacă nu-ți plac.

Nu înțeleg de ce-l antipatizezi pe Señor C atât de mult, când n-ai stat niciodată de vorbă ca lumea cu el.

Pentru că-l cunosc. Cunosc genul ăsta de oameni. Dacă Señor C al tău ar deveni dictator într-o bună zi, primul său gest ar fi să mă pună cu spatele la zid și să mă-mpuște. Nu-i ăsta un motiv suficient să-ți displacă cineva?

De ce să facă una ca asta? De ce să vrea să te-mpuște?

Unul dintre ei, o femeie, are o atitudine mai complicată. Deși îi pare rău că el se duce, deși înțelege că trece printr-o criză de despărțire, e de acord totuși că, atât pentru el, cât și pentru toată lumea, cel mai bine ar fi să-și accepte soarta și să plece.

Un titlu precum *Dezolare*. Trăiești nutrind credința că cineva, undeva, te iubește suficient de mult ca să se agațe de tine, să nu te lase să-i fii luat. Dar credința este falsă. Până la urmă, orice iubire își are limitele ei. Nimeni nu te va însoți.

Povestea Euridicei a fost înțeleasă greșit. De fapt, acolo este vorba despre singurătatea morții. Euridice este în infern, îmbrăcată în veșmintele în care a fost îngropată. Ea crede că Orfeu o iubește îndeajuns să vină și s-o salveze. Și Orfeu chiar vine. Dar în cele din urmă iubirea pe care-o nutrește Orfeu nu este destul de puternică. Orfeu își lasă iubita în urmă și se reîntoarce la propria lui viață.

Povestea Euridicei ne amintește că, în momentul morții, pierdem orice putere de a ne alege companionii. Suntem duși cu repeziciune spre soarta ce ne-a fost pregătită; alături de cine ne vom petrece eternitatea nu ne stă în putere să hotărâm.

Viziunea grecilor asupra lumii de apoi mi se pare mai adevărată decât viziunea creștină. Lumea de apoi este un loc trist și fără strălucire.

Întâi, pentru că oameni ca mine au ajuns să stăpânească lumea în locul unor oameni ca el, și bine au făcut; și doi, pentru că te va lăsa fără nici o apărare în fața poftei lui senile.

Nu fi caraghios, Alan. Vrea să mă ia pe genunchi și să mă strângă în brațe. Vrea să-mi fie bunic, nu iubit. O să-i refuz invitația. O să-i spun că nu putem merge.

Ba nu, nicidecum. O să mergem.

Vrei să mergi?

Vreau să merg.

02. Despre scrisorile de la fani

Azi am primit prin poștă un pachet expediat din Lausanne, conținând o scrisoare scrisă de mână, lungă de vreo șaizeci de pagini, în formă de jurnal. Autoarea, anonimă, începe prin a mă lăuda pentru romanele mele, apoi devine mai critică. Nu înțeleg deloc femeile, zice ea, mai cu seamă psihologia sexuală a unei femei. Ar trebui să mă limitez la personaje masculine.

Apoi îmi relatează o amintire de-a ei din copilărie, când tatăl ei îi explora pe furiș zona genitală, în vreme ce ea zăcea în pat, prefăcându-se că doarme. Privind retrospectiv, zice ea, înțelege că acel episod i-a modelat întreaga viață, făcând-o incapabilă să se dăruiască sexual și vârând în inima ei sămânța răzbunării împotriva bărbaților.

Așa că ne-am dus. Ne așteptaserăm să fie mulți oameni. Ne așteptaserăm să întâlnim literați din Sydney. Ne îmbrăcaserăm elegant. Dar când s-a deschis ușa, ne-a întâmpinat Señor C în vechea lui jachetă duhnitoare. I-a strâns mâna lui Alan. Mă bucur că ați venit, a zis el. Un dublu pupic discret pentru mine, un pupic pe fiecare obraz. În fundal se agita o tânără îmbrăcată în negru, cu șorț alb la brâu și o tavă în mâini. Serviți-vă cu niște șampanie, ne-a invitat Señor C.

Trei pahare. Eram singurii musafiri?

Capătul tunelului, i-a zis Señor C lui Alan. Nici nu pot să-ți spun ce sprijin și mângâiere a fost pentru mine Anya dumitale pe parcursul acestui drum întunecat.

Autoarea pare să fie o femeie care se apropie de cincizeci de ani. Pomenește și de un fiu, pe la treizeci de ani, dar nici o vorbă despre vreun soț. Documentul îmi este adresat nominal, dar, după primele câteva pagini, destinatarul ar putea fi oricine din univers, oricine dispus să-i audă strigătele. Mă face să mă gândesc la o scrisoare într-o sticlă, nici măcar prima adusă de valuri pe țărmul meu. De obicei, autorii (și sunt numai femei cele care lansează asemenea misive) pretind că îmi scriu deoarece cărțile mele li se adresează direct; dar curând se dovedește că li se adresează doar în felul în care străinii care șoptesc între ei par să șoptească despre tine. Cu alte cuvinte, e oarece amăgire în pretenția asta a lor și paranoia în modul lor de a citi.

E interesant să-i vezi pe bărbați cum se prefac unul față de altul. O văd și la prietenii lui Alan. Când Alan mă ia cu el la câte-o reuniune la birou, prietenii lui nu spun *Ce pipiță ți-ai tras! Ce țâțe! Ce craci! Împrumută-mi-o pentru o noapte! Ți-o dau pe-a mea în schimb!* N-o spun, dar asta scurtcircuitează între ei. Am și pierdut numărul propunerilor, cu perdea sau mai fără perdea, pe care mi le-au făcut așa-numiții prieteni ai lui Alan, nu de față cu el, dar Alan e conștient oarecum de ele, la un anumit nivel, pentru că ăsta-i rostul meu, d-aia îmi cumpără haine noi și mă scoate în lume; și de aceea e și așa de excitat de mine și mă dorește mai apoi, pentru că încă mă vede prin ochii altor bărbați, ca pe o bucățică proaspătă, ademenitoare și ilicită.

Femeia din Lausanne se plânge mai ales de singurătate. Și-a inventat un ritual protector – seara se bagă în pat, lăsând muzica să cânte încet, și zace acolo relaxată, citind o carte, cufundată în ceea ce ea numește fericire. Apoi, când începe să reflecteze la situația ei, fericirea se transformă în neliniște. Asta e oare ceea ce viața poate să-i ofere mai bun, se întreabă ea – să zacă în pat singură, cu o carte? E chiar atât de bine să fie un cetățean mulțumit, prosper, al unei democrații model, și să se simtă bine și în siguranță în casa ei din inima Europei? Fără să vrea, devine tot mai agitată. Se ridică, se vâră în capot și papuci și-și ia stiloul.

Cum îți așterni, așa vei dormi. Eu scriu despre suflete neliniștite, iar sufletele tulburate răspund chemării mele.

Prin urmare, Señor C, care are șaptezeci și doi de ani și-și pierde controlul asupra mușchilor, și e posibil să facă pipi în pantaloni, spune: *Ce sprijin și mângâiere a fost pentru mine Anya ta!*, iar Alan descifrează pe loc ce înseamnă chestia asta în codul băieților: *Îți mulțumesc că ai lăsat-o pe iubita ta să mă viziteze și să-i mângâi coapsele aflate în fața mea și să-i adulmec parfumul aflat sub nasul meu; o visez, salivez după ea în felul meu senil, ce mascul ești, ce armăsar, dacă ai o femeie ca asta!* Da, răspunde Alan, e bună la ce face; iar Señor înțelege pe loc insinuarea, așa cum și era de așteptat.

03. Tatăl meu

Ieri au sosit ultimele pachete de unde au fost depozitate în Cape Town, în principal cărți pentru care nu mai avusesem loc și documente pe care n-am vrut să le distrug.

Printre ele, o cutie mică de carton care a ajuns la mine când tatăl meu a murit în urmă cu treizeci de ani. Încă mai avea o etichetă pe ea, scrisă de vecinul care i-a împachetat lucrurile: „ZC – diverse obiecte din sertare". Conținea amintiri din perioada petrecută cu forțele armate sud-africane în Egipt și Italia, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial: fotografii cu el și camarazii săi de arme, ecusoane, panglici, un jurnal, întrerupt după câteva săptămâni și nereluat, schițe în creion ale monumentelor (Marea Piramidă, Colosseumul) și peisaje (valea râului Pad); și o colecție de broșuri propagandistice germane. Pe fundul cutiei, câteva hârtii răzlețe, din ultimii lui ani, inclusiv câteva cuvinte mâzgălite pe un colț rupt dintr-un ziar: „Se poate face ceva mor".

Fata cu șorț s-a dovedit a fi tot personalul de catering de la Federico's. Până să aducă aperitivele, Alan dăduse pe gât două pahare de șampanie, și așa a ținut-o apoi toată seara. Eu m-am oprit curând din băut, iar Señor C abia dacă s-a atins de băutură; dar în timpul mesei (friptură de prepeliță cu legume mici, urmată de zabaglione, doar că Señor C n-a servit friptură, ci tartă cu dovleac dulce și tofu), Alan a dat iama în shiraz.

Carevasăzică, Juan, a zis el (Juan? – pentru prima oară auzeam pe cineva adresându-i-se lui Señor C cu acest apelativ), te gândești la vreo propunere?

Propunere?

Moștenirea – *Nachlass* – unui om care a cerut puțin de la viață și a primit puțin, un om care, fără a fi truditor de la natură – *relaxat* ar fi adjectivul cel mai blând –, s-a resemnat totuși în a doua parte a vieții să-și treacă timpul cu o muncă anostă, fără nici o varietate. Făcea parte din generația pe care apartheidul ar fi trebuit s-o protejeze și de pe urma căreia să profite; dar cât de mic a fost câștigul lui! În Ziua Judecății, numai cineva cu inima într-adevăr împietrită ar putea să-l trimită în hăul iadului rezervat stăpânilor de sclavi și exploatatorilor.

Ca și mie, și lui îi displăceau fricțiunile, scandalurile, izbucnirile de mânie, prefera să aibă relații bune cu toată lumea. Niciodată nu mi-a spus ce gândea despre mine. Dar în adâncul sufletului său, sunt sigur că nu avea o părere prea bună. Un copil egoist, trebuie să-și fi spus el, care a devenit un bărbat rece; și cum ar putea nega acest lucru?

Oricum, iată-l redus la această cutie jalnică de amintiri; și iată-mă pe mine, tot mai bătrânul lor paznic: Cine le va păstra când m-oi fi dus? Ce-o să se întâmple cu ele? Mi se strânge inima la gândul ăsta.

Da, o propunere. O reuniune intimă, doar noi trei – cu siguranță ai pus ceva la cale.

Nu, nimic, doar o mică sărbătoare.

Mi-am dat seama ce se întâmpla. Prinde-l întotdeauna pe celălalt pe picior greșit, asta-i regula număru' unu a lui Alan în negocieri.

Și următoarea ta carte – despre ce va fi?

Încă nu am nici un plan pentru o altă carte, Alan. Pun capăt operațiunilor pentru o vreme, să mă regrupez. Apoi o să văd ce-ar mai fi posibil în viitor.

Prin urmare, nu-ți mai e de trebuință prietena mea aici de față. Păcat! V-ați împăcat atât de bine. Nu-i așa, Anya?

04. Insh'Allah

„Sub semnul morții." De ce oare nu ne însoțim fiecare enunț de o atenționare care să ne aducă aminte că nu peste mult timp va trebui să ne luăm rămas-bun de la această lume? Convențiile discursului cer ca situația existențială a scriitorului, care, ca a oricui altcuiva, este periclitată, clipă de clipă, să fie pusă în paranteze și tratată separat de ceea ce scrie. Dar de ce trebuie întotdeauna să ne supunem convențiilor? Cititorul ar trebui ca, în spatele fiecărui paragraf, să poată auzi muzica bucuriei prezente și a suferinței viitoare. *Insh'Allah.*

Alan, am spus eu. Când e plictisit, Alan bea din greu, așa cum făcea în studenție, fără măsură, ca să se trotileze. Nu încerc să-l împiedic, pentru că știu că nu ține, deoarece eu sunt ținta: eu sunt cea care l-a pus în situația asta, așa că, na, să te-nveți minte.

Adorabila mea prietenă, aici de față, a continuat el. Care în ziua de azi are atâta timp la dispoziție, încât habar n-are ce să facă cu el. Care s-a aruncat cu trup și suflet în munca pe care a făcut-o pentru tine. Înainte să aveți micul diferend. Dar probabil că n-ai băgat de seamă.

Ba am băgat de seamă, a zis Señor C. Anya a avut o contribuție reală, substanțială, pe care o apreciez.

Ai încredere în ea, bănuiesc.

Alan, am zis eu.

Ce-ar fi să ne mutăm de la masă, a propus Señor C. Să stăm mai comod.

05. Despre emoția maselor

Al cincilea și ultimul meci de crichet între Anglia și Australia s-a încheiat ieri, cu victoria Angliei. Printre spectatorii din jurul terenului (Oval, Londra) și în localurile din toată țara, au avut loc manifestări de bucurie, lumea a început deodată să cânte *Land of Hope and Glory* etc. Momentan, jucătorii din echipa de crichet a Angliei sunt eroi naționali, sărbătoriți peste tot. Oare sunt singurul care observă în comportamentul lor în fața camerelor de luat vederi o vanitate respingătoare, înfumurarea unor puștani nu foarte inteligenți cărora li s-a urcat la cap din pricină că au fost adulați prea mult?

O opinie părtinitoare în spatele căreia se află fără doar și poate o doză de prejudecată și poate chiar de confuzie. Deși am intrat în al optulea deceniu de viață, încă nu m-am dumirit cum de reușesc oamenii să exceleze în performanțe atletice și în același timp să fie mediocri din punct de vedere moral. Cu alte cuvinte, în ciuda unei vieți petrecute la școala scepticismului, încă mai cred că excelența, *areté,* este indivizibilă. Ce ciudat!

Ultima oară am văzut-o pe Anya în dimineața de după sărbătoarea fatală, când logodnicul ăla al ei, sau protectorul, sau ce-o fi, a profitat de seara respectivă ca să mă insulte și s-o pună pe ea într-o situație jenantă. Anya a venit să-și ceară scuze. Îi părea rău că mi-au ruinat seara, a zis ea. Alan a dat rău cu mucii-n fasole – asta e expresia pe care a folosit-o – și când începe să dea cu mucii-n fasole nu mai poate fi oprit. Aș fi zis, am spus eu, că, dacă Alan e cel care-a dat cu mucii-n fasole, atunci Alan ar trebui să-și ceară scuze, nu prietena lui. Alan nu-și cere niciodată scuze, a zis prietena lui. Mă rog, am zis eu, o chestiune de semantică, poate cineva să ceară scuze cu adevărat în numele cuiva care nu e dispus să-și ceară scuze? Ea a dat din umeri. Am venit să vă spun că-mi pare rău, a zis ea.

Se apropia de ora nouă. Am fi putut să spunem cuviincios la revedere și să plecăm. Dar Alan nu era pregătit să plece. Alan abia se ambalase. Cu un pahar în mână și o sticlă de vin plină în cealaltă, s-a așezat greoi într-un fotoliu. Nu face sport. Nu are decât patruzeci și doi de ani, dar când bea se congestionează și respiră greu, ca un tip cardiac.

În copilărie, cam imediat după ce am învățat să dau cu mingea, am devenit pasionat de crichet, nu numai ca joc, ci și ca ritual. Și pasiunea aceasta nu s-a domolit nici măcar acum. Totuși, o întrebare m-a nedumerit încă de la început: cum ar putea o creatură așa cum s-ar zice că sunt eu – rezervată, liniștită, solitară – să devină pricepută la un joc în care se pare că excelează indivizi cu alt gen de temperament: prozaic, bătăios, impulsiv?

Scenele de entuziasm colectiv, asemenea celor care au avut loc în Anglia, îmi dau o idee despre ce anume nu am avut parte în viață, din ce anume m-am exclus când am persistat în a fi creatura care sunt: bucuria de a aparține unei mase (de a face parte din ea), de a fi luat de valul sentimentului mulțimii.

Ce descoperire pentru cineva care s-a născut în Africa, unde masa este norma, iar singurătatea – aberația!

În tinerețe, nu mi-am permis nici măcar o clipă să mă îndoiesc de faptul că arta poate fi creată doar de un ins care se disociază de masă și are o atitudine critică față de ea. Arta care a ieșit din mâna mea într-un fel sau altul exprimă și chiar se mândrește cu această disociere. Dar ce fel de artă este aceasta, la urma urmei? O artă neanimată de un suflet mare, cum ar zice rușii, lipsindu-i generozitatea, nereușind să celebreze viața, neavând în ea iubire.

Și ce va fi în viitor? am întrebat eu. Ai de gând să stai cu omul ăsta care nu vrea să-mi ceară scuze și presupun că nici ție nu-ți cere?

Așa și trebuie, așa și trebuie, a zis Alan. Adică să ai încredere în ea. Știi de ce? Pentru că, o chestie pe care n-o știi, ea te-a salvat. Te-a salvat de la prădăciune (a rostit cuvântul silabă cu silabă, ca pentru a arăta cât de limpede îi era mintea) din partea unui infractor nenumit. Și care va rămâne nenumit. Care avea de gând să te jefuiască și să te lase în fundul gol.

06. Despre tămbălăul din politică

În urmă cu câteva săptămâni, am vizitat Biblioteca Națională din Canberra, unde urma să am o lectură publică. Drept introducere la lectură am făcut o serie de observații despre legislația privitoare la securitate, ce își aștepta rezolvarea. Remarcile mele au fost reproduse denaturat pe prima pagină a ziarului *The Australian*. Conform publicației, aș fi zis că romanul meu *Așteptându-i pe barbari* „a avut ca punct de origine Africa de Sud din anii '70, unde forțele de securitate dădeau buzna când și cum aveau chef, te băteau măr (*sic*: expresia folosită de mine a fost *te legau la ochi*) și-ți puneau cătușe fără să-ți dea vreo explicație, te duceau numai ei știau unde și făceau cu tine ce voiau". Securitatea, cică aș fi zis eu mai departe, „putea face ce poftea din pricină că nu exista nici o posibilitate reală de a-i contracara, legislația conținând anumite dispoziții specifice care le garantau imunitatea". În loc de *reală* citiți *legală*.

Am mai spus acolo – ceea ce nu a apărut în presă – că orice jurnalist care raporta o asemenea dispariție putea fi arestat și acuzat că pune în pericol securitatea statului. „Toate acestea și încă și mai multe petrecute în Africa de Sud în epoca apartheidului", am tras eu concluzia, „erau întreprinse în numele luptei împotriva terorii. Pe vremuri, credeam că indivizii care-au conceput aceste legi ce puneau practic capăt statului de drept erau niște barbari din punct de vedere moral. Acum știu că erau doar pionieri, cu mult înaintea timpului lor."

Ne vom despărți o vreme, Alan și cu mine, a răspuns ea. O despărțire de probă, așa cred că se numește. Plec la Townsville, să stau o vreme cu mama. O să văd cum mă simt după ce lucrurile se vor calma, dacă o să vreau să mă întorc. Am un avion în după-masa asta.

Serios? a zis C, care nu-și putea imagina la ce se referea Alan; își închipuia probabil o figură mascată, cu o pușcă în mână, pe o alee întunecată.

Două zile mai târziu, *The Australian* a publicat o scrisoare adresată editorului: dacă nu-mi plăcea în Australia, sugera autorul, aș face mai bine să mă întorc de unde am venit, sau, dacă preferam Zimbabwe, atunci în Zimbabwe.

Pe undeva am bănuit, bineînțeles, că remarcile mele de la bibliotecă ar putea atinge un punct sensibil, dar replica asta, irascibilă, ilogică (de ce să prefere cineva Zimbabwe în locul Africii de Sud?), plină de venin, m-a cam descumpănit. Ce viață protejată am dus! În politică, unde ciondăneala e regula, o scrisoare ca asta e ca o mușcătură de purece, și totuși pe mine mă paralizează ca și când aș fi fost lovit cu o măciucă de plumb.

Prin urmare, ne luăm rămas-bun, am zis eu. Da, ne luăm rămas-bun.

Dar ea te-a salvat, asta a făcut Anya, a zis Alan. A pledat în favoarea ta. E un om bun, a zis ea, inima îi este acolo unde trebuie să fie, cu cei călcați în picioare și oprimați, cei care n-au dreptul să se exprime, cu fiarele umile.

07. Sărutul

Pe peretele unei camere de hotel din orașul Burnie, Tasmania, un afiș: străzile Parisului, 1950; un tânăr și o tânără tocmai se sărută, momentul e surprins în alb și negru de fotograful Robert Doisneau. Sărutul dă impresia că e spontan. Sentimentele i-au copleșit pe cei doi în mijlocul pasului: brațul drept al femeii nu (încă nu) răspunde îmbrățișării bărbatului, ci atârnă pe lângă trup, ușor îndoit la cot, în sens opus curburii sânului.

Sărutul lor nu este provocat doar de pasiune: cu acest sărut se anunță iubirea însăși. Fără să vrei, însăilezi povestea. El și ea sunt studenți. Își petrec noaptea împreună, prima noapte, se trezesc unul în brațele celuilalt. Acum trebuie să se ducă la cursuri. Pe trotuar, în mijlocul mulțimii, brusc inima lui nu-și mai poate stăpâni tandrețea, iar fata este gata să i se dăruiască de o mie de ori. Astfel că se sărută. Cât despre trecători, cât despre aparatul foto ce stă la pândă, nici că le pasă. Așa apare „Paris, orașul iubirii". Dar s-ar putea întâmpla oriunde, noaptea aceea de dragoste, acea revărsare a sentimentelor, acel sărut. Ar putea să se întâmple chiar și la Burnie. S-ar fi putut întâmpla chiar în acest hotel, neobservat de nimeni și uitat de toți în afară de îndrăgostiți.

Și cariera ta? am întrebat. Ce se întâmplă cu ea?

Cariera. Nu știu. Poate o s-o ajut pe mama o vreme. A înființat o agenție de manechine, care a ajuns cea mai mare din partea de nord a Queenslandului. Ceea ce e grozav pentru o fată din orășelul Luzon, care a pornit la drum fără un ban în buzunar.

Alan, taci, am zis eu. Iar lui C i-am zis: Alan a băut prea mult, o să ne pună pe toți într-o situație jenantă dacă o ține tot așa.

Cine a ales acest afiș ca să-l agațe aici? *Deși nu-s decât un simplu proprietar de hotel, și eu cred în iubire, și eu îl recunosc pe zeu când îl văd* – asta sugerează prezența afișului?

Iubire: după ea tânjește inima.

Dar cu frumusețe, am zis eu. Trebuie să fi fost frumoasă, măcar atât, și să fi avut capul pe umeri. Dacă e să judec după fata pe care a adus-o pe lume.

Da, e frumoasă. Dar unde te duce frumusețea în cele din urmă?

A pledat, și eu i-am dat ascultare, a zis Alan. Hait, mi-a scăpat porumbelul pe gură. I-am dat ascultare și am renunțat. Da, dacă e să spun adevărul, Juan, eu am fost ăla, eu am fost escrocul în chestiune, care avea de gând să te prădeze. Dar n-a făcut-o. Datorită prietenei mele aici de față. Adorabila mea prietenă cu pizda ei dulce ca mierea.

08. Despre viața erotică

Cu un an înainte de a se sinucide, prietenul meu Gyula mi-a vorbit despre eros și despre experiența pe care a avut-o în această privință în toamna vieții sale.

În tinerețea lui, în Ungaria, zicea Gyula, a fost un mare afemeiat. Dar pe măsură ce îmbătrânea, deși a rămas la fel de receptiv la frumusețea feminină, nevoia de a iubi carnal femeile i s-a domolit. După toate aparențele exterioare, a devenit cel mai cast dintre bărbați.

O asemenea castitate exterioară, mi-a zis el, era posibilă deoarece ajunsese să stăpânească arta de a conduce o relație amoroasă prin toate fazele ei, de la infatuare la consumarea ei, numai și numai în mintea lui. Cum de reușea? Primul pas indispensabil era de a captura ceea ce el numea „o imagine vie" a persoanei iubite și de a și-o apropria. Pe această imagine avea să se concentreze, dându-i viață, până când ajungea la un punct unde, încă pe tărâmul imaginației, putea să înceapă să facă dragoste cu acest sucub al lui și în final să-l facă să se simtă în al nouălea cer; iar toată această poveste plină de pasiune avea să rămână necunoscută originalului terestru. (Totuși, același Gyula susținea că nici o femeie nu poate să nu-și dea seama de privirea lacomă de dorință care poposește asupra ei, chiar și într-o cameră plină de oameni, chiar și dacă nu reușește să detecteze sursa.)

Câteva clipe, ne-am gândit amândoi unde anume te duce frumusețea.
Ei bine, am zis eu, oricând vrei o slujbă ca redactor de carte, dă-mi de veste.

C a rămas tăcut. Eu am rămas tăcută. Alan și-a turnat încă un pahar.

„Aici, în Batemans Bay, camerele de luat vederi sunt interzise pe plajă și în magazine, a zis Gyula (în Batemans Bay și-a petrecut el ultimii ani de viață). Cică pentru a-i proteja pe copii de atenția prădalnică a pedofililor. După asta ce-o să facă? O să ne scoată ochii, dacă depășim o anumită vârstă? O să ne oblige să umblăm legați la ochi?"

Pe el, unul, copiii nu-l interesau din punct de vedere erotic; deși colecționa fotografii (fusese fotograf profesionist), nu era pornograf. Trăia în Australia din 1957, fără să se fi simțit vreodată acasă. Societatea australiană era prea puritană pentru gusturile sale.

„Dacă ar ști ei ce-mi trece prin minte, mi-a zis el, m-ar crucifica. Adică de-adevăratelea", a adăugat după o clipă de reflecție.

L-am întrebat cum erau împerecherile imaginare de care-mi vorbise, dacă îi produceau ceva cât de cât asemănător cu amorul carnal în lumea reală. Și că veni vorba, am continuat eu, s-a gândit vreodată că dorința de a silui femei în intimitatea gândurilor sale ar putea fi o expresie nu a iubirii, ci a răzbunării – răzbunare împotriva celor tinere și frumoase care îl disprețuiau pe un bătrân urât ca el (eram prieteni, ne permiteam să vorbim astfel).

Prin urmare asta am fost, redactor de carte, a zis ea. N-am știut. Credeam că sunt o umilă dactilografă.

Dimpotrivă, am zis eu, dimpotrivă.

Dar acum totul s-a terminat, a zis Alan. Capitol închis. Ce ziceai că va fi următorul tău proiect, Juan?

Încă n-am hotărât.

A izbucnit în râs. „Ce crezi că înseamnă să fii afemeiat? a întrebat el („afemeiat" era unul dintre cuvintele lui preferate în limba engleză – *womanizer* – îi plăcea să-l rostogolească pe limbă, *wo-man-i-zer*). Un afemeiat este un bărbat care desface femeia în bucăți și o recompune ca femeie. Ca un a-to-mi-zor, care te desface în atomi. Numai bărbații îi urăsc pe afemeiați, din gelozie. Femeile îl apreciază pe afemeiat. O femeie și un afemeiat sunt făcuți de la natură unul pentru celălalt."

„Ca peștele și cârligul", am zis eu.

„Da, ca peștele și cârligul, a zis el. Dumnezeu ne-a făcut unul pentru celălalt."

L-am rugat să-mi spună mai multe despre tehnica lui.

Totul depindea, mi-a zis el, de capacitatea de a prinde, printr-o atenție extremă, foarte concentrată, acel gest unic, inconștient, prea ușor sau prea fugitiv pentru a fi observat de ochiul obișnuit, prin care o femeie se trădează – își trădează esența erotică, adică sufletul. Bunăoară, felul în care își răsucește încheietura mâinii ca să se uite la ceas, sau felul în care se apleacă să-și strângă cureaua sandalei. Odată prins acel gest unic, imaginația erotică îl poate explora în libertate, până când fiecare taină a femeii, până la ultima, se dezvăluie, inclusiv felul în care se mișcă în brațele iubitului, în care ajunge la orgasm. Din acel gest revelator totul urma „ca predestinat".

Apropo, a zis ea, nu m-ați pus în carte, nu-i așa, fără ca eu să știu? Nu mi-ar plăcea să fiu în ea și să nu-mi fi spus despre asta.

A, da, urma regruparea, mi-aduc aminte. Și nu mai ai nevoie de prietena mea, deocamdată. Știi, Juan, ești primul bărbat pe care l-am cunoscut la viața mea care a încercat să mă convingă că nu are nevoie de Anya. De obicei, bărbații se gândesc la tot felul de moduri de a o folosi pe Anya, majoritatea dintre ele nu pot fi menționate într-o societate manierată. Dar fii liniștit, dacă zici că nu ai nevoie de ea, te cred.

Și-a descris cu multă candoare modul de a acționa, dar am avut impresia că n-a făcut-o ca și când preda o lecție ce trebuia urmată. Nu punea mare preț pe ochiul meu pentru femei, sau gesturi esențiale, sau orice altceva. Mă născusem pe un continent sălbatic, încât, în opinia lui, nu aveam acces la ceea ce pentru europeni venea de la sine, anume o stare de spirit caracteristică grecilor, cu alte cuvinte platonică.

„Nu mi-ai răspuns la întrebare, am zis eu. Cuceririle astea masturbatoare ale tale te satisfac cu adevărat? În străfundul sufletului tău n-ai prefera chestia adevărată?"

S-a îndreptat de spate. „Nu folosesc niciodată acest cuvânt, masturbare, a zis el. Masturbarea e pentru copii. Masturbarea e pentru un începător care-și exersează instrumentul. Cât despre chestia adevărată, cum poți tu, care l-ai citit pe Freud, să folosești cuvântul într-un mod atât de iresponsabil? Eu vorbesc despre iubirea ideală, iubirea poetică, dar pe plan senzual. Dacă refuzi să înțelegi asta, nu te pot ajuta."

Adică în vreuna dintre opiniile mele? Ce opinie crezi că aș fi vrut să exprim despre tine?

Nu neapărat despre mine personal, ci despre micile dactilografe filipineze care cred că știu totul.

Anya îmi spune că ești foarte cuviincios. *Galant*, desigur, dar nimic mai mult. Nici o șoaptă indecentă. Nici o folosire nerespectuoasă a mâinilor. Un adevărat gentleman de modă veche, de fapt. Îmi place asta. Mi-aș dori să avem mai mulți de genul tău. Eu unul nu sunt *galant*. Cu siguranță ai observat asta. Nu sunt în nici un fel un gentleman. Nu știu nici măcar cine mi-s părinții, cine mi-a fost tată, cine mi-a fost mamă, și nu poți fi gentleman dacă nu-ți cunoști părinții, nu-i așa?

M-a înțeles greșit. Aveam toate motivele să înțeleg acest fenomen pe care el îl numea iubire ideală pe plan senzual, toate motivele să-l înțeleg, să-l preiau și să-l practic în folosul meu. Dar nu puteam. Pe de o parte era chestia reală, pe care o cunoșteam și mi-o aminteam, și pe de altă parte era genul acela de viol mental pe care-l practica Gyula, iar cele două nu erau unul și același lucru. Poate că seamănă calitatea experienței emoționale, extazul ar putea fi într-adevăr atât de intens pe cât susținea el – cine eram eu să pun la îndoială acest fapt? –, dar în cel mai elementar sens, o iubire mentală nu putea fi chestia reală.

Oare de ce noi – bărbați și femei în egală măsură, dar mai ales bărbații – suntem pregătiți să acceptăm refuzurile și eșecurile cu care ne lovește iubirea reală, tot mai multe eșecuri pe măsură ce timpul trece, tot mai umilitoare de fiecare dată, și totuși nu ne dăm bătuți? Răspunsul: pentru că nu putem trăi fără iubirea reală, cea cu adevărat reală; pentru că fără cea reală murim ca de sete.

Când deschisesem ușa, fusese într-o dispoziție proastă (nu venise să stea, doar să-și ceară scuze...), dar vedeam cum se risipește umbra și, dacă petalele îi mai erau mângâiate puțin, avea să înceapă din nou să strălucească în toată splendoarea ei.

Anya nu ți-a spus nimic despre trecutul meu? Nu? Am crescut într-un orfelinat din Queensland. Sunt povestea lor de succes, singurul locatar care și-a croit drum în lume și și-a câștigat averea pe căi legale. Cu alte cuvinte, m-am ajuns fără nici o proptea. Știi câte parale fac, Señor Juan? Nu atâtea cât tine – zic și eu, desigur, de un' să știu câte parale faci? –, dar multe orișicât. Un purcoi. Și știi unde-l țin? Nu?

09. Despre îmbătrânire

Șoldul m-a durut atât de cumplit astăzi, încât n-am putut să merg și abia de-am putut să stau așezat. Cât despre aparatul mental, sunt cu ochii-n patru după curele de transmisie rupte, siguranțe arse, sperând dincolo de orice speranță că va dura mai mult decât gazda sa trupească. Toți bătrânii devin cartezieni.

Nici o opinie despre dactilografe, am zis eu. Dar într-adevăr ești în carte – cum să nu fii, când ai luat parte la alcătuirea ei? Ești peste tot în ea, peste tot și nicăieri. Ca Dumnezeu, deși nu în aceeași proporție.

Îl țin aici. Și-a ciocănit tâmpla cu degetul. Aici îl țin. Resurse convertibile, așa-l numesc eu. Resurse pe care le pot converti într-o clipită, numai să vreau. Poate că nu ca tine. Probabil că și tu stochezi resurse în cap, povești, intrigi, personaje, chestii din astea. Dar, în domeniul tău de activitate, e nevoie de timp să ți le realizezi practic, luni și ani. Câtă vreme în cazul meu, fac așa – a zis și a pocnit din degtete – și gata. Ce zici de-asta?

10. Idee pentru o povestire

O romancieră bine-cunoscută e invitată la o universitate să citească din opera ei. Vizita ei coincide cu vizita Profesorului X, ca să țină o conferință despre (să zicem) sistemul monetar hitit și ce ne dezvăluie acesta despre civilizația hitită.

Romanciera se hotărăște dintr-odată să asiste la conferința Profesorului X. În sală, doar șase persoane. Ceea ce are X de spus este interesant în sine, dar felul său de a vorbi e monoton, încât sunt momente în care gândurile romancierei zboară în altă parte. Ba chiar ațipește pentru câteva clipe.

Mai târziu, romanciera intră în vorbă cu universitarul care l-a invitat pe X. Descoperă că X este foarte apreciat de ceilalți oameni de știință, colegi de-ai lui; dar în vreme ce ea e cazată într-un hotel elegant, X are drept pat canapeaua din livingul gazdei sale. Stânjenită, romanciera își dă seama că, în vreme ce ea însăși face parte dintr-un sector al industriei de divertisment care înflorește încet, dar sigur, X aparține unui grup ignorat și disparat din spațiul universitar; rămășițe ale vechii epoci atât de rele, niște târâie-brâu savanți care n-aduc nici bani, nici glorie.

O să-mi trimiteți un exemplar?

O să păstrez un exemplar pentru tine. Poți să vii să ți-l iei. Dar va fi în germană, știi doar.

Tăcere. Ține-ți gura și-o să se satură de vorbit, mi-am zis eu, ca rățuștele alea cu cheie, care lipăie ce lipăie, apoi se opresc.

A doua zi, lectura ei atrage un public numeros. În cuvântul de introducere, ea compară primirea caldă ce i s-a făcut ei cu primirea rece de care a avut parte X (al cărui nume nu-l spune). Deosebirea i se pare rușinoasă, spune ea; ce-au devenit universitățile?

La dineul dat în onoarea ei după lectură, e surprinsă să descopere că decanul, în loc să fie supărat de remarcile ei, e încântat de-a dreptul. Orice controversă este o controversă bună, îi spune el, orice publicitate e publicitate bună. Cât despre X, savanții de modă veche așa ca el n-o duc chiar atât de rău pe cât crede ea. Au slujbe sigure și salarii substanțiale, și ei ce fac în schimb? Își continuă cercetările care, în raport cu universul, nu-s decât niște hobby-uri desuete. Unde ar mai putea face o afacere atât de bună altundeva decât în universitățile preocupate de binele civic?

Întoarsă acasă, romanciera îi scrie Profesorului X, redându-i conversația avută cu decanul. X îi răspunde: N-ar trebui să vă simțiți prost, scrie el, nu m-am apucat să studiez cultura hitită ca să devin bogat sau faimos. Cât despre dumneavoastră, mai scrie el, meritați tot ce vi se oferă, dumneavoastră aveți scânteia divină.

Nu contează. Doar ca amintire. Acum trebuie să plec. Am de împachetat. Alan nu e supărat că pleci? N-o să se simtă singur?

Signorina Federico a apărut aducând cafeaua. Cu siguranță a auzit din bucătărie fiecare cuvințel. Tot ce a spus Alan despre mine și despre părțile mele intime. Care, din această seară, vor fi închise definitiv pentru el. Alan nici n-a băgat-o în seamă. Nu era destul de drăguță pentru gusturile lui.

Scânteia divină, își zice ea: când am avut ultima oară o scânteie divină? Se întreabă care o fi fost motivul adevărat pentru care i-a scris lui X. Poate nu făcea decât să se scuze că adormise la conferința lui (cu siguranță că X băgase de seamă).

Ar fi o poveste perfect valabilă, chiar dacă minoră. Dar mă îndoiesc că o să mă apuc vreodată s-o scriu. În ultima vreme, îmi face impresia că schițarea poveștilor a devenit un substitut pentru scrierea lor. Îmi vin în minte Gyula și haremul lui de imagini. O consecință a îmbătrânirii este oare aceea că nu mai ai nevoie de chestia adevărată, e de ajuns doar să te gândești la ea? Ca și în ceea ce ține de suflet, oare speranța într-o posibilitate – pe care Gyula o numește iubirea ideală, iar oamenilor obișnuiți le este cunoscută sub numele de flirt – poate deveni un substitut, nu foarte fericit, pentru iubirea în sine?

Alan nu se simte niciodată singur. Iar dacă se simte, poate veni să mă vadă. Poate veni în weekend.

Prin urmare, nu v-ați certat, voi doi. N-ați comis nimic ireparabil.

Știi cine este răufăcătorul fără nume care era pe punctul de-a te goli de capital? a continuat el cu încăpățânare. Ia ghicește!

Mi-ai spus, a răspuns C: Tu.

11. *La France moins belle*

Regiunea din Franța unde mă simt cel mai acasă este Languedoc, unde timp de câțiva ani am avut o a doua reședință. Languedoc nu este câtuși de puțin cea mai atrăgătoare parte din *la belle France*. Înăuntrul țării, clima este neprietenoasă – sufocant de cald vara, teribil de frig iarna. Satul în care am aterizat din văzduh nu se distingea prin nimic, localnicii erau neprietenoși. Cu toate acestea, în decursul anilor, casa pe care mi-am cumpărat-o acolo și-a sfredelit drum, dacă nu spre inima mea, cel puțin spre o zonă mult mai misterioasă: simțul obligației. Vreme îndelungată după ce am renunțat la vizitele anuale și mi-am vândut căscioara, *jolie* pe dinafară, dar cam sumbră pe dinăuntru, lipsită de veselie, am resimțit o tristețe profundă. Ce se va alege de ea acum că nu mai eram eu s-o păzesc, să mă îngrijesc de ea?

Nu, noi nu ne certăm. Nu suntem copii. I-am spus că am nevoie de aer curat, asta-i tot. Probabil că și el are nevoie de o gură de aer curat. Cu bine. Aveți grijă de dumneavoastră. Nu uitați: cât mai departe de spitale. Spitalele vă îmbolnăvesc.

Corect. Iar răpitoarea Anya m-a oprit, Anya cu inima ei de aur. E șeful meu, s-a rugat ea, se poartă frumos cu mine, cum să-l trădez? A prins drag de tine, Juan, știi asta?

N-am simțit niciodată acut bucuria de a poseda. Nu mă pot gândi la mine ca fiind proprietarul vreunui lucru, indiferent care. Dar am tendința să alunec în rolul gardianului și al protectorului a ceea ce nu e iubit și nu poate fi iubit, a ceea ce alți oameni disprețuiesc sau resping: câini bătrâni și urâcioși, piese urâte de mobilier care s-au încăpățânat să rămână în viață, mașini aproape rablagite. E un rol căruia îi țin piept; dar din când în când chemarea mută a nedoriților îmi frânge scutul protector.

O prefață la o poveste care nu va fi scrisă niciodată.

Mi-a întins obrazul. Foarte ușor – nu mă răsesem, nu voiam s-o jignesc – am atins cu buzele pielea aceea fină.

Alan, am spus eu. I-am aruncat fetei o privire; ea a părăsit camera, închizând ușa de la bucătărie în urma ei.

12. Clasicii

Mă întorc cu gândul la proza nouă pe care am citit-o în ultimele douăsprezece luni, încercând să găsesc o carte, una singură, care să mă fi impresionat cu adevărat, și nu găsesc nimic. Pentru acea impresie profundă sunt nevoit să mă întorc la clasici, la episoade care, într-o epocă trecută, ar fi fost numite pietre de încercare, pietre pe care le atingi ca să-ți reînnoiești credința în umanitate, în continuitatea poveștii umane: Priam sărutând mâinile lui Ahile, cerșind leșul fiului său; Petia Rostov tremurând de emoție când așteaptă să încalece pe calul său în dimineața zilei în care va muri.

Chiar de la prima lectură, ai presentimentul că, în această dimineață cețoasă de toamnă, tânărului Petia n-o să-i meargă bine. Semnele prevestitoare ce creează atmosfera sunt lesne de descifrat după ce vom fi învățat cum s-o facem, dar din pana lui Tolstoi totul iese, de fiecare dată, cu o prospețime miraculoasă.

S-a retras încet, m-a privit lung, gânditoare. Fruntea i s-a încrețit. Vreți o îmbrățișare? a întrebat ea. Și cum eu n-am răspuns, a zis: Văzând că plec, și poate nu ne vom mai vedea, ați vrea să mă îmbrățișați? Ca să nu uitați mai târziu cum sunt? Și, fără să-și întindă neapărat brațele spre mine, le-a ridicat pe jumătate lateral, încât nu trebuia să fac decât un pas înainte ca să mă las cuprins de ele.

Îți zice Señor C, a spus Alan. Señor C, Seniorul Cetățean. Ăsta-i numele pe care ți l-a dat ea personal. Dar tu? I-ai dat vreun nume, așa, în particular? Nu? Sau nu vrei să mi-l destăinui?

Petia Rostov – spune cititorul meu (sau cititoarea mea) al cărui (sau al cărei) chip îmi e necunoscut și așa îmi va rămâne pentru totdeauna –, *nu-mi amintesc de Petia Rostov*; se duce la raft, ia de acolo *Război și pace* și caută fragmentul unde moare Petia. Un alt înțeles al „clasicilor": să fii pe raft, așteptând să fii luat de-acolo a mia, a milioana oară. Clasicul: durabilul. Nu-i de mirare că editorii sunt atât de nerăbdători să revendice statutul de clasic pentru autorii lor!

Astfel am stat o clipă amândoi. *Necunoscute sunt căile Domnului*, mi-am spus în sinea mea. Într-un cotlon al minții se plimba un vers din Yeats, dar nu-mi aminteam cuvintele, doar muzica. Apoi am făcut necesarul pas înainte și am îmbrățișat-o, și un minut întreg am stat înlănțuiți, bătrânul ăsta smochinit și încarnarea aceasta pământească a frumuseții cerești, și am fi putut rămâne astfel încă un minut, ea ar fi îngăduit-o, fiind generoasă cu persoana ei; dar eu mi-am spus: *Ce-i prea mult nu-i sănătos*, și am eliberat-o din îmbrățișare.

Anya îmi spune că e puțin dezamăgită de felul în care s-a alcătuit până la urmă cartea ta. Mi-o zice în particular. Sper că nu te deranjează.

13. Despre viața de scriitor

În anii pe care i-am petrecut ca profesor de literatură, conducând tinerii în turnee prin cărți care întotdeauna vor însemna mai mult pentru mine decât pentru ei, mă binedispuneam spunându-mi că, în străfundul meu, nu eram dascăl, ci romancier. Și cu adevărat nu în calitate de profesor, ci în cea de romancier mi-am câștigat o reputație modestă.

Dar acum criticii dau glas unui refren nou. În străfundul său nu e câtuși de puțin romancier, zic ei, ci un profesoraș care, chipurile, scrie proză. Și am ajuns la un moment în viața mea în care încep să mă întreb dacă n-au dreptate – dacă nu cumva în tot timpul în care mi-am închipuit că umblu deghizat, de fapt eram în pielea goală.

În viața publică, rolul pe care-l joc în ziua de azi este acela al unei persoane celebre (pentru ce anume sunt celebru, nimeni nu-și prea amintește), genul de notabilitate care e scoasă de la naftalină și ștearsă de praf ca să spună câteva cuvinte la un eveniment cultural (inaugurarea unei săli noi la galeria de artă; decernarea unui premiu la un concurs de poezii și cântece) și-apoi e pus înapoi în dulap. O soartă comică și provincială cum nu se poate mai potrivită pentru un om care, cu o jumătate de secol în urmă, s-a șters pe picioare de praful provinciilor și a pornit-o în lumea largă pentru a practica *la vie bohème*.

Adevărul e că n-am fost niciodată un boem, nici atunci, nici acum. De felul meu sunt de când mă știu un moderaționist – dacă există un asemenea cuvânt –, mai mult chiar, o persoană care crede în ordine, în rânduială. Într-una dintre aceste zile, o oficialitate a statului îmi va prinde o panglică pe pieptul scobit și reasimilarea mea în societate va fi completă. *Homais, c'est moi.*

După o tăcere lungă, o scrisoare de la Anya, din Brisbane.
Ola, Señor!

Sper că nu te simți jignit. Anya nu e un animal politic, ai observat probabil. Părerile tale despre chestiunile politice n-au prins la ea cu adevărat, zice ea. Spera în ceva mai personal, ceva mai suculent. Cât despre mine, de regulă n-am vreme de cărți. Am prea multe altele cu care să-mi petrec timpul.

„Nu o consider [inspirația] ca o stare de grație", scrie Gabriel García Márquez, „nici ca pe un suflu divin, ci ca pe un moment în care, prin tenacitate și control, te contopești cu subiectul tău... stimularea este reciprocă... Orice obstacol dispare, la fel și conflictele, și se întâmplă lucruri la care n-ai visat în viața ta și, în acel moment, nimic pe lume nu e mai bun ca scrisul."[8]

O dată sau de două ori în viață am cunoscut acest zbor al sufletului pe care-l descrie García Márquez. Poate că asemenea zboruri se petrec într-adevăr ca o răsplată pentru tenacitate, deși cred că o mai potrivită descriere a calității necesare este *foc constant*. Oricum am numi-o, eu nu o mai am.

Citesc operele altor scriitori, citesc pasajele de descrieri dense pe care ei le-au compus cu grijă și efort, pentru a evoca spectacole imaginare în fața ochiului interior, și mi se strânge inima. Nu m-am prea priceput niciodată să evoc realul, iar acum am și mai puțină pornire pentru treaba asta. Adevărul e că niciodată nu m-a încântat prea mult lumea vizibilă, n-am simțit cu suficientă convingere imboldul s-o recreez în cuvinte.

După cum vedeți, nici măcar acum nu mă pot adresa dumneavoastră cu prenumele, chiar dacă nu sunteți spaniol. În gândurile mele, în zilele acelea din Turnuri, întotdeauna ați fost El Señor, deși știam că voiați să creați o relație mai personală. Ceea ce, cred eu, e un fel mai ocolit de a spune că pentru mine dumneavoastră aparțineți unei alte generații și unei alte lumi, și nu mă refer la lumea părinților mei (am încercat uneori să vă închipui pe dumneavoastră și mama mea împreună, dar n-am putut să vă pun nici măcar în același cadru). Ceea ce, cu alte cuvinte, înseamnă altceva, și nu e nevoie să vă spun ce anume, pentru că sunt sigură că înțelegeți.

Dar am luat foarte în serios acest ultim efort al tău. L-am discutat capitol cu capitol, Anya și cu mine, secțiune cu secțiune, opinie cu opinie. L-am descompus. Eu am făcut câteva observații, Anya a făcut alte câteva. Care-i verdictul nostru? vei întreba.

O detașare tot mai pronunțată față de lume este desigur experiența prin care trec mulți scriitori pe măsură ce îmbătrânesc, devin mai indiferenți ori mai reci. Textura prozei lor se subțiază, felul în care își tratează personajele și acțiunea este tot mai schematic. Sindromul este pus de obicei pe seama pierderii puterii creatoare; fără îndoială că e legat de atenuarea puterilor fizice, mai ales a puterii dorinței. Cu toate acestea, din interior, aceeași evoluție poate căpăta o cu totul altă interpretare: o eliberare, o limpezire a minții, pentru a prelua sarcini mai importante.

Cazul clasic este cel al lui Tolstoi. Nimeni nu vibrează mai puternic la contactul cu lumea reală ca tânărul Lev Tolstoi, acel Tolstoi care a scris *Război și pace*. Conform opiniei încetățenite, după *Război și pace* Tolstoi a intrat într-o perioadă lungă de declin în didacticism, care a culminat cu ariditatea povestirilor din ultima sa perioadă de creație, și totuși această evoluție trebuie să i se fi părut cu totul altfel lui Tolstoi cel înaintat în vârstă. Departe de a suferi un declin, el a simțit probabil că se elibera din cătușele care-l ținuseră sclavul aparențelor, permițându-i să înfrunte fățiș acea singură întrebare ce-i frământa cu adevărat sufletul: cum să trăiască.

Mă rog, acum că am lămurit treaba asta, vă mulțumesc pentru cartea trimisă, pe care desigur că n-o pot citi, dar dumneavoastră știți asta, și vă mulțumesc mai ales că mi-ați trimis textele pe care nu le-ați inclus în carte și pe care, din fericire, le pot citi. Știu ce vreți să spuneți când ziceți că nu sunt *opinii tranșante*, însă ele sunt preferatele mele. Eu le numesc *Opiniile* dumneavoastră *blânde* – sper să nu vă supărați.

Să văd cum îl formulez. Verdictul nostru, verdictul nostru comun, are două părți. Prima parte – credem că ai o imagine asupra naturii umane oarecum naivă, oarecum exagerat de optimistă.

14. Despre limba maternă

Oare fiecare dintre noi are o limbă maternă? Am eu o limbă maternă? Până de curând, am acceptat fără să pun la îndoială că, deoarece engleza este limba pe care o stăpânesc cel mai bine, engleza trebuie socotită limba mea maternă. Dar se poate să nu fie așa. Poate că eu n-am nici o limbă maternă – e oare posibil?

Deoarece uneori, ascultând cuvintele în engleză care-mi ies pe gură, am un sentiment neliniștitor că acela pe care-l aud nu este cel pe care-l numesc *eu însumi*. Ci mai curând e ca și când o altă persoană (cine?) este imitată, urmată ca model, apoi maimuțărită. *Larvatus prodeo.*

Scrisul este o experiență mai puțin tulburătoare. Șezând acolo în tăcere, mișcându-mi mâna, invocând aceste cuvinte englezești, așezându-le și reașezându-le, înlocuindu-l pe unul cu altul, îmbinându-le în fraze, mă simt în largul meu, stăpân pe situație. Îmi revine în memorie o scenă din timpul unei vizite la un magazin moscovit: o femeie care calculează cu un abac, capul nemișcat, ochii nemișcați, doar degetele zboară.

Presupun că ar trebui să fiu geloasă pe acea persoană care mi-a luat locul și a cules la computer textele dumneavoastră, dar nu sunt. Vă doresc fericire și sper ca această carte să apară curând în engleză și să fie un succes de librărie.

Contrar a ceea ce crezi tu, viața chiar e o luptă. O luptă a tuturor împotriva tuturor, la nesfârșit. Și care se petrece chiar aici în cameră, chiar în această clipă. Poți să negi? Anya se luptă să te salveze de mine și de jaful meu vorace. Tu te lupți s-o desparți pe Anya de mine. Eu mă lupt să te dezumflu la dimensiunea ta normală.

La sfârșitul unei zile de scris, am produs câteva pagini conținând ceea ce sunt obișnuit să numesc *ceea ce am vrut să spun.* Dar, oarecum mai precaut, mă întreb acum: Oare aceste cuvinte, tipărite pe hârtie, sunt cu adevărat ceea ce am vrut să spun? Dintr-o perspectivă fenomenologică, este suficient să spun că, undeva în străfundul meu, știam ce voiam să spun, după care am căutat cele mai potrivite expresii verbale și le-am tot mutat până când am izbutit să spun ceea ce voiam să spun? N-ar fi mai potrivit să spun că frământ o propoziție până când cuvintele de pe pagină „sună" sau „sunt" așa cum trebuie, apoi opresc frământatul și-mi zic: „Asta este ceea ce ai vrut să spui?" Dacă da, cine-i acela care judecă ce anume sună sau nu sună așa cum trebuie? Este în mod necesar eu („eu")?

Oare toată experiența aceasta ar fi diferită, mai puțin complicată, mai bună, dacă aș fi mai adânc scufundat, prin naștere și educație, în limba în care scriu – cu alte cuvinte, dacă aș avea o limbă maternă alta decât engleza, mai adevărată, mai puțin îndoielnică, în care să lucrez?

Uneori roșesc amintindu-mi comentariile pe care le-am făcut despre opiniile dumneavoastră – la urma urmei, erați autorul vestit în toată lumea, iar eu doar mica secretară –, apoi însă îmi spun: *Poate că a apreciat faptul că avea o perspectivă de jos, ca să spun așa, o opinie despre opiniile sale.* Pentru că simțeam cu adevărat că vă asumați un risc, fiind atât de izolat, atât de rupt de lumea modernă.

Ești cam visător, Juan. Un visător, dar și un intrigant. Amândoi suntem niște intriganți (Anya nu e câtuși de puțin o intrigantă), dar măcar eu nu mă prefac. Sunt un intrigant pentru că, dacă n-aș fi, m-ar devora de viu celelalte fiare ale junglei. Iar tu ești un intrigant pentru că pretinzi a fi ceea ce nu ești.

Cine știe dacă nu cumva toate limbile sunt, în cele din urmă, limbi străine, nefirești pentru ființa noastră animală. Dar, într-un anumit sens, nearticulat și nearticulabil, engleza nu îmi face impresia unui loc de popas, un loc unde să mă simt acasă. Se întâmplă doar să fie o limbă asupra resurselor căreia am ajuns să dețin o oarecare măiestrie.

Cazul meu nu este singular, de bună seamă. De exemplu, printre indienii din clasa de mijloc, cu siguranță că există mulți care au făcut școala în engleză, care de regulă vorbesc engleza la locul de muncă și acasă (aruncând înăuntru și expresii locale, pentru culoare), care o rup și în alte limbi și care, totuși, când se ascultă vorbind sau citind cu voce tare ceea ce-au scris, au un sentiment neliniștitor că ceva nu e tocmai cum trebuie.

Îmi aduc aminte că mi-ați spus odată că nu vă puneți visele în carte, pentru că visele nu sunt socotite opinii, așa că îmi pare bine să văd că una dintre opiniile dumneavoastră blânde este un vis, visul pe care mi l-ați povestit cu mult timp în urmă, despre dumneavoastră și Euridice. Bineînțeles că mă întreb dacă nu cumva conține un mesaj secret despre faptul că aveți nevoie de ajutor. Păcat că sunteți atât de singur pe lume. Tuturor ne-ar fi de folos să avem pe cineva alături, care să ne ajute.

Te prezinți ca o voce singulară a conștiinței, vorbind în favoarea drepturilor omului și așa mai departe, dar mă întreb: Dacă într-adevăr crede în drepturile astea ale omului, atunci de ce nu iese în lumea reală, ca să se lupte pentru ele? Ce are el la activ în chestia asta? Și, conform cercetărilor mele, răspunsul e: N-are nimic nemaipomenit. De fapt, n-are nimic.

15. Despre Antjie Krog

La radio, ieri, poeme de Antjie Krog, citite în traducere engleză de autoarea însăși. Dacă nu mă înșel, prima ei prezentare publicului australian. Tema ei este generoasă: experiența istorică trăită de ea în Africa de Sud. Vocea ei poetică s-a dezvoltat ca reacție la această provocare, ca un refuz de a se lăsa minimalizată. O sinceritate tranșantă, susținută de o inteligență feminină acută, iar ca sursă de inspirație un volum de experiență absolut tulburătoare. Răspunsul ei la cumplitele cruzimi la care a fost martoră, la suferința și disperarea pe care le trezesc: îndreaptă-ți atenția asupra copiilor, asupra viitorului omenirii, asupra vieții care se regenerează etern.

Nimeni din Australia nu scrie cu o fervoare comparabilă. Fenomenul Antjie Krog mi se pare a avea ceva rusesc în el. În Africa de Sud, ca și în Rusia, viața este uneori neînchipuit de grea; dar spiritul temerar nu se lasă înfrânt, ci ripostează!

Alan zicea că sunteți sentimental. Eu n-am remarcat asta. Un socialist sentimental, zicea el. Ca o umilire, bineînțeles. Nu l-am ascultat niciodată cu adevărat pe Alan când bătea câmpii despre dumneavoastră. Credea că aveți o influență excesivă asupra mea, de aceea vă antipatiza. Sunt sigură că nu vă spun ceva nou.

Așa că mă întreb: De fapt, ce vrea el să obțină cu cartea asta a lui? *Citește paginile astea*, o îndemni pe prietena mea (prietena mea, nu a ta), privind-o languros în ochi, *și spune-mi ce crezi despre ele*: cam la ce duce chestia asta? Să-ți spun la ce concluzie am ajuns?

16. A fi fotografiat

În cartea lui Javier Marías, *Vieți scrise*, există un eseu despre fotografii ale scriitorilor. Printre fotografiile reproduse este una ce-l înfățișează pe Samuel Beckett, așezat într-un colț de încăpere goală. Beckett pare că stă cu ochii-n patru și, într-adevăr, Marías îi descrie privirea ca aceea a unui om „hăituit": hăituit, încolțit, de ce, de cine? Cel mai evident răspuns: încolțit de fotograf. Oare Beckett a decis din propria sa voință să șadă într-un colț, la intersecția a trei coordonate spațiale, cu privirea ațintită în sus, sau fotograful e cel care l-a convins să șadă acolo? Într-o atare poziție, supus unui tir de zece sau douăzeci sau treizeci de blițuri ale aparatului foto, cu o siluetă aplecată asupra ta, e greu să nu te simți hăituit.

Adevărul e că fotografii vin la o sesiune foto cu anumite idei preconcepute, niște clișee, referitoare la personalitatea subiectului lor și se străduiesc să redea acel clișeu în fotografiile pe care le iau (sau, cum se spune în alte limbi, în fotografiile pe care le fac). Nu numai că își obligă subiectul să stea în poziția dictată de clișeu, dar când se întorc în studioul lor aleg dintre fotografii pe acelea care corespund cel mai bine clișeului respectiv. Astfel se ajunge la un paradox: cu cât are mai mult timp fotograful să surprindă esența subiectului, cu atât e mai puțin probabil să realizeze acest lucru.

Trebuie să spun că am rămas cu gura căscată când ați zis prima oară că sunteți un anarhist. Eu credeam că anarhiștii se-mbracă în negru și încearcă să arunce în aer Parlamentul. Dar dumneavoastră îmi păreți un anarhist foarte la locul dumneavoastră, foarte respectabil.

Am ajuns la concluzia că vrei să pui mâna pe splendoarea de prietenă a mea, dar te temi să faci vreun gest, ca nu cumva să te trezești cu o binemeritată palmă peste obraz. Că îi faci curte într-un fel tare parșiv. *Poate că pe afară par smochinit și respingător*, îi zici tu (lăsând la o parte că mai și puți), *dar pe dinăuntru încă simt ca un bărbat*. Am dreptate? Am dreptate, Anya?

17. Despre faptul de a gândi

Dacă aș fi forțat să etichetez genul meu de gândire politică, l-aș numi chietism anarho-pesimist, sau pesimism anarho-chietist, sau anarhism chietisto-pesimist: anarhism, deoarece experiența îmi spune că răul în politică este însăși puterea; chietism, deoarece am îndoielile mele privitoare la voința de a schimba lumea, o voință contaminată de dorința de putere; și pesimism, deoarece sunt sceptic că lucrurile pot fi schimbate într-un mod fundamental. (Pesimismul de acest tip este văr bun și chiar frate cu credința în păcatul originar, cu alte cuvinte, cu convingerea că omenirea este neperfectibilă.)

Dar oare pot să fiu socotit cu adevărat un gânditor, cineva care are ceea ce numim gânduri, în sensul strict al cuvântului, despre politică sau despre orice altceva? Nu m-am descurcat niciodată bine cu abstracțiunile și nu sunt înzestrat pentru gândire abstractă.

Ați avut o influență nepotrivită asupra mea? Nu cred. Cred că n-ați avut nici o influență asupra mea. Și n-o spun într-un sens negativ. Am avut norocul să vă întâlnesc atunci când v-am întâlnit. Poate că încă aș mai fi cu Alan de n-ați fi fost dumneavoastră; dar nu m-ați influențat. Eram ceea ce sunt înainte să vă întâlnesc, și la fel sunt și acum, nu m-am schimbat.

M-am ridicat. E timpul să mergem acasă, Alan, am spus eu. Mulțumim, Domnule C, pentru că ne-ați inclus în sărbătoarea dumneavoastră. Îmi pare rău că v-am stricat-o, dar nu e nimic serios, nu trebuie s-o puneți la inimă, o să treacă, Alan s-a întrecut puțin cu băutura, asta-i tot.

De-a lungul vieții, pe parcursul activității mele mentale, singura idee ce poate fi calificată drept abstractă mi-a venit târziu, pe la vreo cincizeci și ceva de ani, când mi-a trecut prin cap că anumite concepte matematice uzuale pot ajuta la clarificarea teoriei morale. Deoarece teoria morală nu a prea știut niciodată cum să se descurce cu numerele și cantitatea. E mai rău să ucizi doi oameni decât unul singur, de pildă? Dacă da, de câte ori mai rău? De două ori mai rău? Nu chiar de două ori – atunci să zicem că o dată și jumătate mai rău? E mai rău să furi un milion de dolari decât un dolar? Și dacă acel dolar este dania modestă a unei văduve?

Asemenea întrebări nu sunt doar scolastice. Ele pun la lucru mințile judecătorilor în fiecare zi, când cumpănesc ce amendă să dea ori ce termen de detenție să fixeze.

Ideea care mi-a venit era destul de simplă, deși dificil de formulat în cuvinte. În matematică, un ansamblu perfect ordonat este un ansamblu de elemente în care fiecare element trebuie să stea fie la stânga, fie la dreapta fiecărui alt element. Când e vorba de numere, *la stânga* poate fi intrepretat ca însemnând „mai mic decât", *la dreapta* poate să însemne „mai mare decât". Numerele întregi, pozitive și negative, sunt un exemplu de ansamblu perfect ordonat.

Mi-ați deschis ochii într-un fel, v-o spun sincer. Mi-ați arătat că se poate trăi și altfel, având idei și exprimându-le răspicat și așa mai departe. Bineînțeles că trebuie să ai talent pentru a transforma asta în succes. Eu n-aș putea face așa ceva, dar poate că, în altă viață, dacă vârstele noastre ar fi mai compatibile, am putea face, dumneavoastră și cu mine, casă împreună și eu v-aș putea fi inspirația. Inspirația rezidentă. V-ar plăcea? Ați putea sta la biroul dumneavoastră, să scrieți, iar eu m-aș ocupa de restul.

Ai uitat a doua parte, a zis Alan. Stai jos, dragă, nu i-am spus lui Juan a doua parte a verdictului nostru.

Într-un ansamblu doar parțial ordonat, nu este valabilă condiția ca orice element dat să fie situat *fie* la dreapta, *fie* la stânga oricărui alt element dat.

În domeniul judecăților morale, putem considera că *la stânga* e „mai rău decât", iar *la dreapta* e „mai bun decât". Dacă socotim că setul de elemente asupra cărora vrem să emitem o judecată morală constituie nu un ansamblu perfect ordonat, ci un ansamblu parțial ordonat, atunci vom avea perechi de elemente (o singură victimă comparativ cu două victime; un milion de dolari comparativ cu o danie modestă) cărora relația de ordonare, problema morală *e mai bun, sau mai rău?*, nu li se aplică în mod necesar. Cu alte cuvinte, trebuie să renunțăm a mai pune întrebarea în termeni de simplă alternativă: *e mai bun, sau mai rău?*.

Presupunerea că oricare și fiecare set de elemente poate fi ordonat ne duce – în zona întrebărilor din domeniul moralei – în impas. Oare care moarte e mai rea, a unei păsări, sau a unui copil? Oare care moarte e mai rea, a unui albatros, sau a unui prunc inert, suferind de leziuni cerebrale, conectat la o mașinărie ce-l ține în viață?

Nu mă luați în seamă. Era doar o idee.

De fapt, sunt o persoană practică. N-ați văzut niciodată această latură a mea, dar așa e. O persoană practică, dar nu o visătoare, din păcate. Dacă dumneavoastră vă căutați ca parteneră o visătoare, o visătoare care să vă spele lenjeria și să vă și gătească mâncare fabuloasă, va trebui să continuați să căutați, nu sunt eu aceea.

Pentru a ajunge la partea a doua a verdictului nostru, Anya și cu mine am deliberat în felul următor. El ne dă o serie de declarații despre lumea modernă, ne-am spus noi, dar ele sunt destinate publicului german. Nu-i oarecum ciudat să scrii o carte în engleză pentru o ceată de nemți? Ce explicație putem găsi?

Din păcate, suntem tentați intuitiv să facem apel la gândirea bazată pe ansamble ordonate, și refuzăm altă opțiune. Acest lucru se vădește în special în jurisprudență. În încercarea de a formula o pedeapsă mai aspră („mai rea") decât condamnarea la moarte, în cazul lui Adolf Eichmann, judecătorii israelieni au găsit următoarea soluție: „Vei fi spânzurat și corpul îți va fi ars, iar cenușa îți va fi împrăștiată dincolo de hotarele Israelului". Dar în această dublă sentință – pronunțată împotriva lui Eichmann și apoi împotriva rămășițelor sale pământești – se deslușește ceva mai mult decât disperarea. Moartea este absolută. Nu există ceva mai rău; ceea ce e valabil nu numai în cazul lui Eichmann, ci și în cazul fiecăruia dintre cei șase milioane de evrei care au murit de mâna naziștilor. Șase milioane de morți nu-s totuna (nu „se adaugă la" și într-un anumit sens nu „depășesc") cu o singură moarte („doar" o singură moarte); cu toate acestea, ce înseamnă – ce înseamnă *exact* – să spui că șase milioane de morți sunt, în ansamblu, ceva cu mult mai rău decât o singură moarte? Ceea ce ne face să contemplăm neajutorați întrebarea nu este o paralizie a facultății de gândire. Ci întrebarea în sine este greșit formulată.

M-am tot gândit la prietenul dumneavoastră, fotograful ungur, și la ce v-a spus. Majoritatea fotografilor cu care am lucrat sunt homo, așa e în lumea modei, și totuși, când aparatul foto e îndreptat asupra mea, știu că mă mișc altfel, indiferent cine e în spatele aparatului. De fapt, e mai mult decât asta, mai mult decât doar felul în care mă mișc. Aproape că îmi pare că ies din mine și observ cum arăt în fața obiectivului. E ca și când te-ai vedea într-o oglindă, numai că e mai mult decât atât, pentru că nu ochii tăi sunt cei care văd, ci ai altcuiva.

Explicația pe care am găsit-o este următoarea. În lumea anglofonă, lumea simțului practic și a bunului-simț, o carte de declarații despre lumea reală nu va atrage prea multă atenție, venind de la un om a cărui singură realizare provine din sfera imaginației.

18. Despre păsările cerului

A fost odată când o fâșie de pământ vizavi de Turnuri a aparținut păsărilor care ciuguleau în albia pârâiașului și desfăceau cu ciocul conurile de pin, în căutarea semințelor. Acum fâșia aceea a devenit un loc verde, un parc public pentru animale bipede: cursul pârâiașului a fost îndreptat, albia acoperită cu beton, iar pârâiașul a fost absorbit în rețeaua de canalizare.

Față de acești nou-veniți, păsările păstrează o distanță precaută. Toate cu excepția coțofenelor. Toate cu excepția coțofenei-șefe (după părerea mea, e un mascul), cea mai bătrână – cel puțin cea mai impozantă și cea mai încercată. Masculul ăsta (pentru că așa îl consider a fi, mascul până-n măduva oaselor) se plimbă încet în cerc în jurul locului unde șed eu. Nu mă cercetează. Nu e curios în privința mea. Mă avertizează, mă avertizează s-o iau din loc. Îmi caută de asemenea călcâiul lui Ahile, în cazul în care e nevoit să atace, în cazul în care se ajunge la așa ceva.

Bănuiala mea e că prietenul dumneavoastră își avea fanteziile lui cu fetele în timp ce le fotografia. Cel puțin mie-mi pare că așa fac toți fotografii. Nu m-am gândit vreodată înainte la ce anume îi trece unui fotograf prin cap în timp ce-și face meseria. Adică deliberat nu m-am gândit. Ar strica fotografia, într-un fel ar face-o lascivă dacă între fotomodel și fotograf ar fi ceva subteran, sau cel puțin așa mi se părea mie. Fii tu însăți, îmi spuneam de fiecare dată, adică trebuia să mă cufund în mine însămi ca într-un iaz, fără să fac valuri.

Câtă vreme în locuri precum Germania și Franța, oamenii încă mai simt nevoia să îngenuncheze în fața înțelepților cu bărbi albe. Spune-ne, O, Maestre, te rugăm, ce s-a întâmplat rău cu civilizația noastră! De ce au secat fântânile, de ce plouă cu broaște? Uită-te în globul tău vrăjit și luminează-ne! Arată-ne drumul spre viitor!

De-o fi să fie (așa îmi închipui eu), e pregătit să accepte un posibil compromis: un compromis, de exemplu, în care eu bat în retragere într-una din cuștile protectoare pe care noi, animalele umane, le-am ridicat pe partea îndepărtată a străzii, iar el păstrează acest spațiu doar pentru sine; sau un compromis în care eu sunt de acord să ies din cușca mea doar între anumite ore, să zicem între trei și cinci după-masa, când lui îi place să tragă un pui de somn.

Într-o dimineață am auzit deodată un ciocănit imperios în geamul bucătăriei mele. Era acolo, atârnat cu ghearele de pervaz, bătând din aripi, holbându-se înăuntru, dându-mi încă un avertisment: s-ar putea ca nici măcar în casă să nu fiu în siguranță. Acum, târziu primăvara, el și nevestele lui își cântă unii altora cât e noaptea de lungă, în vârful copacilor. Puțin le pasă că nu pot dormi din pricina lor.

Coțofana-șefă – el, masculul – n-are o idee clară despre cât trăiesc ființele umane, dar nu crede că trăiesc la fel de mult ca o coțofană. Crede că voi muri în cușca aia a mea, că voi muri de bătrânețe. Și-atunci va putea sparge fereastra, se va strecura înăuntru și-mi va ciuguli ochii.

Uneori, când e cald afară, binevoiește să bea apă din bolul țâșnitoarei. Când își înalță ciocul ca să lase apa să i se prelingă pe gâtlej în jos, devine

---

Mă mai întreb dacă prietenul dumneavoastră ungur chiar există (a existat) cu adevărat. Poate că și el e una dintre poveștile dumneavoastră. Nu trebuie să-mi răspundeți. Poate să rămână secretul dumneavoastră. Dar aș vrea să aflu de ce s-a sinucis.

Oricum, indiferent dacă prietenul dumneavoastră a fost real sau nu, trebuie să mărturisesc că nu m-a deranjat dacă ați avut fantezii legate de mine. Uneori m-au deranjat fanteziile altor bărbați, dar nu și ale dumneavoastră. A fost unul dintre felurile în care am putut fi de ajutor – cel puțin eu așa am gândit.

Tu ai decis să-ți încerci mâna făcând pe gurul, Juan. Asta a fost concluzia noastră, a Anyei și a mea. Ai trecut în revistă piața joburilor – așa ne-am închipuit noi – și ai văzut că oferta era cam săracă, mai ales pentru cei trecuți de șaptezeci. Afișe în fiecare vitrină: *Babalâcii n-au ce căuta aici.* Și dintr-odată, maaamă, ce-i asta?

vulnerabil în fața unui atac, și o știe. Așa că are grijă să-și păstreze o mină extrem de severă. Îndrăznește numa' să râzi, zice el, și mă și reped la tine.

Nu omit niciodată să-i arăt deplinul respect, deplina atenție pe care o pretinde. Azi-dimineață a prins un cărăbuș și s-a umflat în pene – încântat de sine, cum zic englezii. Ținând în cioc cărăbușul neputincios, cu aripile frânte, atârnând de-o parte și de alta, coțofana a țopăit în direcția mea, oprindu-se după fiecare țopăitură, până a ajuns la un metru distanță. „Bravo", am murmurat eu. Și-a înclinat capul într-o parte, ca să asculte cântecul meu scurt, din două silabe. Oare mă recunoștea? m-am întrebat. Oare vin aici destul de des ca să reprezint, în ochii lui, o parte componentă a domeniului său?

Locul e vizitat și de papagali moțați. Unul șade liniștit într-un prun sălbatic. Mă privește, își ridică un picior cu un sâmbure de prună strâns între gheare, ca pentru a spune: „Vrei o îmbucătură?" Mie îmi vine să zic: „Asta e o grădină publică. Și tu ești un vizitator ca și mine, nu ai căderea să-mi oferi hrană". Publică sau privată, pentru el nu e decât o pală de aer. „E o lume liberă", zice el.

Să ne facem frumoasă pentru Señor C, îmi spuneam când mă pregăteam să vin în vizită dimineața – pentru Señor C, care trebuie că se simte singur șezând acolo cât e ziua de lungă, fără să aibă cu cine vorbi, doar cu dictafonul ăla și uneori cu păsările. Să ne facem frumoasă pentru el, ca să strângă amintiri și să aibă la ce visa când se duce diseară la culcare.

„Se caută – Senior Guru. Se cer o viață de experiențe și cuvinte înțelepte pentru toate ocaziile. Preferabil barbă albă lungă." Ce-ar fi să-ncerc? ți-ai zis. N-am devenit neapărat celebru ca romancier – ia să vedem dacă dau lovitura devenind guru.

19. Despre compasiune

În fiecare zi a săptămânii trecute, termometrul a urcat peste semnul ce indică patruzeci de grade. Bella Saunders, care locuiește într-un apartament de la capătul coridorului, îmi spune că e îngrijorată pentru broaștele din vechea albie a pârâiașului. Oare n-o să se coacă de vii în micile lor văgăuni în pământ? mă întreabă ea îngrijorată. Nu putem face ceva să le ajutăm? Ce propui? o întreb eu. Nu le putem scoate de-acolo și să le aducem în casă până trece valul de căldură? întreabă ea. O sfătuiesc să nu încerce. N-o să știi unde să sapi după ele, îi spun eu.

La apusul soarelui, o văd traversând strada cu un vas mic cu apă, pe care-l lasă în albie. Poate li se face sete micuților, mă lămurește ea.

E ușor să te amuzi pe socoteala unor persoane ca Bella, să le atragi atenția că valurile de căldură fac parte dintr-un proces ecologic mai vast, în care ființele umane n-ar trebui să intervină. Dar oare această atitudine critică nu omite ceva? Nu facem și noi, ființele umane, parte din același proces ecologic, și oare compasiunea noastră pentru bietele animăluțe nu este și ea un element al procesului, ca și cruzimea unei ciori?

Sper să nu vă supărați că vă spun asta. Ar fi fost mai bine să credeți doar că așa eram eu de la natură, de la mine însămi, fără să am habar de gândurile dumneavoastră legate de mine. Dar nu poți fi prieten cu cineva dacă nu ești sincer (iubirea e altă poveste), și dacă nu mai pot fi micuța dumneavoastră dactilografă, măcar pot să vă fiu prietenă. Așa că vă spun franc că nu m-au deranjat niciodată gândurile dumneavoastră despre mine, ba chiar le-am dat o mână de ajutor. Și nu s-a schimbat nimic de când am plecat, puteți continua să vă gândiți la mine pe placul inimii (asta-i frumusețea gândurilor, nu-i așa?, anume că distanța nu contează, nici despărțirea). Și dacă vreți să-mi scrieți și să-mi povestiți gândurile dumneavoastră, e-n regulă, voi fi discretă.

Singura problemă e că, în lumea anglofonă, nu-i luăm pe guru noștri în serios. Pe listele de vânzări, cu cine se iau la întrecere guru? Cu bucătari de la restaurante celebre. Cu actrițe care împrăștie bârfe răsuflate. Cu politicieni ieșiți la pensie.

20. Despre copii

Încă o lecție din orele pe care le petrec în parc.

Accept copiii, în sens abstract. Copiii sunt viitorul nostru. E bine ca bătrânii să se afle în preajma copiilor, îi binedispun. Și așa mai departe.

Ceea ce uit privitor la copii este vacarmul nesfârșit pe care-l fac. Strigă, să zicem. A striga nu înseamnă a vorbi în gura mare. Nu e un mijloc de comunicare câtuși de puțin, ci un mod de a pune pumnul în gură rivalilor. E o formă de autoafirmare, una dintre cele mai pure de genul acesta, ușor de pus în practică și extrem de eficientă. Un puști de patru ani nu e la fel de puternic precum un adult, dar cu siguranță e mai vocal.

Unul dintre primele lucruri pe care ar trebui să le învățăm pe drumul spre un comportament civilizat este acela de a nu striga.

Ceea ce nu vreau, dacă-mi scrieți sau îmi telefonați, e să aflu noutăți. Am lăsat Turnurile Sydenham în urmă, la fel și pe Alan. Asta mi-s, așa-s eu: dacă fac ceva, mă dedic total, dar, dacă nu merge, las totul în urmă, s-a sfârșit, nu mai există. Astfel îmi păstrez starea pozitivă, așa pot privi spre viitor. Deci nu vreau știri despre Alan.

O companie nu prea de soi. Așa că ce ți-ai zis: *Hai să-ncerc în bătrâna Europă. Să vedem dacă bătrâna Europă mă va asculta așa cum nu sunt ascultat acasă.*

21. Despre apă și foc

Ploi abundente în această săptămână. În timp ce mă uit cum pârâiașul ce curge prin parc se transformă în torent, îmi dau seama că natura puhoiului este profund străină omului. Puhoiul nu este nedumerit sau deconcertat de obstacolele sau barierele pe care le întâlnește în cale. Nedumerirea, deconcertarea nu fac parte din repertoriul lui. Barierele sunt depășite pur și simplu, obstacolele sunt măturate din cale. Natura apei este să curgă, cum ar fi zis pre-socraticii. Ar fi împotriva naturii ei să fie nedumerită, să ezite chiar și preț de-o clipă.

Și focul este străin naturii omului. Intuitiv ne gândim că focul e o forță devoratoare. Pentru ceea ce devoră trebuie să aibă apetit, iar apetitul, prin natura lui, ajunge și la sațietate. Dar focul nu se satură niciodată. Cu cât devoră mai mult, cu atât sporește; cu cât sporește, cu atât îi crește apetitul; cu cât îi crește apetitul, cu atât devoră mai mult. Singurul lucru care refuză să se lase devorat de foc este apa. Dacă apa ar putea arde, întreaga lume ar fi fost de mult mistuită de foc.

V-am zis că i-am scris lui Alan să-mi trimită restul de lucruri? L-am rugat să mi le trimită pe adresa mamei. I-am spus că o să plătesc eu la destinație. Asta a fost acum patru luni. Nici un răspuns. Tăcere. Dacă aș fi alt gen de persoană, m-aș înființa la apartamentul lui cu un bidon de benzină (încă mai am cheia) și i-aș da foc. Atunci ar ști de ce e-n stare o femeie jignită. Dar eu nu sunt genul ăsta.

Dar văd că Anya mă săgetează cu privirea. Am stat mai mult decât se cuvine. Vai, îmi pare rău. Trebuie s-o luăm din loc. Mulțumesc, Juan, pentru seara asta minunată. Cu adevărat stimulatoare. Cu adevărat stimulatoare, nu ești de acord, Anya?

22. Despre plictiseală

Doar animalele superioare sunt în stare să se plictisească, spunea Nietzsche. Presupun că această observație trebuie luată drept un compliment la adresa Omului ca fiind unul dintre animalele superioare, cu toate că e un compliment cu dublu înțeles: mintea Omului freamătă; dacă nu i se dă o ocupație, cade victimă iritației, care o încețoșează, devine agitată și e posibil chiar să o cuprindă o stare distructivă imprudentă, malițioasă.

Aș putea zice că în copilărie, fără să știu, am fost un nietzschean. Eram convins că plictiseala endemică în rândul contemporanilor mei era un indiciu al naturii lor superioare, că exprima o judecată tacită la adresa a indiferent ce îi plictisea, prin urmare indiferent ce îi plictisea trebuia disprețuit din pricină că nu reușea să le satisfacă nevoile umane legitime. Prin urmare, dacă bunăoară poezia îi plictisea pe colegii mei de școală, trăgeam concluzia că poezia însăși era de vină, că propria mea pasiune pentru poezie devia de la normă, era culpabilă și, mai presus de toate, imatură.

Lasă-l să păstreze boarfele, spune mama, sunt doar boarfe, îți iei altele, el pierde, unde o să găsească o altă fată ca Anya mea? Mama e foarte loială, așa suntem noi, filipinezele. Soții bune, amante bune și prietene bune. Totul numai de bine.

În lift, am avut în sfârșit ocazia să spun ce aveam de spus. Alan, n-am să te iert niciodată pentru că m-ai obligat să trec prin ceea ce-am trecut în seara asta. Niciodată. Vorbesc foarte serios.

În raționamentul meu am fost încurajat de o mare parte a criticii literare a vremii, conform căreia epoca modernă (adică secolul XX) cerea o poezie într-o formă nouă, modernă, care să se rupă complet de trecut, în special de poezia victorienilor. Pentru poetul cu adevărat modern, nimic nu putea fi mai retrograd și prin urmare mai demn de dispreț ca pasiunea pentru Tennyson.

Tennyson îi plictisea pe colegii mei de clasă, ceea ce îmi dovedea, mai era nevoie de vreo dovadă, că ei erau purtătorii autentici, chiar fără s-o știe, ai sensibilității noi, moderne. Prin intermediul lor, Zeitgeist-ul își pronunța judecata severă asupra epocii victoriene și, mai ales, asupra lui Tennyson. Cât despre faptul tulburător că aceiași colegi ai mei erau în egală măsură plictisiți (în plus și buimăciți) de T.S. Eliot, acesta se explica printr-o efeminare ce stăruia în opera lui, ceea ce se traducea prin eșecul lui de a corespunde standardelor lor masculine aspre.

Nu mi-a trecut prin cap că pe ei îi plictisea poezia – ca și toate celelalte materii școlare – din pricină că nu se puteau concentra.

Să nu gândiți rău despre Alan. Gândurile rele vă pot strica ziua, și oare merită să v-o stricați când nu v-au mai rămas prea multe zile? Păstrați-vă mintea liniștită, purtați-vă ca și când Alan n-ar exista, ca și când e cineva dintr-o poveste proastă pe care ați aruncat-o la coș.

În lumina puternică din tavan, lui Alan îi atârnau obrajii. În acele clipe arăta așa cum era: un australian alb, la mijlocul vieții, pe jumătate beat, nemulțumit, morocănos.

Cele mai serioase consecințe ale impasului logic în care ajunsesem (inteligențele superioare se plictisesc mai iute decât oricare altele, prin urmare cu cât te plictisești mai iute, cu atât ești mai inteligent) s-au manifestat în sfera religiei. Ritualurile religioase mă plictiseau, prin urmare, *a fortiori*, și contemporanii mei, fiind spirite moderne, trebuiau să considere religia plicticoasă. Faptul că nu dădeau semne de plictiseală, că urmau papagalicește și cu zel doctrina creștină și propovăduiau moralitatea creștină în timp ce continuau să se poarte ca niște sălbatici era pentru mine o dovadă a capacității lor mature de a trăi împăcați cu această disjuncție între lumea reală (vizibilă, tangibilă) și ficțiunile religiei.

Abia acum, târziu în viață, încep să văd cum reușesc oamenii obișnuiți, animalele superioare care se plictisesc – conform lui Nietzsche –, să se împace cu mediul în care trăiesc. Nu enervându-se, ci devenind mai moderați în așteptările lor. Învățând să ia lucrurile așa cum sunt, să-și lase mașinăria mentală să funcționeze într-un ritm mai lent. Somnolează; și, pentru că nu-i deranjează să somnoleze, nu le pasă nici că se plictisesc.

Noi doi, dumneavoastră și cu mine, am avut o relație bună – nu credeți? –, care s-a bazat pe onestitate. Am fost destul de sinceri unul cu altul, ceea ce mie mi-a plăcut. Cu Alan nu puteam fi întotdeauna sinceră.

Nimic, am spus eu, nimic din ce-am făcut sau din ce-a făcut C nu justifică modul în care te-ai comportat.

Pentru mine, eșecul dascălilor mei, Frații Mariști, de a apărea în fiecare dimineață învești mântați în foc și rostind adevăruri metafizice adânci și cumplite dovedea că erau servitori nemerituoși. (Servitorii cui? Cu siguranță nu ai lui Dumnezeu – Dumnezeu nu exista, nu era nevoie să mi se spună asta –, ci ai Adevărului, ai Nimicniciei, ai Neantului.) Pe de altă parte, pentru tinerii mei contemporani, Frații erau pur și simplu plicticoși. Erau plicticoși din pricină că totul era plicticos; și deoarece totul era plicticos, nimic nu era plicticos, pur și simplu învățai să trăiești cu plictiseala.

Deoarece eu fugeam de religie, presupuneam că și colegii mei de clasă fugeau de religie, deși într-un mod mai discret, mai subtil decât reușisem eu să descopăr până atunci. Abia azi îmi dau seama cât mă înșelasem. Ei nu fugeau niciodată. Nici copiii lor, nici nepoții lor nu fug. Pe vremea aceea, susțineam sus și tare că, până voi împlini eu șaptezeci de ani, toate bisericile din lume se vor fi transformat în hambare sau muzee, sau olării. Dar m-am înșelat. Uite cum apar biserici noi în fiecare zi, peste tot în lume, ca să nu mai vorbesc de moschei. Prin urmare, dictonul lui Nietzsche trebuie amendat. Poate că într-adevăr numai animalele superioare sunt capabile să se plictisească, dar omul este superior tuturor celorlalte animale, deoarece domesticește plictiseala și o găzduiește la sine.

Nu poți fi sincer într-o relație gen căsătorie, locuind împreună, nu poți fi cu totul sincer, dacă vrei ca relația să dureze. Ăsta-i unul dintre inconvenientele căsătoriei.

Ușa liftului s-a deschis la etajul douăzeci și cinci. Aud ce-mi spui, a zis Alan. Aud cu claritate. Și știi ce-ți spun eu drept răspuns, mica mea pizdulice? Îți spun: Te bag în mă-ta.

23. Despre J.S. Bach

Cea mai bună dovadă că viața e bună și, prin urmare, că poate exista totuși un Dumnezeu căruia îi pasă de bunăstarea noastră este că în ziua în care ne naștem fiecare dintre noi primește muzica lui Johann Sebastian Bach. Ne este dată ca un dar, necâștigat, nemeritat, gratuit.

Cât de mult mi-ar plăcea să pot vorbi măcar o dată cu omul acela, mort de atâta amar de vreme! „Vezi cum noi, cei din secolul XX, încă îți cântăm muzica, o venerăm, o iubim, cum suntem absorbiți, și mișcați, și fortificați, și înveseliți de ea, i-aș spune eu. În numele întregii omeniri, te rog, acceptă aceste cuvinte ca prinos, oricât de nepotrivite sunt, și dă uitării tot ceea ce-ai îndurat în acei chinuitori ultimi ani ai vieții tale și mai ales cumplitele operații ce ți-au fost făcute la ochi."

Indiferent ce faceți, nu vă lăsați cuprins de deprimare. Credeți că nu mai sunteți ceea ce-ați fost odată, știu asta, fapt e însă că încă sunteți chipeș și un adevărat gentleman, care știe cum să facă o femeie să se simtă femeie. Femeile apreciază acest lucru la un bărbat, indiferent ce i-ar lipsi în rest. Cât despre scrisul dumneavoastră, sunteți fără îndoială unul dintre cei mai buni, clasa AA, și o spun nu numai ca prietenă. Știți cum să-l atrageți pe cititor (de exemplu, în textul despre păsările din parc).

La multă vreme după despărțirea de Alan, după ce m-am mutat în Queensland, după ce Señor C mi-a trimis cartea lui și eu i-am scris să-i mulțumesc, i-am telefonat doamnei Saunders de la Turnuri. Cât am locuit acolo, n-am apucat s-o cunosc ca lumea pe doamna Saunders, e cam țicnită (ea e cea care mi-a spus că Señor C e din Columbia, l-o fi confundat cu altcineva), dar apartamentul ei e pe același etaj cu al lui și știu că e bună la inimă (ea e cea care dădea de mâncare păsărilor în parc).

Oare de ce Bach este singurul căruia tânjesc să-i vorbesc? De ce nu Schubert („Dă uitării sărăcia cumplită în care ai fost nevoit să trăiești")? De ce nu Cervantes („Dă uitării cumplita pierdere a mâinii tale")? Cine-i pentru mine Johann Sebastian Bach? Numindu-l pe el, îl numesc oare pe tatăl pe care mi l-aș alege dacă, dintre toți cei vii și cei morți, ne-am putea alege, fiecare, un tată? Oare în acest sens îl aleg pe el drept tatăl meu spiritual? Și pentru ce anume mă revanșez dacă, până la urmă, reușesc să-i aduc pe buze primul surâs palid? Pentru că, la vremea mea, am fost un fiu atât de rău?

Dumneavoastră dați viață lucrurilor. Dacă e să fiu sinceră, opiniile tranșante despre politică și așa mai departe n-au fost punctul forte al dumneavoastră, poate pentru că în politică nu există poveste, poate pentru că sunteți un pic rupt de realitate, poate pentru că nu vi se potrivește stilul. Dar cred sincer că într-o bună zi vă veți publica și opiniile blânde. Dacă o veți face, nu uitați să trimiteți un exemplar micii dactilografe care v-a arătat drumul.

La nivel personal, îmi merge bine. M-am mutat în Brisbane, după cum puteți vedea. Townsville era prea mic pentru mine, eu sunt făcută pentru orașe mari. Am un prieten aici și suntem fericiți împreună (așa cred). E australian get-beget, are propria lui afacere (climatizare) și e cam de vârsta mea (Alan nu era potrivit pentru mine din acest punct de vedere). Poate ne așezăm la casa noastră – vom vedea. Vrea copii, iar eu n-am uitat ce m-ați sfătuit, adică să n-o las până-i prea târziu.

Doamnă Saunders, i-am spus eu, vreți, vă rog, să-mi telefonați dacă i se întâmplă ceva lui Señor C, dacă trebuie să se ducă la spital, sau mai rău? L-aș putea ruga pe Alan, ex-ul meu, dar relațiile între noi sunt cam reci și, oricum, Alan e bărbat și bărbații nu observă lucruri. Telefonați-mi și vin într-acolo. Nu că aș putea face cine știe ce pentru el – nu sunt asistentă medicală –, dar nu-mi place să-l știu singur în fața sfârșitului – înțelegeți. N-are copii, n-are familie, din câte știu, nu în țara asta, încât nu va fi nimeni care să se ocupe de tot, ceea ce nu-i frumos, nu se cade, dacă mă-nțelegeți ce vreau să spun.

24. Despre Dostoievski

Seara trecută am recitit capitolul cinci din partea a doua a *Fraților Karamazov*, capitolul în care Ivan își înapoiază biletul de intrare în universul creat de Dumnezeu, și m-am pomenit că plâng fără să mă pot stăpâni.

Cât am stat în Townsville am făcut puțin modelling, așa, de amorul artei. Dacă vreți să vedeți, intrați pe www.sunseasleep.com.au – e acolo un catalog ce se comandă prin corespondență, eu sunt la paginile de lenjerie de noapte, arăt trăsnet, de ce să nu mă laud. Așa că mă pot oricând apuca de meseria asta, cât timp mai arăt bine, ceea ce e o consolare.

Nu sunt sigură că doamna Saunders chiar a înțeles ce-am vrut să spun, e oarecum de pe altă lume, iar Señor C nu prea intră în vizorul ei, dar mi-a notat numărul și a promis că-mi va telefona.

Lui să nu-i spuneți, am zis. Promiteți-mi. Să nu-i spuneți că m-am interesat de el. Să nu-i spuneți că sunt îngrijorată.

Mi-a promis, nu știu dacă se va și ține de cuvânt.

Sunt pagini pe care le-am mai citit de nu știu câte ori, dar, în loc să devin imun la forța lor, descopăr că sunt tot mai vulnerabil. De ce? Nu pot să spun că împărtășesc opiniile mai curând răzbunătoare ale lui Ivan. Dimpotrivă, după părerea mea, cea mai importantă contribuție la etica politică a adus-o Isus când i-a îndemnat pe cei jigniți și umiliți să întoarcă și celălalt obraz, astfel rupând ciclul răzbunării și al represaliilor. Și atunci de ce mă face Ivan să plâng fără voia mea?

N-am mai primit nici o veste de la Alan de luni de zile. După ce ne-am despărțit, îmi telefona în fiecare zi, voia să mă întorc la el. Dar n-a venit niciodată el personal, iar testul meu pentru iubirea unui bărbat este dacă e pregătit să îngenuncheze în fața ta și să-ți ofere un buchet de trandafiri roșii, și să-și ceară iertare, și să promită să se îndrepte. Cam romantic, nu credeți? Și cam nerealist.

Sunt îngrijorată? Nu chiar, nu în felul obișnuit. Toți murim, el e bătrân, e pregătit să se ducă. Ce rost are să te agăți de viață doar de dragul de-a te agăța? E OK atâta vreme cât poți avea singur grijă de tine, dar încă dinainte de a pleca din Sidney am văzut că îi tremurau puțin mâinile și era nesigur pe picioare. Nu va mai trece mult și va trebui să renunțe la apartamentul ăla al lui și să se mute într-un azil, și-asta nu-i va plăcea. Deci nu moartea lui mă neliniștește, cât ce se va întâmpla cu el până acolo. O avea doamna Saunders inimă bună, dar doamna Saunders e doar o vecină, câtă vreme eu am fost dintotdeauna ceva mai mult de-atât.

Răspunsul n-are nimic de-a face cu etica sau politica, totul e legat doar de retorică. În tirada sa împotriva iertării, Ivan nu se sfiește să facă apel la sentiment (copiii martirizați) și caricatură (moșierii cruzi) pentru a-și apăra punctul de vedere. Mult mai puternice decât substanța argumentului său, care nu e foarte convingător, sunt accentele de suferință, suferința personală a unui suflet care nu poate îndura ororile acestei lumi. Ceea ce mă bulversează este vocea lui Ivan, așa cum a creat-o Dostoievski, nu raționamentul său.

Mă rog, Alan nu a venit, iar eu am încetat să-i mai răspund la telefon, apoi a încetat el să mai sune. Presupun că și-a găsit pe altcineva. Nu vreau să știu, așa că să nu-mi spuneți. N-ar fi trebuit niciodată să-și părăsească nevasta. Pe mine mă învinovățesc pentru treaba asta. Ar fi trebuit să strângă din dinți și să stea pe loc.

Eu am fost cea de care s-a îndrăgostit, în felul său bătrânesc, ceea ce nu m-a deranjat, deoarece n-a întrecut măsura. Am fost aria lui secretă, secretara, așa-i spuneam (în glumă), și el n-a negat-o niciodată. Dacă m-aș fi ostenit să ascult atentă într-o seară caldă de primăvară, sunt sigură că l-aș fi auzit prin puțul liftului îngânându-și cântecul de dragoste. I-aș fi auzit pe el și coțofana. Domnul Melancolie și Domnul Coțofană, duetul triștilor amorezi.

Oare accentele acelea de tortură sufletească sunt reale? Oare Ivan simte „cu adevărat" așa cum pretinde că simte, și oare, în consecință, cititorul împărtășește „cu adevărat" sentimentele lui Ivan? Răspunsul la ultima întrebare e tulburător. Răspunsul este Da. Ceea ce recunoaștem chiar în timp ce auzim cuvintele lui Ivan, chiar în timp ce ne întrebăm dacă într-adevăr crede în ceea ce spune, chiar în timp ce ne întrebăm dacă vrem să ne ridicăm și să-l urmăm și să înapoiem și noi biletul nostru, chiar în timp ce ne întrebăm dacă nu cumva e simplă retorică („simplă" retorică) ceea ce citim, chiar în timp ce ne întrebăm, șocați, cum a putut un creștin, Dostoievski, un adept al lui Christos, să pună în gura lui Ivan cuvinte de o asemenea forță – chiar în timp ce facem toate acestea, încă mai avem răgaz să spunem în sinea noastră: *Slavă ție! În sfârșit o văd în fața mea, bătălia supremă! Dacă îi e dat cuiva (lui Alioșa, bunăoară) să-l învingă pe Ivan, prin cuvânt sau prin pildă, atunci cu adevărat cuvântul lui Isus va fi absolvit pentru totdeauna!* Și ne mai spunem: *Slavă, Fiodor Mihailovici! Fie ca numele tău să răsune pentru vecie în panteonul marilor spirite!*

Până nu uit, un sfat prietenesc. Chemați un specialist să vă curețe hard diskul. O să vă coste vreo sută de dolari, dar o să salvați astfel o avere. Căutați în Pagini Aurii, la Computere Service.

O să iau avionul spre Sidney. Chiar am s-o fac. O să-l țin de mână. Nu pot să merg cu tine, o să-i spun, e împotriva regulilor. Nu pot să merg cu tine, dar ceea ce pot face este să te țin de mână până la poartă. La poartă îmi vei da drumul și-mi vei zâmbi, ca să-mi arăți că ești băiat mare, și te sui în barcă sau vei face ce-i de făcut acolo. Până la poartă o să te țin de mână, o să fiu mândră să fac asta. Apoi o să fac curățenie. Îți voi curăța apartamentul și o să fac ordine. O să arunc *Păpușile rusești* și toate chestiile personale la gunoi, ca să nu trebuiască să te amărăști în partea cealaltă la gândul ce-o să zică despre tine oamenii din partea asta. O să-ți duc hainele la un magazin de caritate. Și-o să-i scriu tipului din Germania, domnul Wittwoch, parcă așa îl cheamă, să-l anunț că acesta-i sfârșitul Opiniilor tale, altele nu va mai primi.

Şi îi suntem recunoscători şi Rusiei, Mamei Rusia, pentru că ne pune în faţă, cu o certitudine indisputabilă, standardele pentru a căror îndeplinire trebuie să trudească orice romancier serios, chiar dacă nu are nici cea mai mică şansă să le atingă: standardul Maestrului Tolstoi, pe de o parte, şi acela al Maestrului Dostoievski, pe de altă parte. Urmându-le exemplul, orice artist devine mai bun; prin „mai bun" nu înţeleg mai abil în arta sa, ci mai bun din punct de vedere etic. Ei ne anihilează pretenţiile noastre impure; ne limpezesc vederea; ne întăresc braţul.

Ştiu că primiţi multe scrisori de la admiratori, pe care le aruncaţi la coş, dar sper că aceasta nu va avea aceeaşi soartă.

Cu bine,

Anya (şi ea o admiratoare)

Îi voi promite toate acestea şi-l voi ţine strâns de mână, şi-l voi săruta pe frunte, un sărut ca lumea, ca să-i amintesc de ce lasă în urmă. Noapte bună, Señor C, îi voi şopti la ureche: vise plăcute şi zboruri de îngeri şi tot restul.

Note

1 Thomas Hobbes, *On the Citizen*, traducere şi îngrijire de ediţie de Richard Tuck, Cambridge University Press, Cambridge, 1988, cap. 10, pp. 115–116.
2 Etienne de La Boétie, *Discurs despre servitutea voluntară*, traducere de Lavinia Stan, Editura Universal Dalsi, p. 34.
3 Niccolò Machiavelli, *Principele*, traducere de Nina Façon, revăzută şi adnotată de Monica Fekete, Editura Humanitas, Bucureşti, 1994, cap. XVIII, p. 187.
4 H.S. Versnel, „Beyond Cursing: The Appeal to Justice in Judicial Prayers", în *Magika Hiera: Ancient Greek Magic and Religion*, îngrijire de ediţie de Christopher A. Faraone şi Dirk Obbink, Oxford University Press, New York, 1991, pp. 68–69.
5 Jean-Pierre Vernant, „Intimations of the Will in Greek Tragedy", în Jean-Pierre Vernant şi Pierre Vidal-Naquet, *Myth and Tragedy in Ancient Greece*, traducere de Janet Lloyd, Editura Zone Books, New York, 1990, p. 81.
6 Jorge Luis Borges, *Funes, omul care ţine minte tot* (traducere de Andrei Ionescu), în *Moartea şi busola*, traducere şi note de Irina Dogaru, Cristina Hăulică şi Andrei Ionescu, Editura Polirom, Iaşi, 2006, pp. 455–456.
7 Judith Brett, „Relaxed and Comfortable", în *Quarterly Essay* nr. 19, 2005, pp. 1–79.
8 Gabriel García Márquez, *The Fragrance of Guava*, traducere de Ann Wright, Verso, Londra, 1983, p. 34.

Mulțumiri

Mulțumirile mele se îndreaptă către Cambridge University Press pentru permisiunea de a cita din Thomas Hobbes, *On the Citizen* (Cambridge, 1988); către Carmen Balcells și autor pentru permisiunea de a cita din Gabriel García Márquez, *The Fragrance of Guava* (Londra, 1983); către Editura New Directions pentru permisiunea de a cita din Jorge Luis Borges, *Labyrinths* (New York, 1962); către Oxford University Press pentru permisiunea de a cita din *Magika Hiera* (New York, 1991); și către Editura Zone Books pentru permisiunea de a cita din Jean-Pierre Vernant și Pierre Vidal-Naquet, *Myth and Tragedy in Ancient Greece* (New York, 1990).

Pentru sfaturile generoase, le mulțumesc lui Danielle Allen, Reinhild Boehnke, Piergiorgio Odifreddi și Rose Zwi. Sunt singur răspunzător pentru felul în care le-am folosit sfaturile.

JMC

Cuprins

1. Opinii tranşante 5
2. Al doilea jurnal 159

Note 233
Mulţumiri 235